

**VILNIAUS UNIVERSITETO
VERSLO MOKYKLA**

TARPTAUTINIO VERSLO FINANSŲ PROGRAMA

**Laima Stankutė
Studento numeris: 2010615**

MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

JAUNIMO FINANSINIS IŠPRUSIMAS:

FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI

**YOUTH FINANCIAL KNOWLEDGE:
THE IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY FOR SUSTAINABILITY**

Darbo vadovas: Prof. dr. Tadas Gudaitis

Vilnius, 2021 m.

SANTRAUKA

VILNIAUS UNIVERSITETO
VERSLO MOKYKLA
TARPTAUTINIO VERSLO FINANSŲ PROGRAMA
STUDENTAS LAIMA STANKUTĖ
JAUNIMO FINANSINIS IŠPRUSIMAS:
FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI

Darbo vadovas – Prof. dr. Tadas Gudaitis

Darbas parengtas – 2021 m. Vilniuje

Darbo apimtis – 74 puslapiai.

Lentelių skaičius darbe – 7 vnt.

Paveikslų skaičius darbe – 24 vnt.

Literatūros ir šaltinių skaičius – 97 vnt.

Magistro baigiamajame darbe analizuojamas Lietuvos jaunimo finansinis išprusimas ir finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi. Šio magistro baigiamojo darbo tikslas yra išanalizavus mokslinę literatūrą bei sudarius tyrimo metodiką (tyrimo anketą), atlikti Lietuvos jaunimo 18–30 metų amžiaus apklausą, identifikuoti Lietuvos jaunimo finansinį raštingumą ir įvertinti jaunimo teikiamą svarbą tvariam ateities vystymuisi. Pagrindiniai uždaviniai: teoriniu aspektu išnagrinėti finansinio raštingumo ir tvarumo sampratas, iššūkius ir problemas tarptautiniu lygiu; susisteminti ir apibendrinti tarptautinio ir Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinias, gebėjimus ir jų pritaikymą praktikoje; atlikus apklausą identifikuoti Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinių praktinį pritaikymą ir keliamą svarbą tvarumui; pagal gautus tyrimo duomenis bei teoriją pateikti finansinio raštingumo lygio kėlimo ir tvarumo tikslų įgyvendinimo pasiūlymus.

Darbe naudoti metodai: mokslinės literatūros analizė, tyrimas atliktas parengus kiekybinę apklausą. Apklausos rezultatai išanalizuoti įvairiais pjūviais norint gauti kuo išsamesnius rezultatus. Dauguma apklausos dalyvių nurodė, kad planuoja savo asmeninį biudžetą, tačiau tik mažoji dalis teigė, kad kaupia pensijų fonduose. Atlikus analizę paaiškėjo, kad kaupimas pensijų fonduose yra aktualesnis vyresnio amžiaus dalyviams. Jaunuoliai nurodė reguliariai taupantys savo gaunamas lėšas, netaupančių buvo vos 6 %. Tačiau tik mažoji dalis dalyvių įdarbina savo sukauptus pinigus į investicijas, dauguma (44 %) atsakė juos laikantys banko sąskaitoje. Populiariausios priežastys, kodėl respondentai neinvestuoja yra tokios, kad jų gaunamos pajamos yra per mažos, nemato tam poreikio ir turi per mažai žinių ar pasitikėjimo jomis. Daugiau nei pusė apklaustųjų tvirtino, kad jiems yra svarbus tvarumas ir jiems rūpi jų daroma įtaka socialiniam poveikiui ir aplinkai. Finansinio raštingumo svarbą tvarumui patvirtino ir mokslinės literatūros autoriai ne viename atliktame tyrime.

Atliktas tyrimas gali būti pritaikomas tolimesniuose tyrimuose pabrėžiant daromą finansinio raštingumo įtaką ir svarbą tvarumui.

SUMMARY

VILNIUS UNIVERSITY
BUSINESS SCHOOL
INTERNATIONAL BUSINESS FINANCE MODULE
STUDENT LAIMA STANKUTĖ
YOUTH FINANCIAL KNOWLEDGE:

THE IMPORTANCE OF FINANCIAL LITERACY FOR SUSTAINABILITY

Diploma paper advisor: prof. dr. Tadas Gudelis

Number of pages: 74

Number of tables: 7

Number of pictures: 24

Number of literature sources: 97

In this master's thesis, special attention and analysis on youth financial knowledge and the importance of financial literacy for sustainability. The aim of this master's thesis is to evaluate the literature and compile a research methodology in order to conduct a survey concentrated to Lithuanian youth aged 18 – 30. It will assist in identification of financial literacy of Lithuanian youth and to assess the importance of youth role for sustainable future development. The four objectives are: to examine the theoretical studies in the literature of financial literacy and sustainability concepts, challenges and problems at the international level; to systematise and summarise the knowledge and skills of international and Lithuanian youth financial literacy and young people able to apply their knowledge in practice; after conducting the survey to identify the practical application of Lithuanian young people's financial literacy knowledge and the importance it attaches to sustainability; to submit proposals for the implementation of the goals of raising the level of financial literacy and sustainability according to the obtained in literature review and research data.

Methods used in this master's theses: analysis of the literature, prepared and conducted survey research. The results of the survey have been analysed in various variable sections in order to obtain the most comprehensive results possible. Most respondents indicated that they plan their personal budget, but only a small proportion said they accumulate in pension funds. The analysis has shown that accumulation in pension funds is more relevant for older participants. Only 6% of young people said that they regularly save their money. However, only a small proportion of participants employ their accumulated money for investment, with the majority (44%) responding that they are holding money in a bank account. The most common reasons why respondents do not invest is that their income is too low, they do not see the need for it and have too little knowledge or confidence in it. More than half of those surveyed said that sustainability was important to them and that they were concerned about its social and environmental impact. The importance of financial literacy for sustainability has also been confirmed by the authors of the scientific literature in a number of studies.

The study can be applied to further research highlighting the impact and importance of financial literacy on sustainability.

TURINYS

LENTELIŲ SĄRAŠAS	5
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS	6
ĮVADAS	7
1. FINANSINIO RAŠTINGUMO SAMPRATA: TEORINĖ ANALIZĖ.....	10
1.1 FINANSINIO RAŠTINGUMO VERTINIMAS TARPTAUTINIU LYGIU.....	10
1.1.1 Finansinio raštingumo iššūkiai ir problemos	12
1.1.2 Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo iššūkiai	16
1.1.3 Finansinio išprusimo lygis pasauliniame kontekste.....	20
1.2 TVARUMO SAMPRATA LIETUVOJE IR PASAULYJE	22
1.2.1 Tvaraus vystymosi tikslai, etika ir atsakomybės.....	24
1.2.2 Finansinio raštingumo svarba tvariai plėtrai.....	29
1.2.3 Jaunimo vaidmuo prisidedant prie tvarumo tikslų įgyvendinimo.....	31
1.2.4 Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi	33
2 LIETUVOS JAUNIMO FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI: TYRIMO METODIKA	36
2.1 TYRIMO METODOLOGIJA	36
2.2 TYRIMO PROBLEMOS (TIRIAMOJO KLAUSIMO) IR OBJEKTO APTARIMAS.....	36
2.3 TYRIMO ETAPŲ APRAŠYMAS	36
2.4 TYRIMO METODO PARINKIMAS.....	37
2.5 TYRIMO INSTRUMENTO PAGRINDIMAS	37
2.6 DUOMENŲ RINKIMO PROCESO APRAŠYMAS.....	40
3 LIETUVOS JAUNIMO FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI TYRIMO ANALIZĖ	42
3.1 TYRIMO DALYVIŲ SOCIODEMOGRAFINĖS CHARAKTERISTIKOS.....	42
3.2 TYRIMO DALYVIŲ ASMENINIŲ FINANSŲ SUVOKIMAS.....	45
3.3 TYRIMO DALYVIŲ FINANSINIO RAŠTINGUMO LYGIS	55
3.4 TYRIMO DALYVIŲ PRIORITETAIR TURIMOS ŽINIOS TVARUMO SRITYJE	56
IŠVADOS	60
PASIŪLYMAI.....	62
LITERATŪROS SĄRAŠAS	64
PRIEDAS.....	72

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1 lentelė. Finansinio raštingumo apibrėžimai.....	10
2 lentelė. Tvarumo sąvokos apibrėžimai.....	21
3 lentelė. Skirtingo amžiaus respondentų manymo, jog turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius, sąsajos su savo asmeninio biudžeto planavimu bei pinigų kaupimu pensijų fonduose.....	49
4 lentelė. Asmeninės nuomonės, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius, sąsajos su poreikio skolintis vartojimui dažnumu.....	50
5 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas (n (%)) pagal elgesį su sutaupytomis pajamomis. Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikytas Chi kvadrato testas.....	52
6 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas (n (%)) pagal investavimo kryptis. Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikytas Chi kvadrato testas.....	53
7 lentelė. Tyrimo dalyvių prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje charakterizuojančių teiginių vertinimas apskaičiuojant vidurkį (M) ir standartinę nuokrypį (SD). Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikyta vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA).....	57

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1 pav. Scheminis finansinio raštingumo įgūdžių pavaizdavimas.....	16
2 pav. Scheminis finansinio raštingumo vertinimo pavaizdavimas.....	19
3 pav. Lyčių skirtumai finansinio raštingumo srityje.....	20
4 pav. Scheminis tvarumo pavaizdavimas naudojant Veno diagramą.....	25
5 pav. Scheminis finansinio raštingumo ir tvarumo suderinamumo pavaizdavimas.....	38
6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį procentais.....	42
6 a pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžiaus grupę procentais.....	42
7 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas amžiaus grupėse pagal lytį procentais.....	43
8 pav. Tyrimo dalyvių gyvenamosios vietos pasiskirstymas pagal lytį.....	43
9 pav. Tyrimo dalyvių gyvenamosios vietos pasiskirstymas pagal amžiaus grupes.....	44
10 pav. Tyrimo dalyvių išsilavinimo laipsnio pasiskirstymas pagal amžių.....	44
10 a pav. Tyrimo dalyvių išsilavinimo laipsnio pasiskirstymas pagal lytį.....	45
11 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal turimus teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius....	45
12 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal nuomonę dėl teisingų finansinės elgsenos įgūdžių formavimo.....	46
13 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal nuomonę, kur turėtų būti ugdoma finansinio raštingumo.	47
14 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal asmeninio biudžeto planavimą.....	47
15 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį kaupime pensijų fonduose.....	48
16 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas kaupime pensijų fonduose.....	48
17 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal pinigų taupymo įpročius.....	51
17 a pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių ir pinigų taupymo įpročius.....	51
18 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal pinigų neinvestavimo priežastis.....	54
19 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal skolinimosi vartojimui dažnumą.....	55
20 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal atsakymą į klausimą „Ar jūsų santaupos po vienerių metų turės tokia pat perkamąją galią, jei santaupų palūkanų norma bus 2%, o infliacija 3%?“.....	56
21 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje.....	58

IVADAS

Visuotinis aukštas finansinis raštingumas nukreiptas į tvarumo iššūkius yra neabejotinai vienas iš svarbiausių veiksnių, kuriantis ne tik individualių žmonių asmeninę finansinę gerovę, šalies stabilų ekonominį augimą, bet ir viso pasaulio tvarios plėtros tikslų įgyvendinimą, ypač šiais globalizacijos laikais. Tik dėl aukšto finansinio raštingumo lygio individualių žmonių priimami finansiniai sprendimai gali padaryti teigiamą pokytį visuomenės gyvenimo gerėjimui. Finansinių gebėjimų, žinių ir įgūdžių poreikis bei aktualumas dar labiau sustiprėja per tokias krizes, kaip Didžioji pasaulinė ekonominė krizė 2007–2008 metais ir COVID-19 pandemija. Žmonės turi būti suinteresuoti ir mokėti kritiškai įvertinti rizikas, planuoti, bet taip pat itin svarbu yra gilinti savo žinias ir stebėti, kas vyksta aplink tarptautiniu lygiu.

Darbo temos aktualumas. Šiais dinamiškais laikais, kai finansų rinkos yra konkurencingesnės ir finansiniai portfeliai darosi vis sudėtingesni, finansinis raštingumas tampa vis aktualesnis. Dauguma finansinės informacijos ir finansinių duomenų yra pasiekiami laisviau ir greičiau iš esmės dėl modernėjančių finansinių technologijų. Tai verčia ne tik tam tikras asmenų grupes, suinteresuotas finansais, bet ir plačiąją visuomenę domėtis įvairiomis perspektyvomis norint pasigerinti savo finansinę ateitį ir tapti nepriklausomais (Rahmandoust et al., 2011). Toks finansinių paslaugų prieinamumas kiekvienam žmogui duoda šansą turėti įtakos savo šalies stabilumui, efektyvumui ir ekonomikos augimui. Tačiau ne kiekvienas žmogus žino kaip teisingai ir pelningai pasinaudoti visiems prieinama informacija. Šioje vietoje ir kyla sunkumų norint suprasti visuomenės finansinio raštingumo žinias, darančias įtaką tvariems sprendimams, ir jų tiesioginio panaudojimo kasdieninio gyvenimo gerovės kūrimui. Negana to, visuomenė turi būti gerai susipažinusi su tvarumo sąvoka ir kaip galima tiesiogiai prisidėti plėtojant ir vystant tvarius tikslus.

Tyrimo problema. Elementaraus finansinio išprusimo stoka yra fiksuojama visame pasaulyje pagal OECD (2020) apklausos duomenis. Žmonės neturi pakankamai finansinių žinių net ir bandydami efektyviai tvarkyti savo kasdieninius asmeninius su finansų valdymu susijusius klausimus. Lietuvoje finansinis raštingumas yra iš dalies įtrauktas į mokomųjų dalykų ugdymo programas vyresnio amžiaus mokiniams mokyklose, tačiau turėtų būti keliama problema ir tvirčiau pabrėžiamas finansinio išprusimo ugdymas ankstesnėse klasėse, kaip ir rekomenduoja OECD (2020). Nepaisant jau atliktų tyrimų ir rekomendacijų, Lietuvos vyriausybė per mažai akcentuoja ir daro pokyčių esamai nusistovėjusiai tvarkai, dėl ko gali būti, kad spragos jaunuolių finansiniame išsilavinime vis didės. Tačiau įvairios nevyriausybinės organizacijos bei privatus sektorius imasi iniciatyvos organizuojant finansinio raštingumo mokymus (Lietuvos Bankas, 2017; Žagūnis, 2019; Cvilickienė, 2020), siekiant rūpintis ateities kartomis. Jaunuoliai yra palikti patys savarankiškai mokytis ir įgauti šių žinių praktikoje be

jokios pamatinės informacijos arba pasikliauti ir vadovautis iš savo tėvų perimtomis žiniomis ir įpročiais, kaip jie elgiasi su pinigais. Tačiau tai gali padaryti daugiau žalos nei išmokus to mokyklose iš kvalifikuotų ir žinias atnaujinančių specialistų. Žmonės be finansinio raštingumo žinių, kartais netiesiogiai patys to nesuprasdami ar nepakankamai įsigilinę, pirkdami ar investuodami prisideda prie tvarumą tausojančių arba netausojančių įmonių, dėl ko ne visada gaunamas rezultatas yra toks, kokio buvo tikėtasi ir prognozuota. Tik aiškiai, informuotai ir teisingai įvertinti sprendimai gali turėti teigiamos įtakos rezultatams, gautiems iš investicijų.

Tyrimo objektas. Lietuvos jaunimo finansinės išprusimas: finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi.

Tyrimo tikslas. Išanalizavus mokslinę literatūrą bei sudarius tyrimo metodiką (tyrimo anketą), atlikti Lietuvos jaunimo 18–30 metų amžiaus apklausą, identifikuoti Lietuvos jaunimo finansinį raštingumą ir įvertinti jaunimo teikiamą svarbą tvariam ateities vystymuisi.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išnagrinėti finansinio raštingumo ir tvarumo sampratas, iššūkius ir problemas tarptautiniu lygiu.
2. Susisteminti ir apibendrinti tarptautinio ir Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinias, gebėjimus ir jų pritaikymą praktikoje.
3. Atlikus apklausą identifikuoti Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinių praktinį pritaikymą ir keliamą svarbą tvarumui.
4. Pagal gautus tyrimo duomenis bei teoriją pateikti finansinio raštingumo lygio kėlimo ir tvarumo tikslų įgyvendinimo pasiūlymus.

Tyrimo metodai. Mokslinės literatūros analizė ir sintezė, apibendrinimas, statistinių duomenų palyginamoji analizė, anketinė apklausa, grafinis duomenų vaizdavimas ir ekonometrinės statistikos metodų taikymas (Chi kvadrato testas, ANOVA testas, Bonferroni Post Hoc testas).

Praktinė darbo reikšmė. Šio tyrimo rezultatus būtų galima panaudoti tolimesniam finansinio raštingumo ir tvarumo suderinamumui įgalinti, žinant esamą padėtį tarp jaunimo suvokimo ir teikiamos svarbos.

Darbo struktūra. Šį magistro baigiamąjį darbą sudaro santraukos lietuvių ir anglų kalbomis, įvadas ir 3 pagrindinės dalys. Pirmoje dalyje yra pateikiama teorinė analizė. Yra analizuojama mokslinė literatūra, statistiniai duomenys, straipsniai. Teorinėje analizėje yra atsakinėjama į pirmuosius 2 išsikeltus šio tyrimo uždavinius.

Pirmoje dalyje yra apibendrinamas finansinio raštingumo sampratos apibrėžimas, finansinio raštingumo vertinimas tarptautiniu lygiu ir nagrinėjami pagrindiniai iššūkiai bei problemos, analizuojamas Lietuvos jaunimo finansinis išprusimas, palyginamas Lietuvos ir užsienio jaunimo finansinio išprusimo lygis.

Pirmos dalies antrame skyriuje yra išnagrinėjamas tvarumo sampratos apibrėžimas, su tvarumu susiję tikslai, etinės problemos ir atsakomybės, kylančios norint turėti darnų ir švarų rytojų. Taip pat yra analizuojamas jaunimo rolės svarbumas ir įsitraukimas prisidedant prie tvarių tikslų įgyvendinimo. Nagrinėjami aktualiausi iššūkiai, aptinkami Lietuvoje, ir aptariamos galimybės Lietuvos jaunimui prisidėti prie tvarumo ir jų teikiamos svarbos tvariam vystymui.

Antroje dalyje pateikiamas metodologijos aprašymas ir pasirinkti tyrimo objektai, tyrimų etapų aprašymas, metodo pasirinkimas ir jo pasirinkimo priežastys, taip pat aprašytas duomenų rinkimo procesas.

Trečioje dalyje aprašyta atlikto tyrimo duomenų analizė. Įvairiais pjūviais išanalizuoti ir pateikti rezultatai lentelėse ir paveikslėliuose.

Magistro baigiamasis darbas užbaigiamas apibendrinant visą darbą ir išskiriant pagrindines išvadas po atliktos išsamios literatūros ir apklausos rezultatų analizės. Taip pat yra pateikiami pasiūlymai, orientuoti į šio baigiamojo darbo išsikeltus uždavinius. Priede pridėta atliktos apklausos anketa.

Raktiniai žodžiai. Finansinė atskirtis, finansinė elgsena, finansinio raštingumo veiksniai, finansinis raštingumas, Lietuvos jaunimo finansinės žinias lemiantys fundamentiniai veiksniai, tvarumas, tvarumo tikslai.

1. FINANSINIO RAŠTINGUMO SAMPRATA: TEORINĖ ANALIZĖ

Analizuojant mokslinę literatūrą matyti, kad finansinio raštingumo samprata vis dar nėra apibrėžta vienareikšmiškai, kadangi kiekvienas autorius interpretuoja, argumentuoja ir įvardija ją skirtingai. Šiame skyriuje analizuojami pagrindiniai skirtumai tarp apibrėžčių ir mokslinių tyrimų, autorių nesutarimai, apžvelgiamas Lietuvos jaunimo finansinis išsilavinimas. Tolimesniuose skyriuose nagrinėjama finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi, tvarumo samprata.

1.1 Finansinio raštingumo vertinimas tarptautiniu lygiu

Užsienio autoriai savo tyrimuose finansinio raštingumo apibrėžimą įvardija labai įvairiai: vieni tai vadina procesu, kiti prevencine priemone. Šiuos skirtumus autorių sampratoje lemia jų pačių mokslinių tyrimų sričių diapazonas. Analizuojant literatūrą galima pastebėti, kad finansinis raštingumas yra aktualus įvairių sričių atstovams: pradedant nuo mokslininkų, valstybinių organizacijų iki privačių bankų kuriamų iniciatyvų.

1 lentelėje yra išskirti kelių autorių apibrėžimai, kurie labai nežymiai skiriasi savo apibrėžtimis. Nors šių autorių išleistų tyrimų metai skiriasi, galima pastebėti, kad finansinis raštingumas yra opi tema, bėgant metams apibūdinimas beveik nesikeičia ir vis neprieinama prie vieno konkretaus apibrėžimo. Bet skirtingi autoriai stengiasi išlaikyti savo tyrimo praktiką ir žinias, todėl vis vėlesniuose darbuose galime pamatyti gilesnių įžvalgų, tuo pačiu principu, pasitelkiant tuos pačius kintamuosius savo atliktuose tyrimuose.

1 lentelė. Finansinio raštingumo apibrėžimai

Autorius	Apibrėžimas
OECD (2012)	Finansinis raštingumas yra procesas, kurio metu žmonės geriau supranta finansinius produktus, su jais susijusias sąvokas ir riziką taip, kad iš pateiktos informacijos ir rekomendacijų asmenys galėtų išsiugdyti gebėjimus ir pasitikėjimą, reikalingus saugiams ir esminiems sprendimams priimti, kad pagerintų savo finansinę gerovę.
Anderloni and Vandone (2010)	Finansinis raštingumas kaip prevencinė priemonė, nes tai leidžia asmeniui suprasti finansines

	problemas ir tinkamai valdyti savo asmeninius finansus, taip išvengiant įsiskolinimų.
Sandra J. Huston (2010)	Finansinis raštingumas gali būti apibrėžiamas kaip matavimas, kuris parodo, kaip gerai asmuo supranta ir naudoja informaciją, susijusią su asmeniniais finansais.
Tomaškova, Mohelska ir Nemcova (2011)	Finansinis raštingumas yra žinių ir įgūdžių rinkinys, reikalingas žmonėms, norint finansiškai apsisaugoti ir aktyviai elgtis finansinių produktų ir paslaugų rinkoje.
Dukynaitė ir Valavičienė (2018)	Finansinis raštingumas – žinios ir supratimas apie finansus ir finansines rizikas, gebėjimai, motyvacija ir pasitikėjimas savimi taikyti šias žinias ir supratimą, siekiant priimti įvairiuose finansiniuose kontekstuose veiksmingus sprendimus, didinti asmens ir visuomenės finansinę gerovę ir dalyvauti ekonominiame gyvenime.
Klapper ir Lusardi (2020)	Finansinis raštingumas išmatuojamas pasitelkiant 4 fundamentalius elementus reikalingus priimant finansinius sprendimus susijusius su: žiniomis apie palūkanų normas, sudėtinės palūkanas, infliaciją ir rizikos diversifikavimą.
Karaliūtė ir Černiauskaitė (2020)	Finansinis raštingumas reikalingas priimant sprendimus susijusius su asmeniniais finansais, pavyzdžiui taupant studijoms ar būstui. Tačiau tik finansiškai raštingas žmogus sugebės priimti sprendimus pasikliaujant ne savo emocijomis, o turimomis žiniomis ir taupymo informacija.

Pastaba: sudaryta autorės.

Būtina atsižvelgti į tai, kad skirtingi autoriai renkasi naudoti skirtingus tyrimų metodus, kadangi nėra suvienodinta finansinį raštingumo lygį lemiančių žinių patikrinimo technika (Remund, 2010; Lusardi ir Mitchell, 2014). Padaryti suvienodintą finansinio raštingumo patikrinimą ir įvertinimą yra praktiškai beveik neįmanoma (Atkinson ir Messy, 2012). Finansinio raštingumo vertinimą reikia

atitinkamai pritaikyti kiekvienai šaliai atskirai, taip pat dar galima skaidyti į individualius pogrupius, tokius kaip: amžius (Young, 2013), lytis, turimos ir gaunamos lėšos, socialiniai kriterijai, rizikos toleravimas (Yong ir Tan, 2017), gyvenamoji vieta, užimamos pareigos darbe, šeimyninė padėtis, išlaikomų šeimos narių skaičius, asmens ir jo tėvų išsilavinimo lygis, kultūriniai skirtumai, bendras požiūris į finansinį apsirūpinimą. Tai yra gana ilgas sąrašas kintamųjų, tačiau literatūroje dažniausiai yra pasirenkama vertinti pagal asmens amžių. Šį sąrašą dar galima pildyti vis atliekant naujus tyrimus ir įterpiant daugiau variacijų, kurios padėtų tiksliau nustatyti finansinio raštingumo lygį. Vis dėlto nereikėtų atmesti iki šiol atliktų tyrimų ir laikyti jų netinkamais. Kiekvienas atliktas mokslinis tyrimas veda prie bendro tikslo įvardyti ir konkrečiai apibūdinti finansinio raštingumo sampratą.

Vieno aiškaus metodo nebuvimas sukelia nemažai kliūčių norint prieiti prie galutinės išvados apie finansinio raštingumo lygį. Todėl keletas mokslininkų pasirinko naudoti meta analizę, leidžiančią integruoti kelis sukombinuotus rezultatus ir sintezuoti išvadas (Santini et al., 2019). Šis metodas padeda įveikti ankstesnius tyrimų apribojimus, tokius kaip metodo patikimumas, šališkumas ir tyrimo imtis. Remiantis meta analize yra gaunami susisteminti, išsamūs, aiškiau suprantami ir atitinkamai išanalizuoti rezultatai (Fernandes, Lynch ir Netemeyer, 2014; Kaiser ir Menkhoff, 2017). Užsienio mokslininkai M. Miller ir kiti (2015) panaudojo meta analizę ištirti 188 ankstesnių tyrimų darbų ir straipsnių, kurie nebuvo visiškai vienodi: ankstesnių darbų autoriai naudojo daug skirtingų dimensijų, naudojo skirtingas populiacijas ir amžiaus grupes, tačiau buvo išskirti keli indikatoriai palyginimui, tokie kaip: taupymo elgsena, paskolų įsipareigojimų nevykdymas ir finansiniai įgūdžiai (Miller et al., 2015). Meta analizė iliustravo homogeniškus rezultatus nurodant, kad vienus finansinius veiksmus yra lengviau paveikti, pavyzdžiui, taupymo elgseną nei kredito įsipareigojimų nevykdymą (Miller et al., 2015). Tačiau pritaikant šį metodą yra susiduriama su sunkumais atrenkant tinkamus mokslinius tyrimus. F. Santini ir kiti (2019) mokslininkai savo tyrime identifikavo 397 straipsnius, susijusius su finansiniu raštingumu, tačiau 141 buvo atmesti, nes tyrimo autoriai naudojo kokybinius tyrimo metodus, 41 buvo atmesti dėl nepakankamos statistikos, reikalingos paversti koreliacijomis, kiti 171 tyrimai nebuvo analizuojami, nes juose trūko kriterijų, reikalingų F. Santini ir kiti (2019) pasirinktam tyrimui, ir tik 44 tyrimai buvo nustatyti kaip efektyvūs ir pagrįstai tinkami būti panaudoti tolesniam analizavimui. Tokiu detaliu ir itin precizišku tikslumu turi būti atrenkami tyrimai, norint gauti vertus pasitikėjimo ir pripažinimo tyrimo rezultatus.

1.1.1 Finansinio raštingumo iššūkiai ir problemos

Pasauliniu mastu tik 1 iš 3 suaugusių žmonių supranta pagrindines finansines sąvokas, kas aiškiai parodo, kad milijardai žmonių nėra pasiruošę tinkamai priimti sprendimų greitai besikeičiančioje finansų srityje (Lusardi ir Oggero, 2017). Dauguma autorių sutinka, kad finansinis raštingumas yra

svarbus ir būtinas žmogui kuo ankstesniame amžiuje (Ibrahim, Harun, ir Mohamed, 2009; Lusardi, Michaud ir Mitchell, 2013; Isa et al., 2018; Vartotojų finansinės apsaugos biuras, 2020). Visa ko pradžia turi būti atsinešama iš šeimos ir mokyklos. Deja, negalima pasitikėti ir net tikėtis, kad vaikai gaus tinkamas žinias iš šeimos, nes daugelis tėvų nėra pakankamai išsilavinę ir tai tęsiasi iš kartos į kartą (Hung, Yoong ir Brown, 2012). Tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad mažiau informuotus ir apgalvotus pasirinkimus atlieka žmonės, kurie nėra socialiai gerai apsirūpinę ar yra kilę iš vargingesnės šeimos. Be stiprių finansinių pamatų ir pavyzdžių, kaip turėtų elgtis su pinigais, ir kad greitieji kreditai nėra ilgalaikė išeitis be ilgalaikių pasekmių norint turėti gerą kredito istoriją ar neįklimpti į dar didesnes skolas. Net ir daugelyje mokslininkų atliktų tyrimų ir apklausų yra pastebima, kad 60 % turtingiausių pasaulio žmonių, kurie yra labiau išsilavinę ir turi aukštesnį finansinio raštingumo lygį 31 %, o tarp 40 % skurdžiausių pasaulio žmonių 23 % (Klapper, Lusardi, Oudheusden, 2014). Taip yra iškeliama dar didesnė ir gilesnė visuotinė problema, kuri didina atskirtį tarp turtingųjų ir nepasiturinčių žmonių.

Vienas iš didžiausių iššūkių yra finansinio raštingumo vertinimas. Finansinis raštingumas negali būti vertinamas atsižvelgiant vien tik į turimas žinias, susijusias su raštingumu, vertinti taip pat reikia ir žinių pritaikymą praktikoje (Dukynaitė ir Valavičienė, 2018). Praktinį pritaikymą yra sunkiau vertinti matuojant tam tikrų amžiaus grupių žmones. Kiekvienas žmogus savo gyvenime subręsta skirtingu laiku ir nuo to priklauso jo prioritetų susidėliojimas. Vienas 20 metų nori šeimos ir stabilumo, o kitam dar gali atrodyti per anksti ir gyvena tik šia diena. Gyvenantis tik šia diena jaunuolis skirs labai mažai dėmesio savo finansams ir toje srityje netobulės, lyginant su jo bendraamžiu, kuris jau taupo pirmajam būstui ar vestuvėms. Gyvenime susidurdamas su vis daugiau finansiškai atsakingų sprendimų jaunuolis tobulėja, nes turi išmokti ne tik kaip ir kur yra gaunamos paskolos, bet taip pat ir suprasti, į kokias sąlygas reikia atkreipti dėmesį, žinoti, kad visada yra geriausia kreiptis į kelias finansines institucijas palyginimui, norint gauti geriausią pasiūlymą. Reikia mokėti įsivertinti savo rizikas, ypač imant dideles paskolas, taip pat svarbu žinoti, kaip galima derėtis banke ar kitoje komercinėje kredito įstaigoje dėl savo paskolos sąlygų. Derėjimasis finansinėse institucijose reikalauja tikrai didelio finansinio supratimo, drąsos, pasitikėjimo savo žiniomis, o išsiderėtos geros sąlygos gali lemti mažesnes mėnesines įmokas, lengvesnes grąžinimo sąlygas.

Atlikta literatūros analizė parodė, kad ne visos šalys gali užtikrinti, kad gautos teorinės žinios mokykloje bus panaudotos tinkamai ateityje, tai, kaip teisingai bus pritaikytos žinios praktikoje, yra paliekama jaunam žmogui. Taip pat ne visos valstybinės mokyklos turi tinkamai parengusios specialistus. Dažniausiai tai būna matematikos mokytojai, kurie neretai būna netinkamai parengti, su menkomis arba iš vis be teorinių ir praktinių žinių tam tikrose srityse, tokiose kaip pinigų taupymas ir investavimas.

Viso to problema dažniausiai būna nepakankamas valstybės dėmesys ir finansavimas, keliant mokytojų kvalifikacijas atnaujinanti jų žinias (Urban et al., 2020). Taip pat yra svarbu atkreipti dėmesį

į mokymų programas. Bandant jas susisteminti ir standartizuoti bent pagrindinėms žinioms įgyti, tokioms kaip tinkamas pinigų paskirstymas, jų kontroliavimas, investavimas, palūkanų normų supratimas, kaupimas pensijoms. Taip pat atitinkamas dėmesys turėtų būti skirtas ir praktinių žinių gavimui ir pritaikymui, kaip pavyzdys gali būti draudimo sutarties sąlygų skaitymas ir pasirašant sutartis nebandymas sukčiauti nuslepiant svarbią informaciją apie sveikatą ar kitus svarbius faktus (Belousova et al. 2019). Ką tik baigę mokyklą ar sulaukę 18 metų jauni asmenys pradeda priiminėti svarbius finansinius sprendimus, tokius kaip paskolos mokslui, automobilio pirkimas ir jo išlaikymas, kiti tokiu metu gauna ir pirmus atlyginimus, pinigus, su kuriais jie jau turėtų žinoti kaip elgtis, susiduria su mokesčių mokėjimu ir metinėmis mokesčių deklaracijomis. Nepakankamas finansinių žinių turėjimas dažnai priveda prie labai skaudžių pasekmių. Žmonės, turintys daug išsiskolinimų, pagal atliktus tyrimus dažniausiai yra priskiriami prie finansiškai neraštingų dėl savo finansinių sprendimų (Bahovec, Barbic ir Palic, 2015). Tačiau Bahovec, Barbic ir Palic (2015) tame pačiame savo moksliniame tyrime patvirtino, kad disponuojamas pinigų kiekis nelemia finansinio raštingumo lygio. Tokia išvada galėtų pasirodyti kontraversiška, nes asmenys, turintys finansiškai geresnes aplinkybes, savaime daugiau ir dažniau atsiduria situacijose, kuriose turi spręsti finansinius klausimus ir priimti finansinius sprendimus, nei tie asmenys, kurie turi žymiai mažiau disponuojamų pajamų, ir jiems tenka rečiau spręsti, kur investuoti sukauptas lėšas.

Remiantis M. Brown ir kitų atliktos studija, finansinio raštingumo pamokos turi tiek trumpalaikę, tiek ir ilgalaikę naudą sumažinant studentų priklausomybę nuo išsiskolinimų ir pagerinant skolų grąžinimo sąlygas (Brown et al., 2016). M. Brown ir kiti (2016) į savo tyrimą įtraukė JAV valstybinių mokyklų programų duomenis, pasiekiamus nuo 1998 iki 2012 metų penkiasdešimtyje Jungtinėse Amerikos Valstijose, tačiau reikia kritiškai vertinti faktą, kad būtent šiame laikotarpyje įvyko didžiausi finansiniai perversmai ne tik JAV, bet visame pasaulyje, kas lėmė drastiškas mokymų programų reformas. Taip pat šiame laikotarpyje įvyko ir didžiuliai technologiniai pokyčiai, paveikę finansų sistemas. Taip pat ne visose valstijose buvo privalomos finansinio raštingumo pamokos ir metodai galėjo skirtis, dėl ko autoriai vertino ir ekonominio, ir matematinio išsilavinimas programas, kas nėra tiesioginis atitikmuo finansiniam raštingumui. Taip pat reikia paminėti, kad šiame tyrime nebuvo vertinamas įgautas finansinio raštingumo lygis baigus mokyklą su vienokia ar kitokia mokymo programa. Tačiau šių autorių atlikti tyrimai išsiskiria, yra atlikta nemažai tyrimų, įrodančių, kad finansinio raštingumo paruošimas mokyklose yra trumpalaikis ir neatsiperka ilgalaikėje perspektyvoje (Cole et al., 2016; Amagir et al., 2018). Autoriai sutaria, kad mokykloje įgytos žinios yra naudingos ir suprantamos, tačiau sulaukus pilnametystės ir atėjus laikui savarankiškai priimti finansinius sprendimus, žinių nebepritaiko realybėje arba jų sprendimų tiesiogiai neveikia mokykloje gautos žinios.

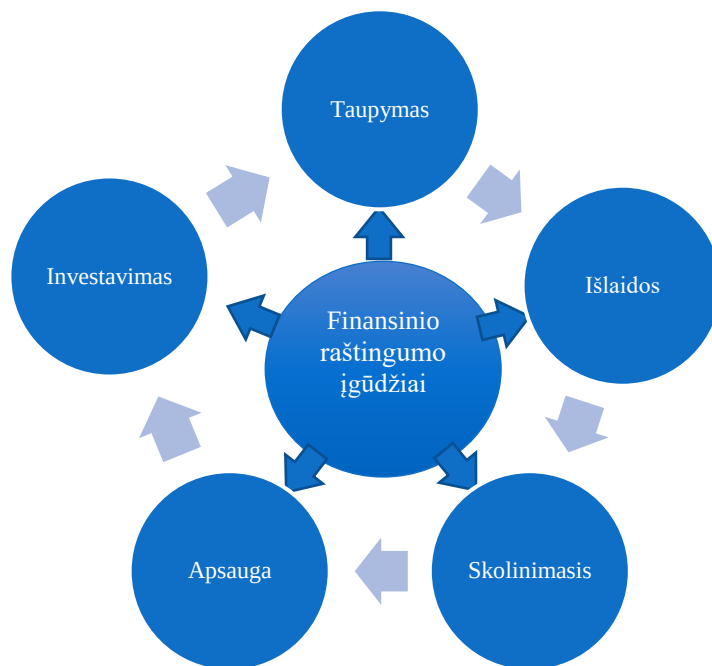
Tolimesniame žmogaus gyvenimo etape po mokyklos eina aukštasis mokslas arba darbas. Kai kurie darbdaviai yra suinteresuoti kelti darbuotojų finansinį raštingumą, tačiau vienaip ar kitaip tai yra

išlaidos, kurios gali neprisidėti prie tiesioginės įmonės finansinės gerovės trumpalaikėje ar ilgalaikėje perspektyvoje. Ypač mažų ar vidutinių verslų atstovai orientuojasi į gaunamas pajamas ir jų didinimą per klientus ir naujų pritraukimą, o ne atvirkščiai pradėdami nuo savo darbuotojų asmeninės finansinės gerovės. Todėl ne visi darbdaviai nori mokėti iš savo įmonės „kišenės“. Nors pirmieji darbuotojų mokymai prasidėjo nuo 1980 metų, darbdaviams pastebėjus būtinybę investuoti į savo darbuotojų žinias apie pensijos planavimą ir kaupimą (Kamouri ir Cavanaugh, 1986; Jinhee, 2008). Paradoksalu, tačiau yra ir kita pusė: atlikus literatūros analizę su įmonėmis, kuriose jau yra tokie mokymai, pastebėta, kad finansinio raštingumo programose dalyvauja mažiau nei pusė įmonės darbuotojų. Anot Prawitz ir Cohart (2014) atlikto tyrimo, iš 995 darbuotojų tik 339 nusprendė dalyvauti mokymuose ir 656 atsisakė. Prawitz ir Cohart (2014) atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad darbuotojai, dalyvavę įmonės finansinio raštingumo programoje, daugiau nei pusantro karto padidino savo esamas įmokas į pensijos fondus (nepatiriant papildomų skolų) nei tie darbuotojai, kurie nedalyvavo mokymuose. Reikėtų paminėti išskirtinį šio tyrimo bruožą, kad darbdavys davė visišką laisvę darbuotojams patiems pasirinkti temas, kurias jie norėtų išmokti ar į kurias norėtų labiau pasigilinti pagal savo poreikius. Darbdavys, paskatinantis ir sudarantis sąlygas darbuotojams darbo metu ir ne tik gerinti savo asmeninę finansinę išsprusimą, mažina darbuotojo asmeninių problemų poveikį produktyvumui, kas suteikia tiesioginės ir nuolatinės naudos organizacijai.

Dar viena esminė problema, susijusi su finansiniu raštingumu, yra ta, kad moterų finansinės žinios yra prastesnės nei vyrų, o lyčių atotrūkis finansinio raštingumo srityje yra pastebimas visame pasaulyje. Atliekamuose tyrimuose moterys rečiau teisingai atsako į klausimus, susijusius su pagrindinėmis finansinėmis temomis, ir dažniau nei vyrai pasirenka atsakymą „nežinau“ į konkrečius klausimus. Mokslininkai savo tyrimuose priėjo prie išvadų, kad taip yra todėl, kad moterys priiminėja mažiau sprendimų, susijusių su finansais, ir tokius klausimus palieka savo vyrams (Hsu, 2015), moterys taip pat vengia rizikos ir renkasi konservatoriškus investavimo modelius (Charness ir Gneezy, 2012; Martenson, 2008), moterys turi mažesnę investicinį raštingumą (Janor et al. 2016), moterys 6 % mažiau nei vyrai renkasi taupyti finansinėse institucijose (Demirgüç-Kunt et al., 2018), taip pat moterys žino mažiau apie finansinius instrumentus ir praktikas (Filipiak ir Walle, 2015). Reikėtų atkreipti dėmesį, kad padėtis gerėja ir moterys vis dažniau tampa aktyviomis finansų rinkos žaidėjomis. Tik tam reikia daugiau finansinio raštingumo pamokų, labiau orientuotų į turimas specifines žinias ir anksčiau įvardytus kriterijus, apsunkinančius būti labiau susidomėjusiomis savo asmenine finansine geroje, kartu turi būti stiprinamas moterų pasitikėjimas savimi ir savo žiniomis. Moterų finansiniai iššūkiai yra unikalūs ir jie kyla, nes moterų gyvenimo trukmė yra ilgesnė nei vyrų, dauguma moterų uždirba mažiau nei vyrai ir jų išdirbtų metų skaičius būna trumpesnis nei vyrų dėl vaikų auginimo ir su tuo susijusiomis karjeros pertraukomis.

1.1.2 Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo iššūkiai

Anot G. Kvieskienės, „finansinis raštingumas – tai įgūdžių, reikalingų tinkamai suprasti ir aiškinti finansinę informaciją ir ja remiantis priimti teisingus finansinius sprendimus, visuma” (Kvieskienė, 2016, p. 25). Finansinis raštingumas apima itin didelį reikalingų įgūdžių spektrą, tačiau remiantis kelių autorių straipsniais pav. 1 yra išskirti penki pagrindiniai.

1 pav. Scheminis finansinio raštingumo įgūdžių pavaizdavimas

Pastaba: sudaryta autorės.

Išlaidos. Planuojant savo asmeninius finansus išlaidos turi užimti gana nemažą dalį dėmesio ir analizės. Jaunuoliai turi suprasti, kad išlaidos jokiais būdais negali viršyti gaunamų pajamų, todėl būtina sekti savo išlaidas bent kartą į mėnesį jas peržiūrint, paskaičiuojant, kiek buvo išleista, kam ir kaip būtų įmanoma gautas lėšas paskirstyti ne tik išlaidoms, bet ir taupymui, investavimui. Tad viskas turi prasidėti planuojant savo finansus, susidarant savo biudžetą ir sekant gaunamas ir išleidžiamas lėšas. Tik nuosekliai, kiekvieną mėnesį stebint savo biudžetą ir atsidedant kiek įmanoma daugiau, bus gaunama naudos, norint pasiekti savo finansinę gerovę. Mokslininkai yra aprašę gausybę būdų, kaip savo biudžetą galima paprastai valdyti. Trys populiariausi būdai yra šie: 50/30/20, 60/30/10 ir 70/20/10. Amerikos autoriai Elizabeth Warren ir Amelia Tyagi per 20 metų atliktais tyrimais nustatė, kad biudžeto sekimas neturi būti varginantis ar sudėtingas, jį reikia tik tinkamai suskirstyti pagal tokią taisyklę: 50 % poreikiams, 30 % norams, 20 % taupymui arba skolų išmokėjimui (Warren ir Tyagi, 2005). Tačiau ne visi autoriai sutinka su Elizabeth Warren ir Amelia Tyagi taisykle ir skirsto į kitokius padalinius procentais, tokius kaip: 60 % gaunamų pinigų skiriama investicijoms ir taupymui, 30 % poreikiams ir

10 % pramogoms ir norams. Taip pat galima vadovautis ir šiuo suskirstymu: 70 % pragyvenimo išlaidoms, 20 % taupymui ir 10 % pensijai. Nors pensija ar savi vaikai jaunimui gali atrodyti dar labai tolimoje ateityje, tačiau tik gerą finansinį išprusimą turintis jaunuolis pradės domėtis ir ieškoti įvairių sprendimų kuo anksčiau, kad galėtų užsitikrinti pakankamą arba solidžią pensiją. Tad manymas, kad reikia daugiau dirbti, kad daugiau būtų sutaupoma, ne visada veikia, nes kylant pajamoms automatiškai kyla ir noras daugiau išleisti. Didžiausias veiksnys, turintis įtakos galimybei turėti daugiau turto, yra taisyklingi taupymo įpročiai.

Taupymas. Savo ateities tikslų kaupimas ir planavimas yra labai svarbus, norint įsigyti brangesnį daiktą, nuosavą būstą, išvažiuoti atostogų. Tad viskas turi prasidėti planuojant savo finansus, susidarant savo biudžetą ir sekant gaunamas ir išleidžiamas lėšas. Tik nuosekliai, kiekvieną mėnesį stebint savo biudžetą ir atsidedant kiek įmanoma daugiau, bus gaunama naudos norint pasiekti finansiškai saugesnį gyvenimą. Norint susitaupyti ar bent pradėti ugdyti taupymo įpročius, yra patartina susiplanuoti ir išsikelti sau ilgalaikius tikslus, kurie padėtų susidoroti su iškilusiais netikėtais finansiniais sunkumais. Finansų specialistai pataria, kad reikėtų visada savo sąskaitoje būti atsidėjus, susitapius bent 3–6 mėnesiams į priekį pragyvenimui, jei kada ištiktų nenumatyta nelaimė. „Swedbank“ Lietuvoje turi jaunimo programą, kurioje jaunuoliai gali turėti savo banko sąskaitą ir tvarkyti savo pinigus išmaniai. Turto valdymo bendrovės „INVL Asset Management“ iniciatyva „Spinter tyrimų“ 2019 metais atlikti reprezentatyvūs Lietuvos gyventojų nuomonės tyrimai parodė, kad 67 % Lietuvos gyventojų taupo, tačiau jaunimas taupyti renkasi rečiausiai: tai daro vos 41 % 18–25 metų jaunuolių. „Swedbank“ siūlo e. taupyklę, kuri veikia panašiai, kaip taupomasis indėlis, tačiau turi dar daugiau išmanių pasiūlymų jaunimui, kaip galima taupyti ir kaip pasiekti savo norimų tikslų. Taip pat ir kiti Lietuvos bankai siūlo panašias paslaugas, sudarančias kuo paprastesnes ir prieinamas sąlygas taupyti išmaniai naudojantis elektronine bankininkyste. Tad Lietuvoje jaunimas yra skatinamas pradėti taupyti kuo anksčiau, iš karto gavus pirmą atlyginimą, o dar geriau būtų tokius įgūdžius pradėti formuoti ir anksčiau.

Skolinimasis. Visų pirma, nereikėtų bijoti žodžių „skola“ ar „skolinimasis“, nes ne visos skolos yra blogos. Dažniausiai yra skolinamasi norint įsigyti tam tikro turto ar norint jį susikurti. Paskolos studijoms – tai skola, kurianti geresnį rytojų, ir ateities turto kūrimas, kuris išmokės paskolą įgijus aukštesnę kvalifikaciją darbe. Taip pat investicijos į nekilnojamąjį turtą, būsto paskolos ėmimas iš finansinių institucijų yra traktuojamas kaip viena turto įsigijimo forma. Žinoma, dar galima kaip pavyzdį pateikti ir verslo paskolas verslo įsteigimui ar plėtrai, jei tai yra savo ir ne tik savo, bet ir kitų darbo vietos kūrimas. Tačiau visais įmanomais būdais turėtų būti vengiama skolintis iš greitųjų kreditų, o jei tai yra neišvengiama, tokį dalyką reikėtų daryti viską gerai apsvarsčius, išanalizavus visus sutarties punktus ir suvokiant, kaip yra skaičiuojamos palūkanos, ir svarbiausia turint aiškų planą, kaip reikės grąžinti viską laiku. Skolinimasis yra labai atsakingas žingsnis, reikėtų vengti per didelio įsiskolinimo

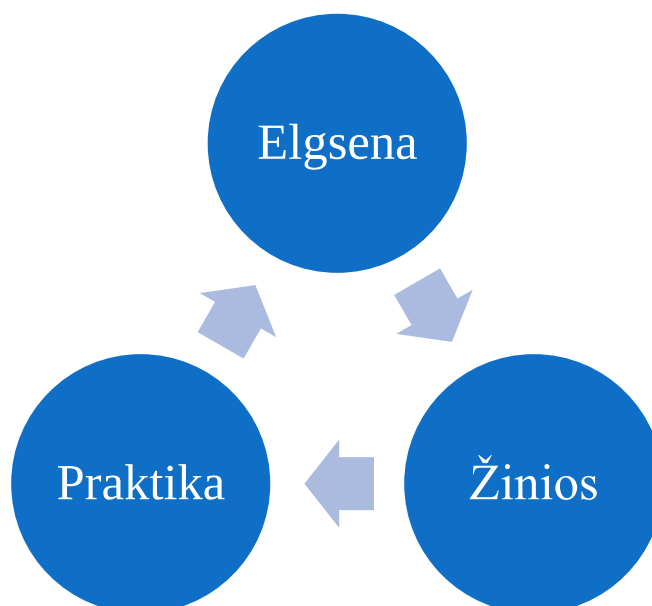
ir visada atsakingai planuoti, skaičiuoti ir apmokėti savo skolas. Finansiškai raštingas žmogus, patekęs į tokią situaciją, žinotų, kad pirmiausia reikėtų apmokėti skolas su didžiausia palūkanų norma.

Apsauga. Šis principas reiškia, kad daug dėmesio turėtų būti skiriama nuolatiniam savo finansinės situacijos stebėjimui ir sveikatos draudimui. Reikėtų turėti rezervą neplanuotoms išlaidoms ar staiga netekus darbo bent 6 mėnesių laikotarpiui. Taip pat vertėtų pagalvoti apie turto, gyvybės ar / ir sveikatos draudimą. Finansinį raštingumą turintis žmogus neabejotinai supras draudimo svarbą, ypač jeigu turi ilgalaikių įsipareigojimų, tokių kaip būsto paskola. Susirgus ar praradus darbingumą, atsiranda daug daugiau išlaidų, todėl apsidraudus bus galima ramiau išeiti iš susiklosčiusios padėties bent iš finansinės pusės, turint draudimą kaip „pagalvę“ netikėtiems gyvenimo iššūkiams. Taip pat į apsaugą įeina ir savo banko sąskaitos stebėjimas ar bent kartą į savaitę, ar gavus mėnesinį išrašą. Jį reikėtų atidžiai peržiūrėti: ar nėra neatitikimų, atliktų kokių apgaulingų pavedimų į nežinomo asmens ar įmonės banko sąskaitas. Reikėtų nepamiršti nebūti patikliems perkant iš įtartinų žmonių, nemokėti depozito nepamačius daikto, visada peržiūrėti sutartis ir nepasirašyti, jei kyla neaiškumų ar abejonių dėl paties dokumento ar perkamo produkto ar paslaugos. Taip pat neatskleisti savo asmeninės finansinės situacijos ar duomenų nepatikimiems asmenims.

Investavimas. Bene pats svarbiausias iš visų penkių išvardintų elementų yra investavimas, kuris, jei yra vykdomas teisingai, gali padidinti investuotojo pajamas. Tačiau investavimas iš pradžių gali pasirodyti labai painus, ne kiekvienam, sudėtingas, brangiai kainuojantis ir reikalaujantis daug žinių, laiko ir rizikos suvokimo. Šiais laikais finansinių produktų pasirinkimas yra ypač didelis: pensijų ir investiciniai fondai, kriptovaliutos, įvairiausios žaliavos ir daugelis kitų. Todėl padaryti klaidų yra labai lengva. Tačiau tai neturėtų gąsdinti ir stabdyti siekiant pagrindinio tikslo – sukaupti pinigų ateičiai, nes investavimo kryptį yra pagal kiekvieno galimybes, turimą pinigų sumą ir rizikos toleravimą. Investuoti reikėtų labai gerai išsianalizavus finansų rinkas, o geriausia būtų pasitarti su tos srities specialistais, nes paprasto finansinio raštingumo žinių gali ir neužtekti.

Moksliniuose tyrimuose analizuojant finansinį raštingumą yra dažniausiai atsižvelgiama į tris pagrindinius faktorius (žr. 2 pav.) (Kvieskienė, 2016). Visa ko pradžia yra pamatinės žinios apie finansus, kaip jie gali būti valdomi, į ką reikia atkreipti dėmesį, ko nedaryti. Tačiau vien tik žinių gali neužtekti – reikia mokėti jas pritaikyti realiose situacijose, tokiose kaip perkant būstą ar imant paskolą mokslams. Žinias reikia praktikuoti – vien perskačius vadovėlį ar išklausius kursą mokykloje nereikš, kad susidūrus su kitokia situacija bus žinoma, ką daryti su asmeniniais pinigais. Šitoje vietoje labai svarbus tampa kitas aspektas – elgsena. Racionali elgsena vienareikšmiškai yra reikalinga ir jos dažniausiai neišmokstama mokykloje – ji ateina per praktiką ir per gyvenimiškus atvejus. Todėl jau mokykloje turėtų būti taikoma ne tik teorija, bet simuliuojamos įvairiausios situacijos, kurios yra jau pasitaikiusios, galima remtis ir kitų šalių patirtimis. Vienas iš neracionalumo pavydžių yra toks, kad Lietuvos gyventojai savo indėlius bankuose laiko iki pat šiol ir juose yra prikaupta daugiau nei 18

milijonų eurų (Lietuvos Bankas, 2021). Žmonės neturėtų savo lėšų tiesiog palikti banke, jas reikia įdarbinti, bent jau dalį savo gaunamų pinigų investuoti, kad ir į mažos rizikos fondą su mažomis palūkanomis ir tokiu būdu nebus pajuntamas infliacijos poveikis. Racionaliai elgtis reikia bet kada priimant finansinius sprendimus ir norint gauti geriausią rezultatą ne visada užtenka žinoti vien teoriją. Dėl šių priežasčių yra labai svarbu sujungti visus šiuos tris faktorius ir juos visus tinkamai pritaikyti.

2 pav. Scheminis finansinio raštingumo vertinimo pavaizdavimas

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis (Kvieskienė, 2016)

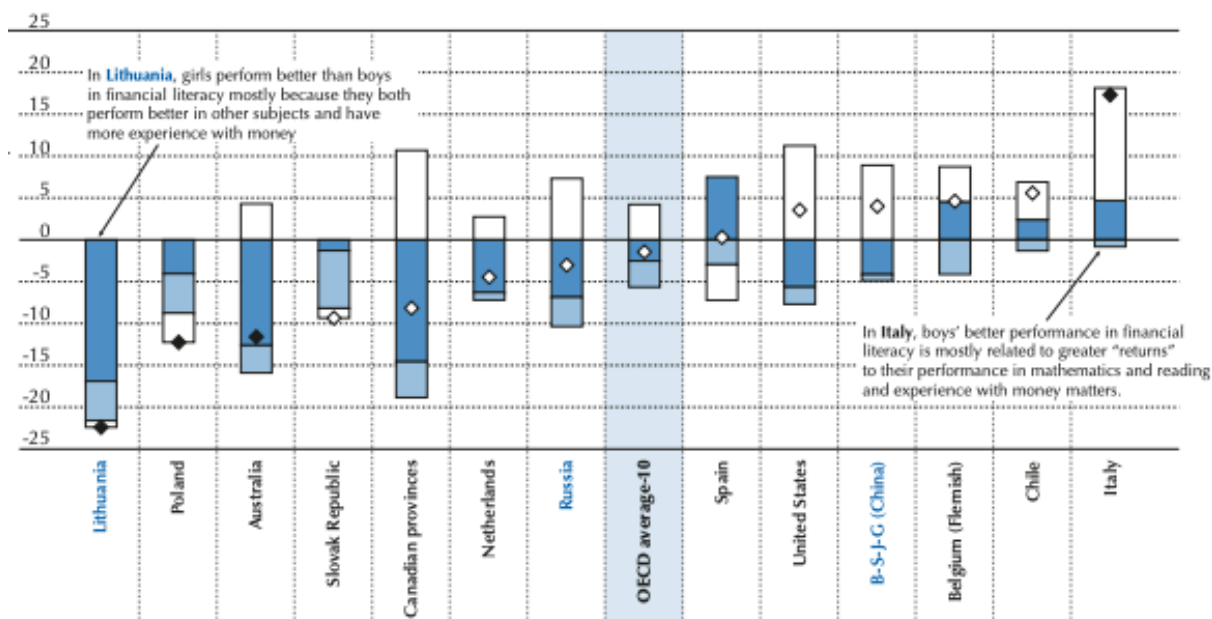
Lietuvos bankų asociacija 2019 sausio mėnesį užfiksavo, kad suaugusiųjų finansinio raštingumo rodiklis yra žemas: surinkti 43 balai iš 100 galimų. Tai yra neįtikėtina mažai, o tokius rezultatus, pasak Lietuvos bankų asociacijos, lėmė tai, kad „pensijos planavimo žinios – itin menkos: net 22 proc. respondentų neatsakė nė į vieną su pensijos planavimu susijusį klausimą. 13 proc. respondentų neatsakė nė į vieną klausimą investavimo tema“ (Lietuvos bankų asociacija, 2019). Tačiau, pagal Klapper, Lusardi, Oudheusden (2014) atliktą tyrimą, 2014 metais Lietuva surinko tik 39 % (kai tuo tarpu kaimyninės šalys: Estija 54 %, Latvija 48 %, Lenkija 42 %) (Klapper, Lusardi, Oudheusden 2014). Nors ir galima matyti pagerėjimą finansinio raštingumo lygio vertinime, reikia atkreipti dėmesį, kad tai yra du skirtingi vertintojai ir tyrimo atlikimo laikas skiriasi 4 metais, kas gali vienaip ar kitaip turėti įtakos gautų rezultatų palyginimo pripažinimui. Ribotos, neaiškos, neapibrėžtos suaugusiųjų finansinės žinios tiesiogiai atsiliepia jaunimo žinioms, nes didžioji dauguma žinių yra atsinešama iš šeimos. Tačiau, kai tėvai patys neturi pakankamai žinių, tai ir vaikams nebus įdiegtos gerosios finansinės praktikos ir norėjimas žinoti bei domėtis savo asmeniniais finansais, kurie lems jų ateitį. Pamatinių įgūdžių neturėjimas, kurie turėtų būti atsinešami iš šeimos, gali apsunkinti jaunuolio gyvenimą tampant

nepriklausomu ir visaverčiu rinkos žaidėju. Šokiruojančiai minimalios suaugusiųjų finansinio raštingumo žinios apie pensijos planavimą ir investavimą įrodo, kad reikia kuo skubiau keisti dabartinę švietimo struktūrą, ypač pabrėžiant šiuos du kriterijus.

1.1.3 Finansinio išprusimo lygis pasauliniame kontekste

Finansinis raštingumas yra keliamas į vis aukštesnės svarbos prioritetines vietas, dėl to yra atliekama vis daugiau tyrimų bandant apskaičiuoti žmonių ir atskirai jaunimo grupės finansinio išprusimo lygį. Yra bandoma apskaičiuoti ir išanalizuoti, kas lemia ir kokie yra pagrindiniai skirtumai ir veiksniai, lemiantys vienokius ar kitokius statistikoje gaunamus rezultatus. Yra pasigendama vieno tyrimo, kuris ištirtų visų arba daugumos pasaulio šalių jaunimo 18–30 metų finansinį raštingumą. Iki šiol atlikti tyrimai dažniausiai būna fokusuoti į Europos Sąjungos šalis arba atitinkamai pasirenkamos keliasdešimt šalių, kurios sutinka dalyvauti apklausoje. Dar viena problema su tyrimais yra ta, kad jie nėra nuosekliai daromi kiekvienais metais. Tai padėtų vertinti, ar vyksta pokyčiai finansinio raštingumo ugdymo srityje, kaip jie diegiami, ar išprusimas finansinio raštingumo srityje didėja.

Pagal pasaulinės ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (OECD) paskelbtą vertinimą, kuriame dalyvavo 20 šalių, Lietuvos jaunimas surinko 449 taškus, kai tuo tarpu OECD dešimtuko vidurkis yra 489 taškai. Balų skaičiumi Lietuvos jaunimą lenkia ir pirmajame penketuke yra Kinija su 566 taškais, Belgija – su 541 tašku, Kanada – su 533 taškais, Rusija – su 512 taškų, Olandija – su 509 taškais, o paskutiniame trejetuke atsiduria Čilė – 432 taškai, Peru – 403 taškai, Brazilija – 393 taškai (OECD, 2017). Taip pat šiame vertinime buvo bandoma atrasti skirtumus ir veiksnius, lemiančius tokį taškų pasiskirstymą. Buvo atsižvelgta į tai, ar jaunimas turi savo banko sąskaitą, iš kur yra gaunamos lėšos, ar patys užsidirba, ar gauna pajamų iš tėvų ir šeimos, į tai, kur jie mokosi (ar kaimiškose vietovėse, ar miesto mokyklose), socioekonominę padėtį, taip pat buvo atsižvelgta ir į lytį (OECD, 2017). Pastebėtina, kad OECD gauti rezultatai rodo, jog Lietuvos mergaitės turi geresnį finansinio raštingumo lygį nei berniukai (žr. 3 pav.). Tai atrodo kontraversiškai palyginus su atliktais suaugusiųjų tyrimais, kur dažniausiai vyrai turi geresnį finansinį raštingumą. Toks skirtumas gali atsirasti dėl to, kad vyrai pradeda domėtis finansiniais produktais, kai subręsta, o moterys tiesiog nustoja investuoti laiką į savo žinias ir praktiką.

3 pav. Lyčių skirtumai finansinio raštingumo srityje

Šaltinis: OECD (2017), PISA 2015 duomenų bazė.

Lyginti šalis tarpusavyje yra sudėtinga ir toks lyginimas ne visada gali atspindėti tikrąją padėtį. Tai labai priklauso ir nuo šalies finansinio lygio, jos ekonominės gerovės. Todėl kiekviena šalis turi skirtingą suvokimą apie finansinio raštingumo svarbą ir jo mokymą nuo jaunų dienų. Tai pasimato skirtingų šalių mokymosi sistemų sudaryme: nuo kelių metų yra pradedama mokyti, su kokiomis temomis supažindinama ir koku lygiu reikia mokyti jaunimą. O daryti tyrimus atsižvelgiant į tai sueikvoja labai daug resursų ir laiko. Skirtingos mokymo sistemos pasaulyje:

- Peru ekonominio ir finansinio švietimo temos į nacionalinę mokymo programą buvo įtrauktos 2016 m. Mokyklose jos mokomos iš dalies kaip istorijos, ekonomikos ir socialinių mokslų dalis. Švietimo ministras ir Peru bankininkystės, draudimo ir privačių pensijų fondų priežiūra paruošė pedagoginę pagalbą mokytojams ir mokymo programas (OECD, 2017).
- Kanadoje finansinio raštingumo komponentai yra įtraukti į skirtingus dalykus skirtingu mastu. Daugumoje iš provincijų, dalyvavusių PISA 2015 finansinio raštingumo vertinime, finansinis raštingumas yra matematikos, karjeros ieškojimo / plėtros, verslo ar socialinių mokslų vidurinės mokyklos mokymo programos dalis (OECD, 2017).
- Kinijoje kai kurios asmeninių pinigų valdymo temos buvo įtrauktos į nacionalinę pradinį klasių ir vidurinio išsilavinimo mokymo programą. Įtraukta į pamokas, susijusias su etika, visuomene ir istorija, nuo 1990 m. buvo pridėta prie rinkos ekonomikos bandant ją išpopuliarinti. O nuo 2001 m. suteikiamas tam tikras lankstumas pačioms mokykloms pasirinkti mokymo programas, pritaikytas vietos kontekstui (OECD, 2017).

- Jungtinėse Amerikos Valstijose sprendimai dėl finansinio išsilavinimo vidurinėje mokykloje skiriasi kiekvienos valstijos ir regiono lygmenimis. Kai kuriose valstijose mokyklos turi pasiūlyti pasirenkamąjį asmeninių finansų kursą. Kitose valstijose konkretus asmeninių finansų ar ekonomikos ugdymo turinys dėstomas įtraukiant į ekonomikos, matematikos ar socialinių mokslų pamokas (OECD, 2017).

Taip pat prie sunkumų prisideda ir pačių jaunuolių gyvenamosios vietovės, jų laisvalaikio pomėgių, socialinių ryšių, galimybių naudotis šiuolaikinėmis technologijomis, internetu, ar jau dirba, ar dar ne skirtumai, nuo šeimyninės padėties, požiūrio į gyvenimą (pozityvus ar negatyvus), motyvacijos pasiekti daugiau nei bendraamžiai, tėvų įsitraukimas. Taip pat tokiuose tyrimuose jaunuoliai pasirenka patys dalyvauti ar ne ir tai gali reikšti, kad mažiau žinių turintys atsisakys dalyvauti tyrimuose, susijusiuose su jų žinių tikrinimu ir matavimu. Toks atsisakymas dalyvauti gali turėti įtakos tyrimams ir nep parodyti tikrojo jaunimo finansinio raštingumo lygio vienoje ar kitoje šalyje.

1.2 Tvarumo samprata Lietuvoje ir pasaulyje

Tvarumo samprata yra itin plati ir apimanti ypač daug pasaulinių problemų. Autoriai ir mokslininkai vis dar teigia, kad nėra vieno apibrėžimo ir tai sukelia kliūtis jiems, norint aiškiai apibūdinti ir ištirti tvarumo sąvoką (Salas-Zapata ir Ortiz-Monoz, 2018). Keblumų įneša ir dvejopas šios terminologijos naudojimas: vieni tai vadina tvariu vystymusi (angl. *sustainable development*), o kiti – tvarumu (angl. *sustainability*). Anot R. Čiegiaus, J. Ramanauskienės ir B. Martinkaus, ekonominėje literatūroje yra daugiau nei 100 skirtingų tvaraus vystymosi apibrėžimų, kurie dar yra orientuoti į atskirus aspektus, tokius kaip aplinkosauga, ekonomika ir civilizacija (Čiegis, Ramanauskienė ir Martinkus, 2009). Kontraversiškai N. Waseem ir S. Kota savo moksliniame darbe tvarumą išskirstė į dar daugiau ir įvairesnių dimensijų, tokių kaip „globalus ir vietinis, žemiškas ir erdvinis, išmatuojamas ir neišmatuojamas, aiškus ir dviprasmiškas“ (Waseem ir Kota, 2017, p. 361). Dėl šios priežasties N. Waseem ir S. Kota teigė, kad tvarumo sąvoka yra „globalinė, neišmatuojama ir dviprasmiška“ (Waseem ir Kota, 2017, p. 361). Nepaisant visų kliūčių, keletas autorių 2 lentelėje išskyrė definiciją tvarumui apibūdinti.

2 Lentelė. Tvarumo sąvokos apibrėžimai

Autorius	Apibrėžimas
Europos Komisija (2011)	Tvarus vystymasis – pamatinis ir svarbiausias Europos Sąjungos tikslas nuolat gerinti dabarties ir ateities kartų gyvenimo kokybę ir gerovę, derinant

	ekonomikos vystymąsi, aplinkos apsaugą ir socialinį teisingumą.
Z. Atkočiūnienė (2013)	Darna organizacijoje reiškia daugiau nei vieno ar kito principo įgyvendinimą, tai požiūrių ir elgsenos transformacija, kuri laikui bėgant investuotą kapitalą paverčia darniu pelnu.
R. Stunžinas (2015)	Tvarus vystymasis yra ilgalaikė visuomenės raidos ideologija, paremta trimis principais – ekonomikos plėtra, socialine plėtra ir aplinkos apsauga.
Marc a. Rosen (2018)	Tvarumą galima apibrėžti atsižvelgiant į keliamąją galią, kuri nurodo maksimalų žmonių, kuriuos galima palaikyti tam tikroje vietovėje, skaičių, apskaičiavimas išteklių prieinamumo ir aplinkos gebėjimą priimti išmetamų atliekų kiekį.

Pastaba: sudaryta autorės.

Tvarumo koncepciją Pasaulio aplinkos ir vystymosi komisija (angl. *World Commission on Environment and Development*) WCED (1987) paskelbė kaip itin svarbią ne tik aplinkosaugai, bet ir ekonomikai: sparčiai augant populiacijai mūsų žemės ateičiai didėja pavojus, kuris turi būti atitinkamai suvaldytas, vykdant dabartinę veiklą nepakenti ateities kartoms (WCED, 1987). Augant žmonių skaičiui pasaulyje, auga ir poreikiai jiems aprūpinti, taip išaugo didelio pajėgumo gamyklų ir elektrinių statyba, kuri nebuvo pakankamai prižiūrima atitinkamų institucijų ir darė daugiau žalos žmonijai ir aplinkai nei naudos. Prie viso to prisidėjo „perdėta ekonomizacija ir trumpalaikiai ekonominiai tikslai“ (Žičkienė, Guogis ir Gudelis, 2019, p. 118). Įmonės siekė kuo didesnio pelno, greitesnių rezultatų bandant aprūpinti žmones. Tada niekas nekėlė klausimų ir neatrodė, kad tai gali sukelti stichines nelaimes ar aplinkosaugos katastrofas.

Tvarumo svarbą iššaukė pasaulyje daugėjant žmonių veiklos sukeltų nelaimių, tokių kaip sausros ir potvyniai, nuošliaužos, gaisrai, globalinis atšilimas, dujų nutekėjimas pesticidų gamykloje Indijoje, Černobylio avarija, Kuveito naftos perdurbimo įmonėje vykstantys gaisrai, „Meilės kanale“, netoli Niagaros krioklio netinkamai sutvarkius chemines atliekas, įvairiausi naftos išsiliejimai į jūras, Tokaimuros branduolinė avarija, vieno iš didžiausio pasaulio ežerų – Aralo jūros – virtimas dykuma, Seveso dioksino debesis ir dar daugelis kitų. Tikėtina, kad šios nelaimės atsitiko dėl nepakankamo įstatymų ir reglamentų buvimo gamykloms ir jų veikloms. Nekontringuojamą situaciją reikėjo kuo greičiau spręsti, o dėl to išaugo poreikis įvesti griežtesnius įstatymus, sukurti inspekcijų, kontrolės

tarnybas įvairioms gamybos sritims, kurios padėtų apskaičiuoti, reguliuoti ir apsisaugoti nuo galimų pavojų žmonijai.

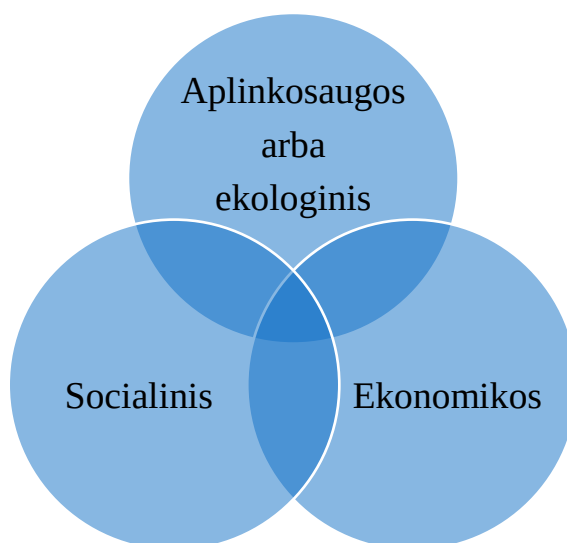
Atsižvelgiant į visuotinai prastėjančią padėtį pasaulyje, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 70-ojoje sesijoje 2015 metais priėmė rezoliuciją, pavadintą *Darnaus vystymosi darbotvarkė* (angl. *Sustainable Development Goals*, SDG) iki 2030 metų, kurioje buvo paskelbta 17 universalių tikslų ir 169 susiję uždaviniai (Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 2015). Ši deklaracija po 3 metus trukusių sudėtingų derybų buvo pasirašyta Lietuvos Respublikos Prezidentės Dalios Grybauskaitės ir dar 192 valstybių vadovų. Šia deklaracija norima suvienyti pasaulio valstybių tikslus, uždavinius ir problemų sprendimų būdus, kad visi vieningai dėtų pastangas, siektų visuotinių taisyklių laikymosi, vertybių gerbimo, bandant išvengti globalių krizių. 2016 metų gruodį, tai yra po kiek daugiau nei vienerių metų po šios deklaracijos pasirašymo, „tik 4 proc. Lietuvos gyventojų žino, kas yra Jungtinių Tautų darnaus vystymosi darbotvarkės iki 2030 m. darnaus vystymosi tikslai, 16 proc. apklaustųjų apie tai yra kažką girdėję, o 80 proc. nieko nežino“ (Avulytė-Jelagė, 2016, p. 3). Nors nuo pasirašymo praėjo nedaug laiko, yra užsibrėžta įgyventi šiuos 17 tikslų per 15 metų, tai kiekvienai metai yra labai svarbūs ir per juos galima nuveikti labai daug, ruošiantis ir sprendžiant iškeltus uždavinius. Tokie apklausų rezultatai nėra džiuginantys ir turėtų rodyti pavojaus signalą institucijoms, kurios yra atsakingos už žmonių ugdymą ir švietimą, stengiantis visus gyventojus įtraukti.

Tvarumo samprata tampa vis labiau akcentuojama tiek Lietuvoje (Melnikas, 2017), tiek ir pasaulyje. Žmonės ir įmonės daugiau nei bet kada anksčiau stengiasi, kad jų daromi kasdieniai veiksmai būtų kiek įmanoma labiau tvaresni ir tausojantys mūsų planetą. Pasaulyje yra įkurta nemažai organizacijų, siekiančių nešti žinią ir reguliuoti esamą padėtį kuriant planus ir pagalbą, kaip yra įmanoma būti kuo tvaresniems. Prieš 25 metus tvarumo samprata buvo mažai kam žinoma, o ypač tiems, kurie nesidomi, tai buvo nauja. Ši samprata tampa vis populiareesnė ir neretas žmogus labai rimtai ir sąmoningai suvokia, kuo tvarumas yra svarbus ir kaip gali prie jo prisidėti net ir mažais darbais, kurie iš pažiūros gali atrodyti kaip ir menkniekis, pavyzdžiui, elektros išjungimas išeinant iš patalpos ar mažesnis vandens suvartojimas.

1.2.1 Tvaraus vystymosi tikslai, etika ir atsakomybės

Darnaus vystymosi sąvoka yra skirstoma į tris pagrindines dimensijas: ekonominę vystymąsi, aplinkos apsaugą ir socialinę gerovę (Carter ir Moir, 2012). Naudojant Veno diagramą pavaizduota (4 pav.), kaip šios trys sritys viena su kita yra susijusios, tačiau apskritimo dydžiai ne visada yra vienodi, tai priklauso nuo vieno aspekto svarbos lyginant su kitais dviem (Carter ir Moir, 2012). Anot M. L. Brusseau (2019), iš esmės ši diagrama parodo, kad tvarų vystymąsi galima pasiekti, kai ekonominė plėtra vykdoma taip, kad būtų išsaugota ir saugoma aplinkosauga ir jos ištekliai, kartu palaikant

individualių žmonių bei bendruomenių gerovę (Brusseau, 2019). Tačiau R. Lozano (2008) kritikuoja tokį tvarumo sampratos pavaizdavimą pagrįsdamas, kad ši Veno diagrama klaidinančiai atvaizduoja darnų vystymąsi, nes tvarumas nėra iliustruotas kaip pastovi būseną, matyti visiškas integracijos trūkumas ir skirtingų aspektų nepaisymas (Lozano, 2008). Kita vertus, R. Lozano (2008) pritaria kitiems autoriams, kad šis atvaizdavimas gali būti naudingas apmokyti besivystančių šalių bendruomenes ir skleisti žinią apie tvarumą, kas jį sudaro ir jo svarbą supaprastintai. Neabejotinai tai ir yra reikšmingiausia – skleisti šią žinią ne tik organizacijoms, bet ir paprastiems žmonėms, kurie taip pat prisideda prie kiekvieno iš žemiau išvardintų aspektų, bet tik per žinias ir suvokimą galima pasiekti daugiau einant tvarumo link.

4 pav. Scheminis tvarumo pavaizdavimas naudojant Veno diagramą

Pastaba: sudaryta autorės.

Tvaraus vystymosi etikai taip pat turi būti skirtas didelis dėmesys, kadangi finansinės žinios ne visada gali padėti judėti prie etinių, dorovinių sprendimų. Mokslinėje literatūroje taip pat yra pabrėžiamas svarbus etiško darnaus vystymosi vaidmuo (Lenzi, 2017; Spahn, 2018). F. Zagonari (2020) atliktas tyrimas atskleidė, kad kai yra siekiama gerovės iš utilitaristo perspektyvos, ji neatsiperka, priešingai negu kai yra siekiama tvarumo dėl etinių priežasčių, jis atsiperka ir net viršija išlaidas (Zagonari, 2020). Atsižvelgiant į šias išvadas nauda yra aiški tiek visuomenei, tiek ir visam pasauliui. Visų pirma, reikėtų žmones šviesti ir plėsti jų supratimą apie santykį tarp žmogaus ir gamtos, kad jis turi būti harmoningas ir nežalingas arba pašalinantis visas galimas žalas. Tai padėtų išspręsti problemas, tokias kaip „turtingųjų žmonių perteklinį vartojimą, skurdo sumažinimą, žmogaus poreikių sublimaciją, visuomenės intelektualinių ir materialinių išteklių naudojimo efektyvumo užtikrinimą, nemažėjantį socialinių ir gamtinių sistemų produktyvumo augimo tempą, ne tik šiuo metu, bet ir ateityje, visų žemės ekosistemų vientisumo, grožio, įvairovės ir tvarumo išsaugojimą“ (Nasibulina 2015, p. 1080). Dabartinė

evoliucijos raidos stadija yra aktyviai besikeičianti, todėl tik sustiprinus žmonių sąmoningumą, protą ir glaudžius santykius tarp žmogaus ir aplinkos gali vesti prie norimo bendro tikslo – darnaus vystymosi.

Kadangi nenumaldomu greičiu žengiama į vis labiau modernizuotą ir skaitmenizuotą gyvenimą, reikia sparčiai taikytis prie besikeičiančios ir evoliucionuojančios finansų srities. Dabar žmonės gyvena XXI amžiuje, kuriame informacinės technologijos nuolat tobulėja, taip pat šiuo metu pasaulis daugeliui yra neįsivaizduojamas be interneto. Internetu naudojasi daugiau nei 4,6 milijardų pasaulio žmonių, kas sudaro apie 60 % Žemės gyventojų (Statista, 2021). Kenijoje atlikto tyrimo metu nustatyta, kad mobiliuosiuose telefonuose esančios programėlės, kurios suteikia galimybę laikyti ir pervesti pinigus, padidina žmonių santaupas, o tai ypač buvo pastebėta tarp moterų, kai moteris yra pagrindinė šeimos išlaikytoja (Demirgüç-Kunt et al., 2018). Anot Demirgüç-Kunt et al., (2018) naujosios technologijos pagerina mokėjimą elgtis su pinigais ir mažina skurdą.

Taip pat yra sudaromos daug geresnės sąlygos plėstis ir vykdyti komercinę veiklą internetu, nes galima parduoti prekes ir paslaugas iš bet kurios šalies pasaulyje (Schleiden ir Neiberger, 2019). Informacinės technologijos lemia kasdienį gyvenimą ir keičia žmonių įpročius atitinkamai. Vienas iš pavyzdžių gali būti toks, kad žmonės vis dažniau apsiperka internete, nes tai yra patogiau, prieinama bet kuriuo paros metu, platesnis prekių ir paslaugų pasirinkimas ir galima daugiau sutaupyti lyginant kainas įvairiuose tinklalapiuose (Ijaz ir Rhee, 2018; Mokhtar, 2020). Tačiau yra atlikta nemažai mokslinių tyrimų, kurie įrodo, kad apsipirkinėjimas internetu nėra tvarus ir ekologiškai draugiškas, ypač kai žmonės apsipirkinėja dažnai ir perka po vieną prekę iš skirtingų tiekėjų: taip susidaro daug pakuočių atliekų ir skirtingi kurjeriai turi pristatyti užsakymus, kas padidina šiltnamio efektą sukeliančių dujų kiekį. Tvarumo tikslus padeda įgyvendinti ir verslai, kuriantys suskaitmenizuotas programėles, skatinančias ir supažindinančias su skirtingais būdais kaip apsipirkinėti tvariau. Tačiau mokslinis tyrimas atliktas įvertinant vieną programėlę, kuri sukurta padėti pirkti maisto produktus tvariau, nuvilia savo gedimais, skaitmeninėmis nesėkmėmis ir praktinių sprendimų nebuvimu (Fuentes, Cegrell ir Vesterinen, 2021). Kadangi žmonės vis dažniau yra paveikiami perdėto poreikio apsipirkinėti, kas veda prie padidėjusios produkcijos paklausos ir gamybos lygio augimo, tai yra naudinga ekonomikos augimui, tačiau sukuria pavojų aplinkai (Akram et al., 2018).

Dar vienas labai svarbus faktorius, susijęs su tobulėjančiomis technologijomis, yra dirbtinis intelektas. Viena vertus, jis vis labiau įsilieja į žmonių kasdienybę, padaro ją lengviau valdoma, taip pat verslai labai noriai priima visas naujoves, susijusias su dirbtiniu intelektu, nes jis padeda sumažinti žmogiškųjų resursų išteklius ir kartu sumažina patiriamas išlaidas. Nors dirbtinis intelektas gali padidinti gamybos efektyvumą ir sumažinti energijos sąnaudas, tačiau paties dirbtinio intelekto pritaikymas versle reikalauja daug energijos. Mokslininkų R. Vinuesa ir kitų (2020) atliktame tyrime pastebėta, kad dirbtinis intelektas turi ne tik plusų, bet ir trūkumų, siekiant įgyvendinti Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje užsibrėžtus tikslus. Vienas iš trūkumų yra tai, kad dirbtinis intelektas nėra iki galo ištirtas

ir nežinoma, kiek dirbtinis intelektas gali padaryti teigiamo ar neigiamo netolimoje ateityje (Vinuesa et al., 2020). Visuotinis tautų ir kultūrų formavimas yra būtinas, ypač dabar, kai dirbtinis intelektas yra pradžioje visų iniciatyvų, susijusių su pagalba, siekiant tvarios ateities.

Kontraversiškai yra vertinama atsakomybė, ji neturėtų nugulti vienareikšmiškai tik ant vartotojo pečių, korporacijos taip pat turi prisidėti prie tvaraus vystymosi tikslų pasiekimo ir įgyvendinimo. Korporacijos gamina viską, ką vartotojai perka ir naudoja, taip jos yra skatinamos pačių vartotojų didinti gamybą. Tačiau pagal CDP (iki 2012 metų vadinta Anglies dioksido demaskavimo projektu (angl. *The Carbon Disclosure Project*) (2017) ataskaitą, 100 įmonių gamybos metu išmeta 71 % pasaulinės anglies dvideginio emisijų (Griffin, 2017). Dėl šios priežasties labai svarbu nešti šią žinią žmonėms, kad suprastų, kaip perdėtas vartojimas veikia aplinkosaugą ir kokie yra to padariniai. Su dabartiniais apribojimais ir įstatymais korporacijos yra susipažinusios ir supranta, kokį ilgalaikį poveikį daro planetai. Nauji reglamentai ir visuotinis žmonių ėjimas tvarumo link skatina naujas įmones pradėti verslą iškeliant tvarumą kaip prioritetą ar netgi kaip vieną iš verslo tikslų – padėti tvarumo plėtrai.

Anot D. Hitchcock ir M. Willard (2015), mokėjimas apskaičiuoti ir įvertinti savo verslo tvarumą ne tik iš ekonominės pusės yra geros valdysenos ženklas ir tik tokie verslai turi ilgalaikes perspektyvas (Hitchcock ir Willard, 2015). Inovatyvūs verslo sprendimai fokusuoti ne tik į finansinę naudą, bet ir į darbuotojų kvalifikacijų ir darbo sąlygų gerinimą, įdiegiant tvarius pavyzdžius, tokius kaip skatinimas spausdinti mažiau, visada išjungti elektros įrenginius, kai jie yra nenaudojami, nenaudoti vienkartinio plastiko, suteikti galimybes rūšiuoti, įsteigti „Žaliųjų“ komitetus, kurie generuotų daugiau idėjų, būdų ir juos įgyvendintų. Taip pat atsižvelgiant į šių dienų tendencijas organizacijos turėtų skaidriai ir dialogu diskutuoti apie tvarumo perspektyvas (Faber, Jorna ir Engelen, 2010). Dauguma didžiųjų tarptautinių įmonių tai ir praktikuoja išleisdamos ir pavišindamos metines tvarumo ataskaitas. Šiuo būdu jos skleidžia žinutę, kad organizacija yra suinteresuota judėti tvarumo link ir taip pat tai naudoja kaip savo įmonės reklamą bei įvaizdžio kūrimą esamų ir būsimų klientų akyse.

Akivaizdu, kad vien tik gerų žmonių ir verslų norų būti draugiškiems aplinkai neužteks. Reikalavimai eiti tvariu keliu ir kuo skubiau turi būti inicijuoti iš valstybės valdymo institucijų. Įstatymai ar reglamentai turi būti atitinkamai įvertinti ir apskaičiuoti su aiškiu tikslu ir norimais gauti rezultatais. Tačiau aplinkos apsaugos išsaugojimo sunkumai nėra tik kiekvienos šalies dilema, tai yra globali, apjungianti kelias šalis ir net žemynus problema. Todėl ir tikslai turi būti keliami visiems vienodi. Įvedant aukštus reikalavimus vienoje šalyje mažinti CO₂ (anglies dioksido) ir SO₂ (sieros dioksido) išmetimą, automatiškai mažins toje šalyje veikiančių verslų tarptautinį konkurencingumą, nes verslas privalės įsidiegti naujas technologijas, filtrus, gal net keisti visą gamybos grandinę kitokiais, daug tvaresniais sprendimais, dėl ko visa tai atsispindės keliant produkto kainą. Kai tuo tarpu kaimyninėje šalyje esanti tokia pati gamybos įmonė be jokių papildomų išlaidų gali tęsti savo darbą, nepatiriant jokių papildomų iššūkių, susijusių su aplinkosauga ir jos saugojimu. Norint išvengti tokių situacijų ir užtikrinti

ne tik vietinę, bet ir tarptautinę lygiavertę konkurenciją, šalys turi vienytis. Daugelis šalių turi įsisteigę nemažai vyriausybinių ir ne tik organizacijų, padedančių užtikrinti sklandų darnios ateities kūrimą, pavyzdžiui, aplinkos apsaugos departamentai, aplinkos ministerijos, aplinkos valdymo agentūros, aplinkosaugos koalicijos, arboristikos centrai, gamtos draugijos, studentų mokslinės draugijos, žaliųjų judėjimai, aplinkos valdymo ir technologijų centrai, įvairiausi fondai ir forumai, tvarių finansų organizacijos.

Esamam didžiuliui poreikiui suvaldyti esamą padėtį ir siekti vienodų tikslų, Europos Komisija užsibrėžė įgyvendinti labai ambicingus tikslus, norint paversti Europos Sąjungą modernia, efektyviai naudojančia išteklius ir turinčia konkurencingą ekonomiką. Europos žaliasis kursas (angl. *European Green Deal*) siekia įveikti 3 pagrindinius iššūkius:

- tapti pirmuoju žemynu iki 2050 m., kuriame nebus išmetamųjų dujų, sukeliančių šiltnamio efektą;
- ekonomikos augimas atskirtas nuo išteklių naudojimo;
- pasirūpinti visais žmonėmis, visose vietovėse (Europos Komisija, 2021).

Taip pat šis Europos žaliasis kursas apims neišvengiamus pokyčius energetikos, transporto ir mokesčių politikos srityse, yra skatinama žiedinė ekonomika. Siekiant šių tikslų Europos Komisija įsipareigojo taip skirti bent 1 trln. eurų tvarių investicijų. „30 proc. ES daugiamečio biudžeto (2021–2028 m.) ir unikalios ES ekonomikos gaivinimo po COVID-19 pandemijos priemonės „NextGenerationEU“ (NGEU) skirta žaliosioms investicijoms (Europos Komisija, 2021)“. Šie pinigai dar bus paskirstyti mažesniems projektams, tokiems kaip „REACT-EU“, „Europos horizontas“, „InvestEU“, kaimo plėtrai, teisingos pertvarkos fondui, „rescEU“. Tačiau pats pavadinimas „Būsimos kartos ES“ (angl. „*NextGenerationEU*“) nėra susijęs su jaunimu ir nėra atskiros pozicijos jaunimui prie valdymo stalo ar žaliosios politikos formavimo, kas paskatintų įsitraukti transformuojant Europos Sąjungos ateitį, susijusią su ekonomikos gaivinimu.

Tvarumas darosi vis aktualesnis, žmonės ieško įvairiausių galimybių, kur rasti žemės nežalojančių produktą ar paslaugą. Galvoti apie tvarumą ir daromą poveikį savo elgesiu tampa vis populiariau, ypač tarp jaunimo. Žmonės neretai yra pasirengę mokėti daugiau už pirkinį, kai ant jo parašyti tokie žodžiai, kaip *ekologiškas*, *organiškas*, *perdirbamas*, *kompostuojamas*, *biologiškai skaidus*, *tvarus*, *energiją taupantis*. Tačiau ne visada tai yra tiesa. Nesąžiningi verslai greitai pastebėjo tokią paklausą, pradėjo naudoti šiuos žodžius be jokio pagrindimo ar sertifikatų, patvirtinančių produkto ar paslaugos ekologiškumą. Ši praktika dar yra plačiai žinoma kaip „žaliasis plovimas“ (angl. „*greenwashing*“ arba „*green sheen*“). Lietuvišką atitikmenį yra sunku rasti, nes įvairioje literatūroje jis yra įvardijamas vis kitaip. Tačiau tai nesąžiningų kompanijų melas ne tik savo klientams, bet ir visai ekosistemai. Klaidinantys užrašai ant pakuočių yra žymiai blogiau nei iš vis tokių nebuvimas, nes pirkėjai apgauti skambiomis ir daug žadančiomis etiketėmis yra skatinami pirkti jų falsifikuotą produkciją.

Nekontroliuojamos bendrovės mažina konkurencingumą, nes informuoti pirkėjai greičiausiai pasirinktų kitos kompanijos produktą, kuri iš tikrųjų investuoja savo kapitalą į verslo prisitaikymą ir plėtrą einant tvarumo link. Tačiau patikrinti, kuri įmonė meluoja, o kuri ne dažniausiai yra labai sunku ir neretai beveik neįmanoma. Remiantis Europos Komisijos ir Nacionalinės vartotojų apsaugos institucijos tyrimo duomenimis, bent 59 % prekybininkų neparūpina reikalingų dokumentų, įrodančių prekės reklamuojamo ekologiškumo sertifikatų (Europos Komisija, 2021). Kitos kompanijos ant savo pakuočių pateikia neapibrėžtus teiginius arba padirbtus tvarumo ženklus. Žmogus turi būti gerai susipažinęs su legaliomis tvarumo vertinimo institucijomis ir sertifikatais. Šioms žinioms įgyti reikia daug laiko, ko dažniausiai žmonės neturi ir kurį reikia investuoti į pasigilinimą ir informacijos tikrinimą, ypač kai žmonių pirminių krepšelyje yra keliasdešimtys prekių kiekvieną savaitę.

1.2.2 Finansinio raštingumo svarba tvariai plėtrai

Finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi yra nenuginčijama, nes net ir vienas iš Jungtinių Tautų Generalinės Asamblėjos užsibrėžtų 17 tikslų, t. y. ketvirtas, yra akcentuotas į kokybišką, lygiavertį švietimą ir mokymąsi trunkantį visą gyvenimą (Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 2015). Šis tikslas skamba gana paprastai ir banaliai, tačiau tai yra neabejotinai viena iš sunkiausių užduočių, ypač neturtingoms ir besivystančioms šalims. Vienas iš šio tikslo uždavinių yra „iki 2030 metų užtikrinti, kad visi vyrai ir moterys, ypač neturtingi ir pažeidžiami, turėtų lygias teises į ekonominius išteklius ir galimybę gauti būtiniausias paslaugas, taip pat į žemės ir kitų formų turto nuosavybę ir kontrolę, paveldėjimą, gamtos išteklius, tinkamas naujas technologijas ir finansines paslaugas, įskaitant mikrofinansus“ (Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja, 2015, p. 15). Tai reiškia labai ilgą ir sunkų kelią vyriausybėms kuriant strategijas, kad užtikrintų pakankamai resursų tai įgyvendinti. Šalių vyriausybės turės teikti pirmenybę šiam tikslui, nes liko tik kiek mažiau nei devyni metai tai realizuoti.

Tvariam vystymuisi finansinis raštingumas vienareikšmiškai reikalingas, nes tiesiogiai prisideda prie finansinės gerovės kūrimo ir ekonominio augimo. Šie du veiksniai yra gyvybiškai reikšmingi kiekvienai valstybei, siekiančiai užtikrinti savo tautos žmonių finansinę įtrauktį, kuri pagerintų pačios valstybės finansinę padėtį. Valstybės gerovė prasideda nuo kiekvieno žmogaus – ne tik turtingieji, bet ir prasčiau finansiškai išsilavinę žmonės prisideda prie svarbių šalies ekonominių ir socialinių rezultatų. Dėl to turi būti užtikrintas ugdymo institucijų stiprinimas, tinkamai paruošiant žmones, kurie įgys žinių, suteikiančių jiems galios ir aiškius prioritetus analizuojant ir vertinant tvaraus vystymosi perspektyvas, vartotojiškumo naudas ir padarinius. Tačiau vien valstybės pastangos ir teikiamos ugdymo programos nebus naudingos, iki kol patys žmonės neskirs pirmumo šioms žinioms įgyti ir taikyti. Kuo didesnė dalis tautos bus suinteresuota mokytis ir domėtis finansiniais klausimais, susijusiais su tvarumu, tuo geriau pačiai valstybei norint pasiekti tvarios ateities tikslų. Suaugęs jaunimas turės stiprius pagrindus,

norėdamas kurti savo verslą su išsikeliamais tvarumo tikslais ir inovacijomis, lygiai taip pat kaip ir pasirinkę eiti dirbti samdomą darbą matys daugiau galimybių, kaip darbovietėje galima pritaikyti savo turimas tvarumo žinias.

Paminėtina ir tvarių investicijų svarba darniam vystymuisi. Suprasti ir vertinti, kas yra tvarios investicijos, reikalauja aukštesnio finansinio išprusimo ir apsiskaitymo. „Aplinka ir verslas yra glaudžiai susiję, o ilgalaikė verslo sėkmė priklauso nuo to, kaip organizacija geba darniai integruotis į aplinką ir jausti visuomenės socialines nuotaikas“ (Valiulė ir Zonienė 2019, p. 124). Pasaulyje egzistuoja labai daug įmonių, kurios save vienaip ar kitaip pozicionuoja kaip tvarią veiklą vykdančios. Tačiau tai gali būti toli gražu nuo tiesios, todėl investuotojas turi atidžiai išanalizuoti įmonės vykdomą veiklą. Šiais laikais apie įmonės sėkmingumą reikėtų spręsti ne tik iš finansinių rezultatų ar kas parašyta biudžete, bet ir iš to, kiek pinigų ir pastangų įmonė skiria saugios ir darnios aplinkos kūrimui. Tam išmatuoti yra skirti:

- tvarumo auditai,
- tvarumo ataskaitos,
- B Corp sertifikatai,
- prisidėjimas prie CO2 kiekio mažinimo – visų trijų kategorijų anglies dvideginio pėdsako,
- finansiškai reikšmingi aplinkosauginiai, socialiniai ir verslo valdysenos (angl. *environmental, social, governance, ESG*) veiksniai.

Nepaisant esamų įvairiausių ataskaitų ir informacijos pasaulyje, Lietuvoje viešai prieinamų tvarumo ataskaitų ir struktūros trūksta. Tai parodo, kad Lietuvos įmonės yra dar labai ankstyvoje stadijoje, kadangi dauguma įmonių ne tik neturi tokių ataskaitų, bet ir pačių įmonių vidinės struktūros nėra pasiruošusios, trūksta tvarios politikos, procesų, neturi darbuotojų, atsakingų už duomenų paskaičiavimą ir tokių ataskaitų ruošimą. Įmonės turi suprasti savo poziciją tvarumo grandinėje, kur, kada ir kaip gali tobulėti, tam yra reikalingos didelės pastangos ir resursai, konsultantų ar specialistų pagalba. O įmonės, kurios rengia tokias ataskaitas, susiduria su daug iššūkių, jos dažniausiai neturi į ką lygiuotis, nėra nustatytos aiškos metodikos ar gairių, todėl įmonės pačios savaip inicijuoja ataskaitas.

Tvarūs finansai – tai dar viena sąvoka, glaudžiai susijusi su darnios ateities kūrimu. Anglų kalboje yra bent keli įvardijimai: tvarūs finansai (angl. *sustainable finance*), žali finansai (angl. *green finance*), aplinkos finansai (angl. *environmental finance*). Kad ir kiek skirtingų variacijų būtų, visas jas vienija vienas bendras tikslas – kurti ir raginti visus prisidėti prie darnios ateities užtikrinimo. Bene svarbiausias tvarių finansų uždavinys yra skatinti ir adaptuoti finansinių priemonių ir susijusių paslaugų atsiradimą įgyvendinant tvaraus verslo modelius, industrijas, tvarumo rizikų valdymo technologijas, investicijas, prekybą, ekonominius, socialinius ir aplinkosaugos projektus.

Tvarios prekybos finansai turbūt yra artimiausi asmeniniams finansams ir kiekvienas asmuo pirkdamas gali apmąstyti, ar jo pirkinys yra tvarus. Pavyzdžiui, imant paskolą būstui: ar tas būstas pastatytas ar renovuotas naudojant tvarias medžiagas, įdiegiant energiją tausojančias technologijas. Tokios paskolos labai populiarija pasaulyje ir bankai skatindami įsigyti ekologiškus būstus suteikia geresnes paskolos sąlygas, mažesnes palūkanų normas arba didesnę paskolos sumą, kas padeda sutaupyti pinigus galutiniam vartotojui ir įsigyti geresnį ir didesnį būstą. Taip pat Europos Sąjunga mato poreikį skubesnį judėjimą tvarių pastatų link. „ES pastatai sunaudoja 40 % energijos ir 36 % CO₂ emisijų. Numatoma, kad 2050 m. 75–90 % ES pastatų vis dar išliks, todėl EE atnaujinimas ir energiją taupantis hipotekos finansavimas bus svarbiausias Europos prioritetasis“ (Europos padengtų obligacijų taryba, n.d.). Be to, jaunimui yra aktualu įsigyti savo automobilį, o finansiškai raštingas žmogus gebės apskaičiuoti naudą perkant elektromobilį ar bent hibridinį automobilį ir žinos, kad taip jis prisideda prie tvarumo. Nors elektra varomi automobiliai kainuos brangiau įsigyti, tačiau žvelgiant į ilgesnį laikotarpį tikrai atsipirks. Taip pat tokie pirkiniai yra skatinami valstybės ir suteikiamos geresnės sąlygos, nėra taikomas taršos mokestis. Tačiau iš atliktų tyrimų yra pastebima viena pagrindinė priežastis, kuri sulaiko vartotojus nuo naujų elektromobilių įsigijimo, – įrengtų pakrovimo stotelių dar yra per mažai.

Pradedančiajam investuotojui ši aibė pasirinkimų ir ataskaitų gali sukelti dar daugiau nežinomybės ir pasimetimo norint išsirinkti sau tinkamiausias ir investuotojo vertybes atitinkančias įmones. Tačiau naujajam investuotojui gali padėti specialūs investiciniai indeksų fondai, kurie turi skirtingo investavimo stiliaus ir tikslų akcijas bei obligacijas, tokie kaip „Vanguard“, „Blackrock“ ir kiti. Šie indeksų fondai patys atranka įmones, kurios atitinka tam tikrus aplinkosauginius, socialinius ir verslo valdysenos kriterijus, taip sukurdamos platų asortimentą akcijų ir obligacijų vienoje vietoje, investuotojams, norintiems susikurti savo tvarų investicijų portfelį ir neturintiems pakankamai laiko ar žinių. Tačiau kad ir kaip viskas gražiai skambėtų ir atrodytų ataskaitose, reikėtų nepamiršti, kad nėra vieno tinkamo matavimo ir kad skirtingų aplinkosauginių, socialinių ir valdysenos klausimai gali turėti visiškai skirtingą finansinį reikšmingumą įvairiuose sektoriuose (Amel-Zadeh ir Serafeim, 2017).

1.2.3 Jaunimo vaidmuo prisidedant prie tvarumo tikslų įgyvendinimo

Norint įgyvendinti tvarumo tikslus, reikia veikti greitai, kūrybiškai, inovatyviai, ryžtingai. Be abejo, šiam darbui jaunimas yra tinkamiausias ne vien dėl to, kad jie kuria savo ateitį dabar, bet jų požiūris į ateinančias kartas yra absoliutus prioritetasis. „Šiandien pasaulyje gyvena pati didžiausia jaunų žmonių karta pasaulio istorijoje – 1,8 milijardo žmonių. Arti 90 procentų jų gyvena besivystančiose šalyse, kur jie sudaro didžiąją dalį populiacijos“ (Jungtinės Tautos, 2018). Šitos statistikos paveikta Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja ir aktyvaus jaunimo lyderiai iš viso pasaulio 2018 metais pristatė „Jaunimas 2030“ (angl. „*YOUTH 2030*“) strategiją. Su šia strategija Jungtinės Tautos išsikėlė tris

svarbiausius aspektus: žmogaus teisės, taika ir saugumas ir tvarus vystymasis – visuose įmanomuose kontekstuose (Jungtinės Tautos, 2018). Tai tik pagrindžia Jungtinių Tautų teikiamą svarbą jaunimo balsui, jų potencialo įgalinimui, išskylančių iššūkių ir problemų sprendimui. Suteikęs galią jaunimui kurti pasaulio ateitį ir su Jungtinių Tautų palaikymu bei rengiamomis strategijomis jaunimas gali pasiekti daug daugiau. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad jaunimas pirmiausia turi būti tinkamai apmokytas, paruoštas ir supažindintas, kad galėtų būti tvaraus vystymosi varomoji jėga (Yahya, 2019).

Europos Sąjunga neabejotinai pripažįsta, kad jaunimo vaidmuo yra kritiškai svarbus. Tačiau jaunimas yra praradęs pasitikėjimą Europos Sąjunga. Norint vesti dialogą su jaunimu ir skatinti juos būti aktyviais demokratiškoje visuomenėje, Europos Sąjunga pristatė Europos Sąjungos jaunimo strategiją 2019–2027 m. Ši strategija buvo paruošta įtraukiant jaunimo balsą, kuriant pagrindinius 11 tikslų aktyviam dialogui: ES priartinimas prie jaunimo, visų lyčių lygybė, visuomenės įtrauka, informacija ir konstruktyvus dialogas, psichikos sveikata ir gerovė, kaimo jaunimo pažanga, kokybiškas darbas visiems, kokybiškas mokymasis, visiems skirta erdvė ir dalyvavimas, tvari žaliaji Europa, jaunimo organizacijos ir Europos programos. Aštuntas tikslas yra skirtas žaliai ir tvariai Europai puoselėti:

- „užtikrinti, kad visi, įskaitant jaunimą, žinotų savo veiksmų padarinius aplinkai;
- užtikrinti visos visuomenės, ypač jaunimo, įgalinimą, kad jie būtų pokyčių aplinkos ir darnaus vystymosi srityse varomąja jėga;
- atsižvelgti į kiekvieno politikos sprendimo ir pasirinkimo gyvenime poveikį aplinkai, kartu užtikrinant, kad jaunimas būtų įtrauktas į darnaus vystymosi politikos formavimą visais lygmenimis.
- stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą siekiant nutraukti aplinkai žalingą gamybą ir vartojimą.
- remti ir stiprinti galimybes jaunimui vykdyti savanorišką veiklą aplinkos sektoriuje.
- užtikrinti, kad visi, ypač jaunimas, turėtų galimybes naudotis ekologiška infrastruktūra siekiant darnesnės gyvensenos.
- plėtoti mokslinius tyrimus ir inovacijas, kad jais remiantis būtų kuriami ekologiški sprendimai ir technologijos (Europos Audito Rūmai, 2018)“.

Strategiškas jaunimo pajungimas į tokius projektus yra naudingas abiem pusėms. Iš Europos Sąjungos pusės yra užtikrinamas jaunuolių dalyvavimas ir įsitraukimas kuriant strategijas ir, tuo labiau, jų įgyvendinimas. Iš jaunimo pusės, jie įgauna daugiau žinių ir patirties dalyvaudami projektuose, nagrinėdami visai Europai aktualias temas, taip pat toks įtraukimas priverčia juos domėtis tvaraus vystymosi prasmingumu ir idėjomis tarpusavyje, šeimoje, mokyklose ar darbovietėje bei jas skleisti.

Formuojant konstruktyvų dialogą ir sujungus tokias dvi jėgas ir jas teisingai panaudojus galima gauti patį geriausią rezultatą: įgyvendinti užsibrėžtus darnaus vystymosi tikslus.

Kita vertus, ne visada reikia oficialių institucinių strategijų, jaunimas ir pats randa būdų prisitaikyti ir daryti įtaką tvarumo vystymuisi. Žinoma, kad jaunimas geba sparčiai prisitaikyti prie naujovių ir panaudoti jas savo naudai ir verslumui ugdyti. Jaunimas tam išnaudoja šiuolaikines technologijas ir socialinius tinklus tapdami nuomonės formuotojais arba tiesiog juos sekdami ir dalindamiesi jų skleidžiama žinute su savo rato žmonėmis. Dabartiniame amžiuje tai kur kas efektyvesnis būdas paskleisti informaciją, orientuotą į daug platesnę auditoriją. Telioka pasirinkti patį populiariausią socialinį tinklalapį arba naudoti visus, tokius kaip *Instagram*, *Facebook*, *Twitter*, *Tik tok*. 2021 metų sausio mėnesio statistikos duomenimis, socialiniais tinklais aktyviai naudojasi virš 4,2 milijardo pasaulio žmonių (Statista, 2021). Tačiau atsižvelgiant į vartotojų skaičių, įkeliamos informacijos srantai taip pat dideli – pagal statistikos duomenis, 2019 metų sausio mėnesį į *Instagram* paskirą kasdien yra įkeliama apie 500 milijonų nuotraukų ir filmuotos medžiagos į istorijų laukelius (Statista, 2019). Tokie skaičiai žavi, deja, kuo didesnis kiekis vartotojų ir jų skleidžiamos informacijos, tuo atidžiau reikėtų analizuoti ir adekvačiai vertinti turinį ir teikiamos informacijos šaltinių tikslumą.

1.2.4 Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi

Kaip ir visame pasaulyje, taip ir Lietuvoje tvarumui yra suteikiamas vis didesnis dėmesys ir svarba kasdieniniame gyvenime. Jaunimas vienu ar kitu būdu gauna vis daugiau informacijos, kaip gali prisidėti ir palaikyti tvaraus vystymosi tęstinumą savo poelgiais. Po pasaulinės finansų krizės, kuri labai suaktyvino žmonių poreikį domėtis savo asmeninių finansų valdymu ir pakeitė jų kaip investuotojų elgseną (Bikas ir Kavaliauskas, 2010). Taip pat dabartinės pandemijos metu žmonės pamatė būtinybę sąmoningai dalyvauti savo asmeninių finansų valdyme ir suprato, kad su vis besikeičiančiu pasauliu savo finansiniais sprendimais gali padėti įvykdyti tvarumo tikslus. Jauni žmonės, būdami darbuotojais, mokslininkais, tyrinėtojais, mokytojais, turi galimybę prisidėti prie tvaraus vystymosi tikslų savo tiesioginiuose darbuose, taip pat kuriant įvairias iniciatyvas, skleidžiant žodį, įrodinėjant svarbą ir kovoje su klimato kaita, bado ir skurdo naikinimu, vandenynų bei miškų apsauga, miestų tvarumu.

„Penktadieniai už ateitį“ (angl. „*Fridays for Future*“) tai 2018 metais prasidėjęs jaunimo vadovaujamas ir organizuotas judėjimas, kai Greta Thunberg ir kiti jaunimo atstovai protestavo prie Švedijos parlamento dėl veiksmų trūkumo kovoje prieš klimato krizę. Šiame judėjime dabar dalyvauja 180 šalių, tačiau į Lietuvą šis judėjimas atėjo kiek vėliau – tik 2019 metais – ir buvo organizatorių pavadintas „Penktadieniai už ateitį Vilnius“ (angl. „*Fridays for Future Vilnius*“). Daugiausia organizatorių amžius yra nuo 15 iki 29 metų, kurie organizuoja ir dalyvauja ne tik protestuose įvairiuose Lietuvos miestuose, bet taip pat aktyviai dalyvauja ir oficialiuose „Penktadieniai už ateitį“

konferencijose su kitais 38 pasaulio valstybių atstovais. Jauni aktyvistai labai rimtai žiūri į visas keliamas grėsmes ir deda dideles pastangas skleidžiant informaciją, bendradarbiauja su Lietuvos profesinių sąjungų federacija. Taip pat šiemet organizavo „Savaitę už ateitį“, „Daugiau jokių tuščių pažadų“. Organizatoriai žino esamas problemas Lietuvoje, tokias kaip perteklinį pirkimą ir vartojimą, kas išnaudoja labai daug resursų, kas lemia vis didėjančią parduotuvių ir prekybos centrų gausą šalia namų. Tad šis judėjimas deda daug pastangų ir tikisi iš Lietuvos valdžios daugiau dėmesio ir atitinkamų veiksmų klimato krizės valdyme, nes tai atsilies ne tik pasaulio ekonomikai, bet ir Lietuvos ekonomikai.

Deja, ne visame pasaulyje yra priimtina jaunimui dalyvauti klimato kaitos streikuose, nes kai kuriose valstybėse vyriausybė aktyviai skatina jaunimą nedalyvauti protestuose. Daka, Bangladešo sostinė garsėja studentų protestais, tačiau 2018 metų proteste prieš nesaugų viešąjį transportą vyriausybė brutaliai susidorojo su streiko dalyviais, manoma, kad šis įvykis lėmė vangų jaunimo dalyvavimą klimato kaitos proteste, kuris vyko kelios savaitės po to (Žmogaus teisių tarnyba, 2018). Jokohamoje, Japonijoje vyriausybė protestus laiko antisocialia veikla ir nerekomenduoja jaunimui dalyvauti blogai vertinamose protestų akcijose. Džiugu, kad tai tik keletas pavyzdžių, pastebimų pasaulyje, kur žmonių nuomonės ir susivienijimai yra vertinami neigiamai arba dalyviai yra įkalinami. Priešingai nei Bangladeše ar Japonijoje, Kraistčerče (Naujoje Zelandijoje) po įvykusių žemės drebėjimų 2010 m. ir 2011 m., jaunimas susivienijo ir įsteigė studentų savanorių armiją, kuri metams bėgant tik stiprėja, narių daugėja, taip pat tai skatina jaunimo pilietinį elgesį, organizuotumą ir tikslų pasiekimą.

Lietuvos jaunimas taip pat aktyviai dalyvauja Europos Sąjungos remiamuose projektuose, tokiuose kaip:

- Europos solidarumo korpusas;
- „Erasmus+“ jaunimo mainai;
- „Erasmus“ pradedantiesiems verslininkams.

Lietuvoje atsiranda vis daugiau žaliųjų įmonių ar vis besiformuojančių tvarių įmonių, rimtai žiūrinčių į „žaliojo kurso“ veiksmų gaires, žiedinės ekonomikos planą, Europos klimato teisių aktus. Reglamentų ir nuostatų yra daugybė ir galima juos pritaikyti skirtingoms industrijoms atitinkamai ir ruošti tvarumo ataskaitas. Tvarumo ataskaitos labai išpopuliarėjo pasaulyje, Lietuvoje tokios ataskaitos vis dar retas reiškinys, tačiau yra kelios įmonės, kurios jas publikuoja: „AUGA“, „Ignitis“, „Telia“ ir daugelis tarptautinių kompanijų, įsikūrusių Lietuvos teritorijoje: „Rimi“, „Swedbank“, „Coca-Cola“. Viena iš priežasčių, kodėl įmonės ruošia ir publikuoja tvarumo ataskaitas, yra ta, kad taip nori pritraukti daugiau tarptautinių investuotojų. Tačiau tai turi pridėtinės vertės ir vietinėje investuotojų rinkoje ir pirkėjų rinkoje. Investavimas į tvarias įmones ar organizacijas yra kompleksinis procesas, „manoma, kad tvarias investicijas investuotojo (organizacijos) požiūriu priimtinausia vertinti remiantis trijų ramsčių teorija, kuri apima tvarių investicijų vertinimą ekonominėje, aplinkosaugos ir socialinėje

srityse“ (Valiulė ir Zonienė, 2019). Todėl labai svarbu, kad Lietuvos jaunimas turėtų finansinį išprusimą ir žinotų, kad tokios ataskaitos egzistuoja, mokėtų jas kritiškai analizuoti ir pritaikyti prie savo turimų tvaraus vystymosi žinių.

Dauguma Lietuvos mokslininkų tyrimų yra vien apie finansinį raštingumą, pasigendama tyrimų, nukreiptų į Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo lygio daromą poveikį darniam vystymuisi. Vis dėlto, visa ko pagrindas yra žinios ir tik diegiant ir turint aukštesnį finansinį išprusimą galima visuotinai artėti prie tvarumo tikslų įgyvendinimo (Jati et al. 2021). Tik tinkamą išsilavinimą turintys žmonės gali tinkamai apdoroti ir analizuoti viešai pateikiamą informaciją ir ataskaitas, susidėlioti fundamentalias vertybes prieš pradedant planuoti ir kurti savo investicinį portfelių, tapti lyderiais ir ambasadoriais tvarumo supratimo plėtos įgyvendinimo tikslais.

Apibendrinant galima teigti, jog jaunimui yra suteikiama vis daugiau šansų, galimybių ir pareigų įsitraukti į tvaraus vystymosi veiklą. Dėl galimybės naudotis internetu jaunimas turi prieigą prie daug informacijos, gali stebėti ir komunikuoti su jaunimu, gyvenančiu kitoje šalyje ar kitame žemyne. Taip jie gali vienyti bendruomenes dalintis patirtimis ir išgyvenimais siekiant to paties tikslo. Tarptautinis bendradarbiavimas yra itin svarbus dabar, kai pasaulis susiduria su tomis pačiomis problemomis. Vyriausybės visame pasaulyje mato jaunimo įsitraukimo į kiek įmanoma daugiau projektų ir politinių veiklų potencialą ir būtinybę. Taip sukuriant demokratiją ir pasitikėjimą valdymo organais, kad ne viskas yra už juos nusprendžiama. Tad belieka jaunimui tinkamai išnaudoti gaunamą palaikymą, pamokas, patirtį.

Taip pat teorinės analizės metu moksliniuose darbuose yra pastebimas labai artimas ryšys tarp finansinio raštingumo ir tvarumo tikslų. Šalyse, kur finansinio raštingumo lygis yra aukštesnis, atskirtis tarp turtingųjų ir nepasiturinčių yra pastebimai mažesnė, kas taip pat yra matoma ir tvaresnėse šalyse, kur yra mažesnis atotrūkis tarp skirtingas pajamas gaunančių žmonių. Kitas susijęs elementas yra švietimas: tiek finansinio raštingumo, tiek ir tvarumo tikslas yra gerinti švietimo įstaigas ir jose gaunamas žinias. Lygiagrečiai eina sprendžiamas klausimas dėl lyčių lygybės, tiek finansinio raštingumo, tiek ir tvarumo tikslas yra siekti lyčių lygybės visuose gyvenimo atvejuose: siekiant aukštesnių pozicijų darbovietėje, gauti vienodą atlygį, lygiavertes atsakomybes auginant vaikus. Abu šie kintamieji labai stipriai fokusuojasi į technologijų tobulinimą ir plėtrą siekiant pritraukti daugiau jaunimo susidomėjimo, greitesnio augimo ir informacijos pasiekiamumo. Abi šios temos turi dar vieną bendrą tikslą – tai tvarios ir atsakingos ekonomikos auginimą, kuri sukurs malonią aplinką modernioje ir universalioje visuomenėje.

2 LIETUVOS JAUNIMO FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI: TYRIMO METODIKA

2.1 Tyrimo metodologija

Siekiant įvertinti pagrindinį šio tyrimo tikslą, t. y. sužinoti, kokia yra Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi, buvo pasirinktas anoniminės apklausos anketavimo metodas.

2.2 Tyrimo problemos (tiriamojo klausimo) ir objekto aptarimas

Tyrimo problema. Išanalizavus mokslinius šaltinius buvo pastebėta finansinio raštingumo svarba tvariam vystymuisi. Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinios turi būti plečiamos ir skatinama rinktis tvaresnius verslus, norint pasiekti darnesnę, švaresnę ateitį ne tik Lietuvoje, bet ir pasaulyje.

Tyrimo tikslas. Sudaryti tyrimo metodiką (tyrimo anketą), atlikti Lietuvos jaunimo 18–30 metų amžiaus apklausą, identifikuoti Lietuvos jaunimo finansinį raštingumą ir įvertinti jaunimo teikiamą svarbą tvariam ateities vystymuisi.

Tyrimo uždaviniai.

1. Išanalizuoti ir apibendrinti Lietuvos jaunimo finansinio raštingumo žinias, gebėjimus ir pritaikymą praktikoje.
2. Išnagrinėti jaunimo tvarumo vertybines nuostatas.
3. Identifikuoti Lietuvos finansinio darnaus vystymosi kompetencijas.
4. Nustatyti Lietuvos jaunimo teikiamą svarbą tvariam ateities vystymuisi.

2.3 Tyrimo etapų aprašymas

Teoriniai antrinių duomenų tyrimai įrodė šios temos svarbumą, sudėtingumą ir daugiafaktoriškumą. Tad būtina atlikti 18–30 metų Lietuvos jaunimo asmeninių finansų elgsenos ir tvarumo suvokimo ir keliamos svarbos tyrimą. Tyrimas buvo atliekamas keliais etapais:

1. Nusprendžiama, kokios informacijos reikia.
2. Apibrėžiami tikslinių respondentų kriterijai.
3. Parenkamas tinkamas tyrimo metodas – dažniausiai taikytas teorijoje.
4. Sudaroma anketa atsižvelgiant į tyrimo uždavinius.

5. Atliekamas pilotinis anketos tyrimas ir reikalingos korekcijos.
6. Anketa patalpinama į internetinį puslapį *apklausa.lt* ir pasidalinama jos nuoroda.
7. Nustatoma reikalinga tyrimo imtis.
8. Atliekama gautų tyrimo rezultatų analizė SPSS programa.

2.4 Tyrimo metodo parinkimas

Norint atsakyti į išsikeltas tyrimo užduotis buvo pasitelktas kiekybinis tyrimo metodas. Atliekant tokios rūšies socialinius-ekonominius tyrimus galima pasirinkti tiek kokybinį, tiek kiekybinį tyrimo metodą. Remiantis atmetimo būdu, kokybinis tyrimo metodas nebuvo pasirinktas, nes jis nebūtų tikęs norint tinkamai atskleisti ir įvertinti šio tyrimo uždavinius. Kokybinis tyrimo metodas – empirinis metodas, orientuotas į per giluminius interviu ar pusiau struktūrinius interviu gaunamus rezultatus, kurie dažniausiai būna subjektyvūs. Kalbant apie asmeninius finansus, žmonės vis dar nenoriai atskleidžia savo finansinius planus, turimas santaupas ar skolinimosi įpročius, todėl bet kokios rūšies kontaktinio tyrimo interviu gali pakeisti, vienaip arba kitaip lemti interviu duodančio asmens atsakymus, jei tik jis norėtų pagražinti tiesą arba nenorėdamas per daug atskleisti informacijos, kuri gali informantui pasirodyti per konfidenciali ar gėdinga.

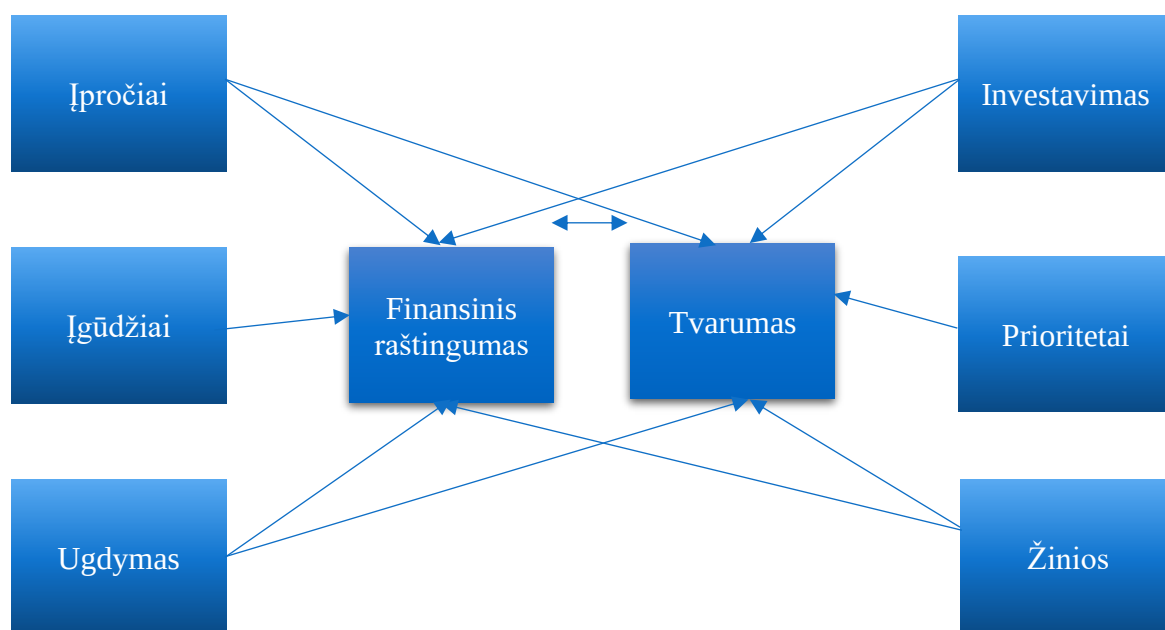
„Kiekybiniai tyrimai susiduria su išmatuojamais (objektyviais) dalykais, skaičiais ir logika” (Bilevičienė ir Jonušauskas 2011, p. 13)“. Būtent dėl šių priežasčių buvo pasirinktas kiekybinis metodas, kuris leis apdoroti apklausos duomenis remiantis skaičiais, pateikiant statistinį vertinimą, apklausiant didesnę grupę populiacijos ir pateikti tyrimo dėsningumą bei rezultatus grafikais ir lentelėmis. Atlikus kiekybinį tyrimą galima nustatyti ir apskaičiuoti populiacijos tendencijas, kai tuo tarpu atliekant kokybinį tyrimą nebūtų galima to atlikti. Tačiau analizuojant kiekybinio tyrimo metu gautus statistinius rezultatus reikia atsargiai aiškinti vienokių ar kitokių gautų atsakymų priežastis, t. y. nepridėti tik autoriaus nuomonės ar neatitinkančių paaiškinimų, ką galbūt respondentai aiškintų kitaip savo atsakymuose. Taip pat kiekybinis tyrimo metodas leidžia apskaičiuoti priežastingumą tarp priklausomų ir nepriklausomų kintamųjų ir jų tarpusavio suderinamumą.

2.5 Tyrimo instrumento pagrindimas

Šio tyrimo duomenims gauti buvo sudarytas klausimynas. Klausimynas sudarytas kruopščiai parenkant tinkamus klausimus ir klausimų tipus. Stengiamasi atmesti visus klausimus, kurie reikalautų per daug asmeninės ir jautrios informacijos, palikti tik neišvengiami ir būtiniausi klausimai, reikalingi šio tyrimo rezultatų analizei. Taip pat klausimai buvo supaprastinti, bandant išvengti respondento atmetimo ir nenoro toliau pildyti apklausos vos jam susidūrus su neaiškiu ar negirdėtu terminu.

Šio tyrimo rezultatams gauti buvo pasirinkta pasinaudoti elektroninės komunikacijos priemonėmis vietoje popierinių apklausų (įvertinus šalyje esančią padėtį dėl Covid-19 saugumo reikalavimų). Pasirinkta patalpinti anoniminę apklausą internetiniame portale adresu www.apklausa.lt, taip siekiant gauti kuo didesnį apklausų skaičių, taupant respondentų laiko sąnaudas, leidžiant atlikti apklausą jiems patogioje vietoje ir pačių pasirinktu laiku, užtrukti atsakinėjant į apklausos klausimus be aplinkos poveikio ar skubėjimo. Internetas taip pat leidžia pasiekti platesnį ir įvairesnį informantų ratą, kartu tai užtikrina anonimiškumą ir konfidencialumą.

Apklausos anketa sudaryta iš 15 uždaro tipo klausimų ir 9 Likerto skalės tipo klausimų. Klausimai buvo sudaryti atsižvelgiant į atliktos mokslinės literatūros analizę ir ieškant naujų tvarumo suvokimą atspindinčių klausimų. Respondentai atsakinėdami į kai kuriuos uždaro tipo klausimus galėjo pasirinkti vieną arba kelis atsakymų variantus, taip pat buvo galima pasirinkti *kita* ir pakomentuoti plačiau savo atsakymo variantą (žiūrėti priedą A). Taip pat sudarant apklausą buvo atsižvelgiama į sudarytą scheminį finansinio raštingumo ir tvarumo suderinamumą (5 pav.).

5 pav. Scheminis finansinio raštingumo ir tvarumo suderinamumo pavaizdavimas

Pastaba: sudaryta autorės.

Apklausos klausimai buvo suskirstyti į atskiras kategorijas:

- Klausimai nuo 1 iki 3 skirti identifikuoti respondento nuomonę apie jo paties turimus asmeninių finansų valdymo įpročius, elgsenos įgūdžius jo paties atžvilgiu: *Ar manote, jog turite teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius?; Jūsų nuomone, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius?; Kaip manote, kur turėtų būti ugdoma finansinio raštingumo? Šie klausimai yra svarbūs norint suprasti, kokia svarba yra keliama paties jaunimo finansiniam raštingumui, ar*

jaunimui yra aktualu tyrimo keliamas klausimas jų kasdienybei, kai jie susiduria su asmeniniais finansų valdymo klausimais.

- Klausimai nuo 4 iki 10 skirti suprasti ir įvertinti respondento turimus ir kiekvieną dieną taikomus įpročius, žinias ir įgūdžius, susijusius su asmeninių finansų valdymu (5 pav.). Daugiausia dėmesio skiriama klausimams, susijusiems su pagrindiniais 5 finansinio raštingumo komponentais: taupymu, investavimu, apsauga, išlaidomis ir skolinimosi įpročiais. Taupymas, apsauga ir išlaidos geriausiai atsispindi sudarant asmeninį biudžetą ir jį sekant. Norint sužinoti, ar jaunimas tam skiria savo laiko ir pritaiko tai praktikoje, buvo klausiama: *Ar planuojate savo asmeninį biudžetą?* Taip pat šis klausimas yra aktualus, nes tai yra priskiriama savikontrolei, kuri, pagal Strömbäck, Lind, Skagerlund, Västfjäll ir Tinghög (2017), yra vienas iš veiksmų, turinčių įtakos geresniam asmens finansiniam raštingumui. Skolinimosi įpročiai taip pat svarbi finansinio raštingumo dalis, nes taip parodoma, ar jaunimas geba susidėlioti savo finansus taip, kad galėtų išvengti greitųjų vartojimo paskolų ar nestabilumo gyvenime. Norint sužinoti, ar yra susiduriama su šia situacija ir kaip dažnai, buvo klausiama: *Ar dažnai tenka skolintis vartojimui?* Mokslinėje literatūroje investavimas yra laikomas vienu svarbiausių rodiklių sprendžiant apie asmens finansinio raštingumo lygį, nes atsakingas investavimas reikalauja turėti nemažai investavimo žinių, kad būtų susidaryta tvirta investavimo strategija. Pavyzdžiai: *Kaip įvardintumėte savo taupymo įpročius?; Kaip elgiatės su savo sutaupytais pajamomis?; Jeigu investuojate, tai į kur? Jei neinvestuojate, tai kodėl?*
- 11 klausimas yra vienas paprastesnių, nereikalaujantis aukštų matematinių žinių ar sudėtingų skaičiavimų ir yra labiausiai nagrinėjamas įvairiausių autorių (Lusardi ir Mitchell, 2014). Šis klausimas yra vienas iš pagrindinių klausimų bandant įvertinti visuotinį finansinio raštingumo lygį pagal asmenų supratimą apie palūkanų normą ir infliaciją. Laikui bėgant padidėjus infliacijos lygiui tai gali sumažinti santaupų vertę, sumažinti pinigų perkamąją galią, nes ateityje prekių ir produktų kainos paprastai padidėja. Deja, vienas žmogus niekaip negali pakeisti infliacijos augimo, tačiau finansiškai raštingas žmogus gali ir žinos kaip apsaugoti savo asmenines santaupas, turimas tiek grynaisiais pinigais, tiek laikomas finansinėje įstaigoje nuo infliacijos. 11 klausimas: *Ar jūsų santaupos po vienerių metų turės tokią pat perkamąją galią, jei santaupų palūkanų norma bus 2%, o infliacija 3%?*
- 12 klausime buvo pasirinktas nuomonių vertinimo metodas ir sudaryta suminė arba Likerto matavimo skalė. Šį metodą plačiai naudoja socialinių mokslų tyrėjai. Gauti apklausos rezultatai yra kiekybiniai, tačiau juos yra lengva analizuoti ir statistiškai. Šis metodas pasirinktas, nes jo pildymas yra lengvesnis ir užima mažiau respondentų laiko. Atliktuose kitų tyrėjų apklausose yra pastebimas didesnis respondentų noras atsakyti į būtent šio tipo klausimus, taip pat statistiškai įrodyta, kad tokie klausimai yra teigiamai vertinami apklausos dalyvių. Šio tyrimo

skalę sudaro 9 teiginiai, kad būtų galima geriau išanalizuoti jaunimo nuostatas, nuomonę, požiūrį, prioritetus tvarumo tema (5 pav.). Respondentų buvo prašoma įvertinti teiginius 5 balų sistemoje, pažymint savo sutikimo arba nesutikimo su kiekvienu teiginiu laipsnį (nuo visiškai sutinku iki visiškai nesutinku).

- Klausimai nuo 13 iki 16 yra reikalingi sociodemografiniams duomenims sužinoti (identifikuoti respondentų lytį, amžių, turimą išsilavinimo lygį, gyvenamąją vietą), kurie bus panaudoti rezultatų analizėje norint geriau suprasti skirtumus ir panaudoti palyginimui.

2.6 Duomenų rinkimo proceso aprašymas

Tyrimo etika. Prieš atsakant į apklausą, kiekvienas respondentas buvo supažindintas su tyrimo tikslu. Visi respondentų pateikti atsakymai bus laikomi anonimiškais ir konfidencialiais. Tyrimo rezultatai bus panaudoti tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti, rezultatai nebus viešai publikuojami. Visi šios apklausos dalyviai savanoriškai dalyvavo apklausoje geranoriškumo principu.

Tyrimo imtis. Buvo pasirinkta atsitiktinė imtis, kad tyrimo duomenys būtų kuo reprezentatyvesni. Remiantis Lietuvos Respublikos statistikos departamento duomenimis, šalies nuolatinių gyventojų skaičius 2021 m. pradžioje buvo 2 795 680, o tyrimui reikalingo amžiaus nuo 18 iki 30 metų – 424 321 (Lietuvos statistikos departamentas, 2021). Iš viso tyrime dalyvavo 309 tiriamieji. 6 respondentų apklausos buvo atmestos dėl nepilnai atsakytų klausimų arba logiškų nesutapimų atsakinėjant į klausimus. Todėl iš viso buvo analizuojami 303 tiriamieji.

Apklausos pradžioje buvo išskirta, kad apklausoje gali dalyvauti žmonės, kurių amžius yra nuo 18 iki 30 metų. Taip buvo užtikrinama, kad apklausos dalyviai atitiktų būtino amžiaus intervalo reikalavimą. Tyrimas buvo pradėtas 2021 m. spalio 17 d., o pabaigtas lapkričio 17 d., taigi tyrimas truko vieną mėnesį.

Apklausos duomenys buvo renkami sudarius reprezentatyviąją imties atranką. Buvo išskirtas šiam tyrimui svarbus požymis – respondentų amžius, imtinai nuo 18 iki 30 metų. Būtent ši amžiaus imtis yra dažniausiai tyrinėjama mokslininkų, nes tai pats aktyviausias žmogaus gyvenimo tarpsnis, kada yra atliekama daugiausia sprendimų, lemiančių vėlesnį žmogaus gyvenimą. Šiuo laikotarpiu yra pasiimamos studentų paskolos, perkami pirmieji automobiliai, būstas, kuriama šeima, planuojami ar jau auginami vaikai, pradedama investuoti ir taupyti pensijai. „Luminor“ banko užsakymu 2020 metais atliktoje jaunimo apklausoje, kurioje dalyvavo Lietuvos gyventojai nuo 20 iki 30 metų, net 70 proc. jaunų žmonių mano, kad turėti nuosavą būstą ir mokėti paskolą bankui yra geriau negu nuoma. Šios apklausos tyrimo rezultatus patvirtina ir „Luminor“ banko gautų paraiškų būsto paskolai skaičius: 2020 metų rugsėjo ir spalio mėnesiais jis išaugo net 70 % (Baltrušaitienė, 2020). Lietuvos banko surinktais duomenimis, 2020 metais Lietuvoje 43 proc. asmenų nuo 18 iki 29 metų gyveno savo nuosavame būste.

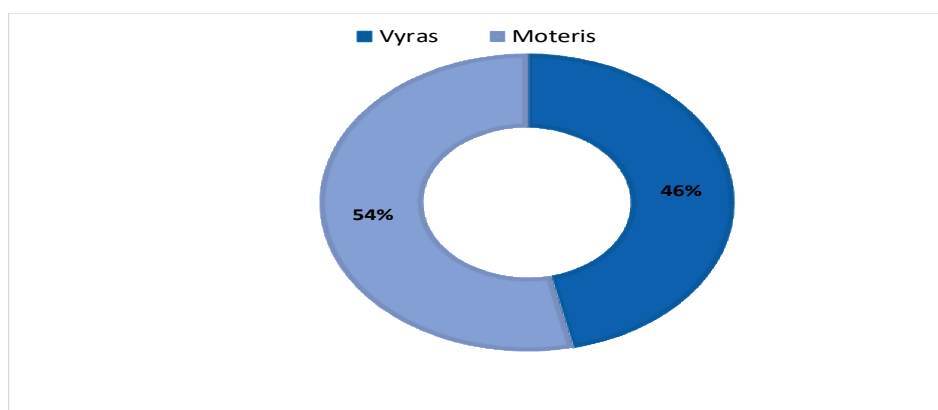
To paties Lietuvos banko tyrimo metu išsiaiškinta, kad net 37,2 proc. apklaustų asmenų nuo 18 iki 29 metų mano, kad patraukliausia investicija yra būstas (ar kitas nekilnojamasis turtas). Šių apklausų rezultatai tik įrodo, kad žmonės nuo 18 iki 30 metų yra visiškai pasiruošę ir daro atsakingus finansinius sprendimus.

Statistinės analizės metodas. Pirminiai duomenys analizuojami naudojant *Microsoft Office Excel* ir *IBM SPSS Statistics* (angl. *Statistical Package for the Social Sciences*). Šios programos naudojamos sudaryti duomenų analizės metu gautiems rezultatams atvaizduoti lentelėse ir grafikuose. Analizuojant apskaičiuota: statistinis reikšmingumas, procentiniai dažniai, statistiškai patikimų skirtumų nustatymas – Chi kvadrato testas, charakterizuojančių teiginių vertinimas apskaičiuojant vidurkį (M) ir standartinę nuokrypį (SD), neparametrinė Spearman'o koreliacinė analizė, skirtumų reikšmingumui įvertinti taikyta vienfaktorinė dispersinė analizė (ANOVA testas), aposteriorinio (Bonferroni post-hoc) testas.

3 LIETUVOS JAUNIMO FINANSINIO RAŠTINGUMO SVARBA TVARIAM VYSTYMUISI TYRIMO ANALIZĖ

3.1 Tyrimo dalyvių sociodemografinės charakteristikos

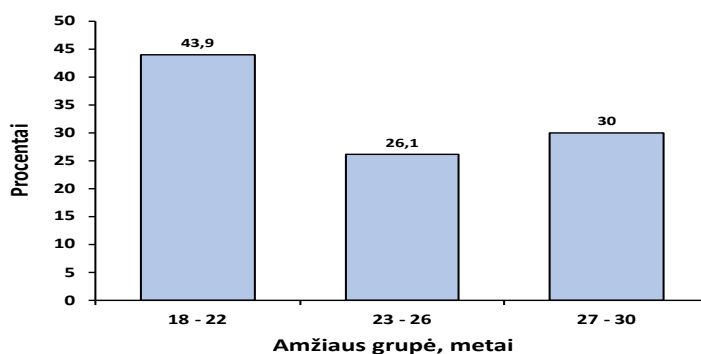
Šiame tyrime iš viso dalyvavo 303 respondentai, iš kurių buvo 141 (46 proc.) vyras ir 162 (54 proc.) moterys (6 pav.). Pasiskirstymas tarp skirtingų lyčių atstovų pakankamai tolygus. Anot I. Luobikienės (2010), tyrimo atrankos nukrypimas neturėtų viršyti 5 procentų. Šio tyrimo metu atrankos aibės nuokrypis yra 4,9 proc., kas yra mažiau nei 5 proc. ir reiškia, kad šią aibę galima laikyti reprezentatyvia.

6 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal lytį procentais

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

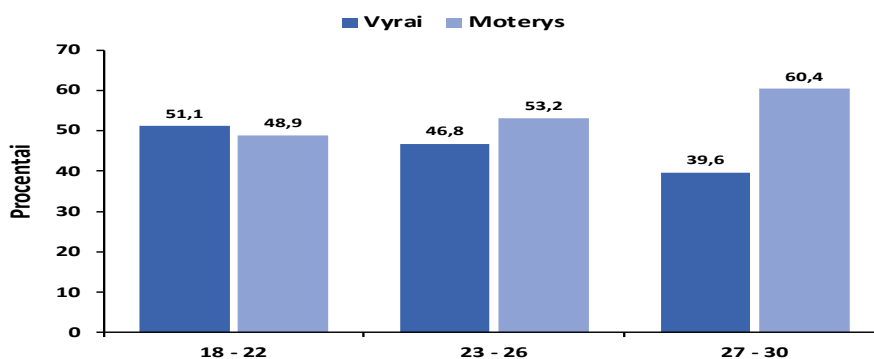
Respondentų amžius yra nuo 18 iki 30 metų (duomenų plotis yra 12 metų). Didžioji dauguma atlikusių apklausą sudarė jaunimas nuo 18 iki 22 metų, tarp kurių buvo 133 asmenys, 79 asmenys priklausantys 23–26 metų bei 91 asmuo priklausantis 27–30 metų amžiaus grupėms (6 a pav.). Respondentų amžiaus vidurkis yra 23,73 metų. Aktyvesnis jaunimo dalyvavimas dažnai pastebimas įvairiuose tyrimuose.

6 a pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžiaus grupę procentais

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

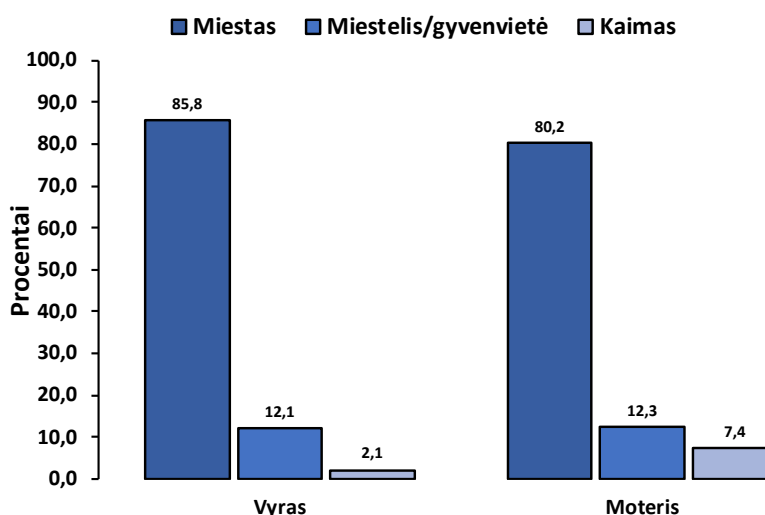
Tyrimo metu nustatyta, kad tarp jauniausių apklausos dalyvių buvo nežymiai didesnis skaičius vyrų (atitinkamai $n = 68$ ir $n = 65$), kai tarp 23–26 metų ($n = 37$ ir $n = 42$) bei vyriausių respondentų ($n = 36$ ir $n = 55$) gausiau buvo moterų (7 pav.). Statistinės analizės rezultatai parodė, kad amžiaus grupės poveikis respondentų pasiskirstymui pagal lytį reikšmingo poveikio neturėjo ($\chi^2 = 2,91$; $p = 0,23$).

7 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas amžiaus grupėse pagal lytį procentais

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

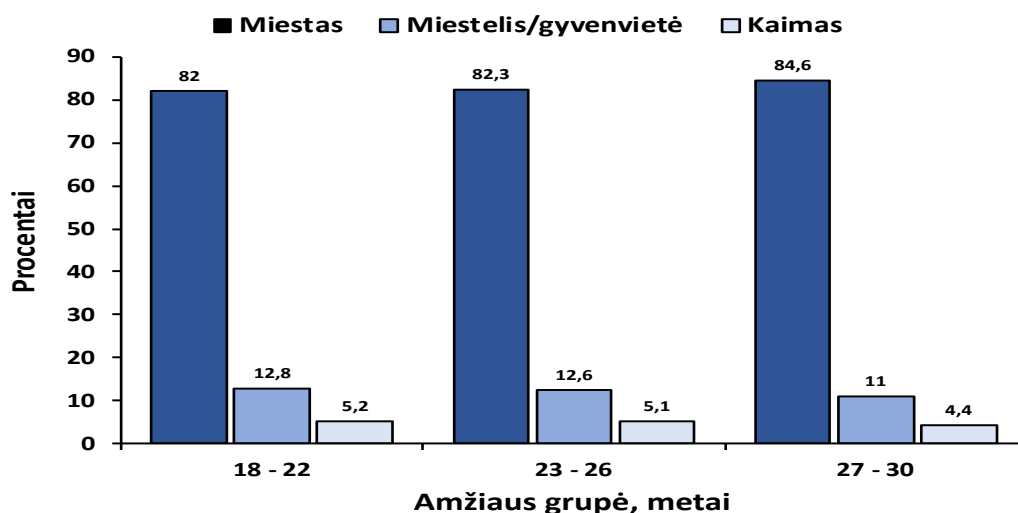
Tyrimo respondentai apklausą atliko iš įvairiausių miestų: Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Mažeikių, Marijampolės, Molėtų, Kretingos, Kretingalės, Širvintų, Skuodo, Pakruojo, Telšių ir daugelio mažesnių miestelių. Tačiau gyvenamosios vietos pasiskirstymas nėra didelis: absoliuti dauguma respondentų nurodė gyvenantys mieste ($n = 251$), miestelyje/gyvenvietėje ($n = 37$) ir kaimo vietovėje ($n = 15$) (8 pav.). Tyrimu buvo siekiama pritraukti kuo daugiau respondentų iš įvairių Lietuvos miestų ir miestelių, tačiau tik labai mažas skaičius dalyvių pažymėjo kaimą kaip savo gyvenamąją vietą.

8 pav. Tyrimo dalyvių gyvenamosios vietos pasiskirstymas pagal lytį

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

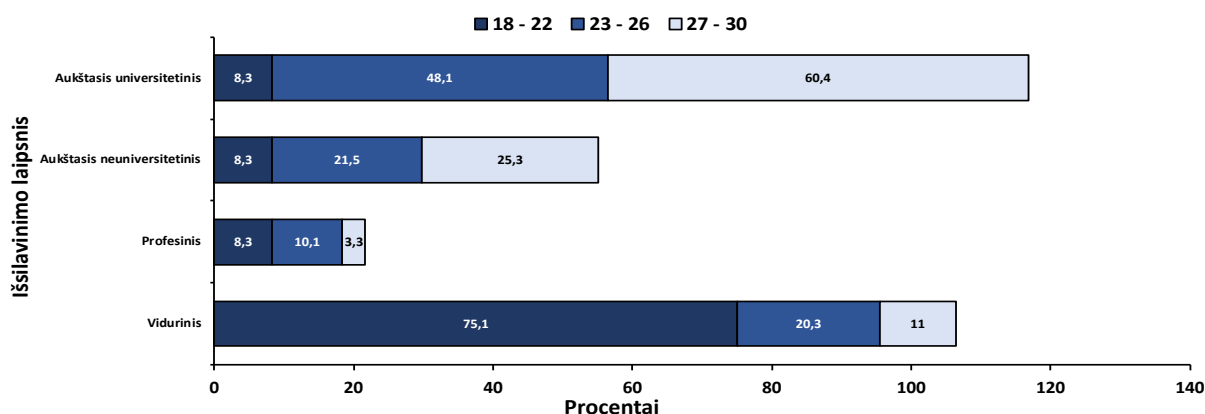
Didžioji dauguma jauniausių ($n = 109$), vidutinės amžiaus grupės ($n = 65$) bei vyriausių ($n = 77$) respondentų nurodė gyvenantys miestuose, o miesteliuose / gyvenvietėse ir kaimuose gyveno sąlyginai nedidelė apklaustųjų dalis (9 pav.). Taip pat nustatyta, kad skirtingoms amžiaus grupėms priklausančių tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą buvo patikimai panašus ($\chi^2 = 0,30$; $p = 0,99$).

9 pav. Tyrimo dalyvių gyvenamosios vietos pasiskirstymas pagal amžiaus grupes

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

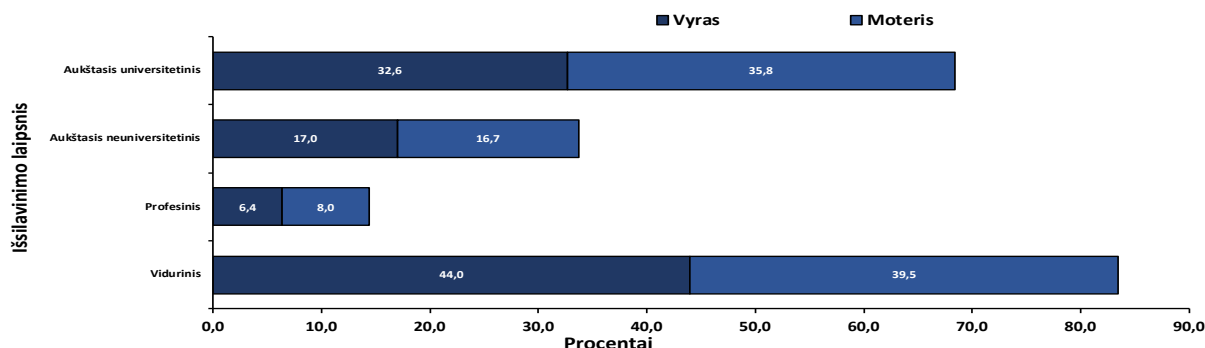
Duomenų analizės rezultatai parodė, kad daugiau nei trys ketvirtadaliai 18–22 metų amžiaus apklaustųjų buvo įgiję vidurinį išsilavinimą ($n = 100$), o dauguma 23–26 metų ir 27–30 metų amžiaus grupėms priklausančių tyrimo dalyvių nurodė turintys aukštąjį universitetinį (atitinkamai $n = 17$ ir $n = 23$) arba aukštąjį neuniversitetinį ($n = 68$ ir $n = 65$) išsilavinimą (10 pav.). Tolimesnės statistinės analizės metu paaiškėjo, kad tyrimo dalyvių įgyto išsilavinimo laipsnis patikimai kito priklausomai nuo amžiaus grupės ($\chi^2 = 127,72$; $p < 0,001$). Didžioji dalis respondentų ($n = 126$) yra įgiję vidurinį išsilavinimą, šią persvarą lemia daugumos respondentų amžius nuo 18–22 metų, kas gali reikšti, kad respondentas dabar studijuoja ir turi daugiau žinių, tačiau dar nėra įgijęs aukštesnio laipsnio oficialiai.

10 pav. Tyrimo dalyvių išsilavinimo laipsnio pasiskirstymas pagal amžių

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Šio tyrimo rezultatams taip pat svarbu, kad ir pasiskirstymas tarp vyrų ir moterų išsilavinimo lygio būtų panašus. Iš gautų rezultatų matoma, kad nedidelė persvara daugiausia vidurinį išsilavinimą turi moterys ($n = 64$) ir vyrai ($n = 62$), o aukštąjį universitetinį išsilavinimą turi moterys ($n = 58$) ir vyrai ($n = 46$) (10 a pav.).

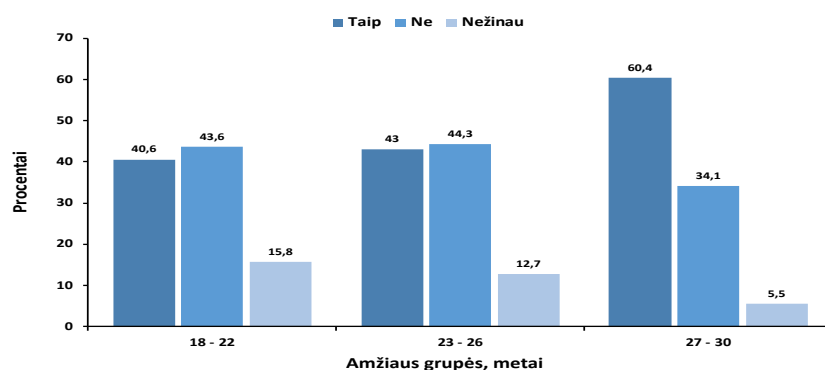

10 a pav. Tyrimo dalyvių išsilavinimo laipsnio pasiskirstymas pagal lytį
Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Išanalizavus ir aptarus respondentų sociodemografinius rezultatus, toliau bus aptariami gauti rezultatai apie respondentų finansinę elgseną ir tvarumo suvokimą.

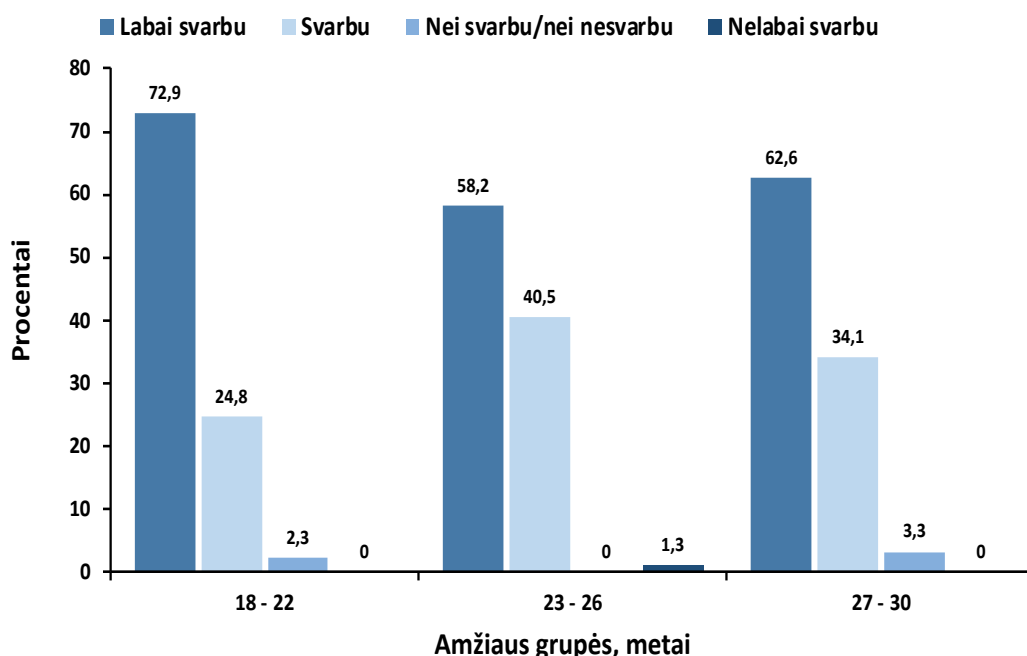
3.2 Tyrimo dalyvių asmeninių finansų suvokimas

Tyrimo metu nustatyta, kad labai panaši jauniausių ir vidutinio amžiaus respondentų procentinė dalis teigė turintys (atitinkamai $n = 54$ ir $n = 34$) ar neturintys ($n = 58$ ir $n = 35$) teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius, o tarp vyriausių apklaustųjų žymiai didesnė dalis ($n = 55$) nurodė turintys teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius. Tarp visų amžiaus grupių apklaustųjų sąlyginai nedidelė dalis asmenų teigė nežinantys, ar turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius (11 pav.). Statistinės analizės rezultatai parodė, kad turimų teisingų asmeninių finansų valdymo įpročių kiekis reikšmingai kito priklausomai nuo respondentų amžiaus ($\chi^2 = 11,27$; $p = 0,02$).

11 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal turimus teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius
Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Absoliuti dauguma apklaustų skirtingo amžiaus asmenų nurodė, kad, jų nuomone, formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius (pavyzdžiui, vesti biudžetą, taupyti, kaupti pensijai) yra labai svarbu ($n = 200$) arba svarbu ($n = 96$) ir tik nei svarbu, nei nesvarbu nurodė maža dalis respondentų ($n = 6$), o nesvarbu – dar mažesnė dalis ($n = 1$). Vos po 3 respondentus iš jauniausių ir vyriausių respondentų teigė, kad teisingų finansinės elgsenos įgūdžių formavimas yra nei svarbus, nei nesvarbus, vienas 23–26 metų amžiaus grupei priklausantis tyrimo dalyvis nurodė manantis, kad šių įgūdžių formavimas nėra labai svarbus. Pažymėtina, kad nei vienoje amžiaus grupėje neatsirado asmenų, teigusių, kad teisingų finansinės elgsenos įgūdžių formavimas yra visiškai nesvarbus (12 pav.). Taip pat nustatyta, kad visų amžiaus grupių respondentų nuomonės teisingų finansinės elgsenos įgūdžių formavimo atžvilgiu buvo patikimai panašios ($\chi^2 = 11,18$; $p = 0,08$). Taip pat ir Miller et al. 2015 savo tyrime nustatė svarbą formuoti ir kontroliuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius.

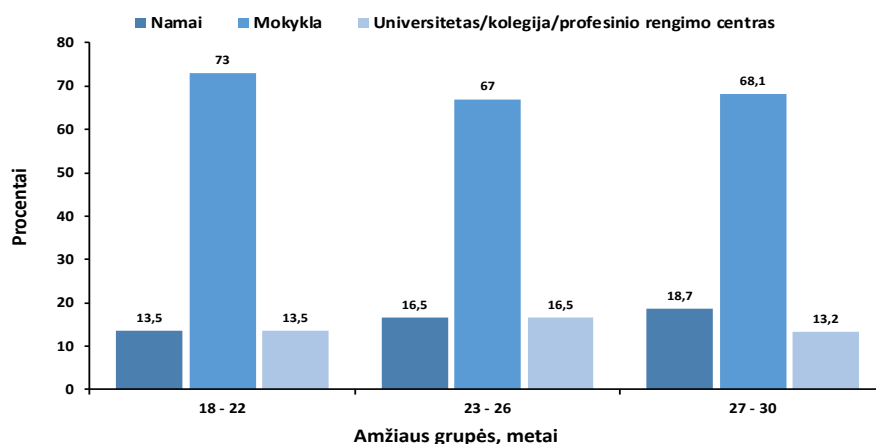

12 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal nuomonę dėl teisingų finansinės elgsenos įgūdžių formavimo

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Atlikus tyrimą paaiškėjo, kad didžioji dauguma 18–22 metų ($n = 97$), 23–26 metų ($n = 53$) bei 27–30 metų ($n = 62$) amžiaus grupėms priklausiusių apklausos dalyvių nurodė manantys, kad jaunimas finansinio raštingumo būtų ugdomas mokykloje, o respondentų, nurodžiusių, kad šios disciplinos reikėtų mokyti namuose ar profesinio / aukštojo mokslo įstaigose, skaičius buvo žymiai mažesnis (atitinkamai $n = 48$ ir $n = 42$) (13 pav.). Statistinės analizės rezultatai patvirtino, kad skirtingo amžiaus asmenų pasiskirstymas pagal nuomonę, kur reikėtų jaunimui suteikti finansinio raštingumo pagrindus, buvo panašus ($\chi^2 = 1,62$; $p = 0,80$). Remiantis G. Kvieskienės (2016) atlikto tyrimo rezultatais matyti, kad jie

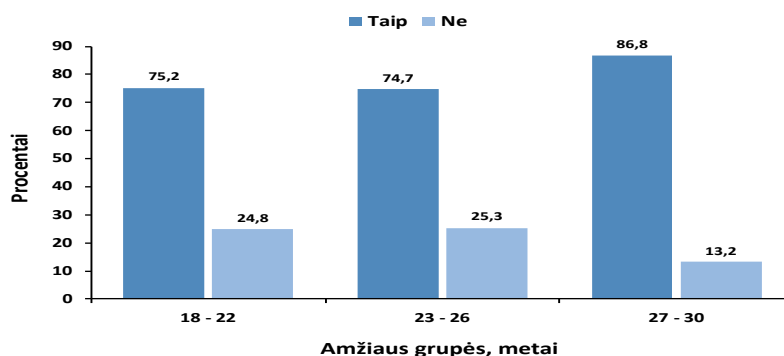
sutampa su šio tyrimo respondentų teiginiu, jog finansinis raštingumas turėtų būti integruotas į mokymų sistemą ir jo turėtų būti mokoma pamokų metu. G. Kvieskienės (2016) atlikto tyrimo respondentai teigė, kad mokykloje gautas žinias geba pritaikyti praktiškai vėlesniame savo gyvenime. Tam pritaria ir daugelis kitų mokslininkų, kad mokykloje gautas išsilavinimas nėra pamiršamas ir gali būti tinkamai ir naudingai pritaikomas praktiškose situacijose.

13 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal nuomonę, kur turėtų būti ugdoma finansinio raštingumo
Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

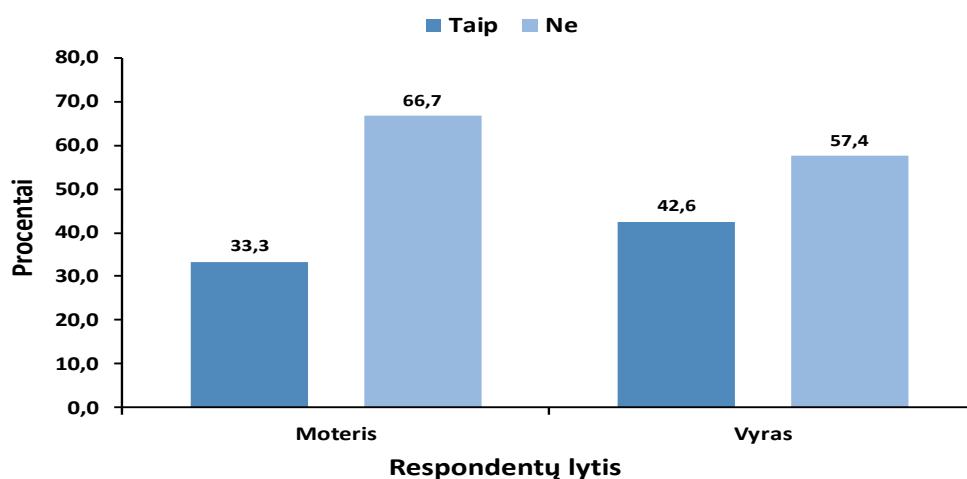
3.3. Tyrimo dalyvių turimos asmeninių finansų valdymo žinios ir įgūdžiai

Ketvirtajame klausime dauguma respondentų atsakė, kad planuoja savo asmeninį biudžetą ($n = 238$) ir tik pakankamai nedidelė dalis respondentų ($n = 65$) teigia to nedarantys. Daugiau nei trys ketvirtadaliai jauniausių ($n = 100$), vidutinio amžiaus ($n = 59$) ir vyriausių ($n = 79$) tyrimo dalyvių teigė planuojantys savo asmeninį biudžetą, o to nedarančių asmenų skaičius mažėjo didėjant amžiui (14 pav.). Taip pat paaiškėjo, jog amžiaus grupės poveikis respondentų asmeninio biudžeto planavimui reikšmingo poveikio nesudarė ($\chi^2 = 5,28$; $p = 0,07$). Strömbäck, Lind, Skagerlund, Västfjäll ir Tinghög (2017) tyrimo metu nustatyta, kad žmonės, turintys stipresnę savikontrolę, yra linkę turėti aukštesnį finansinio raštingumo lygį, kuris yra pasiekiamas kontroliuojant ir planuojant savo asmeninius finansus.

14 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal asmeninio biudžeto planavimą
Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

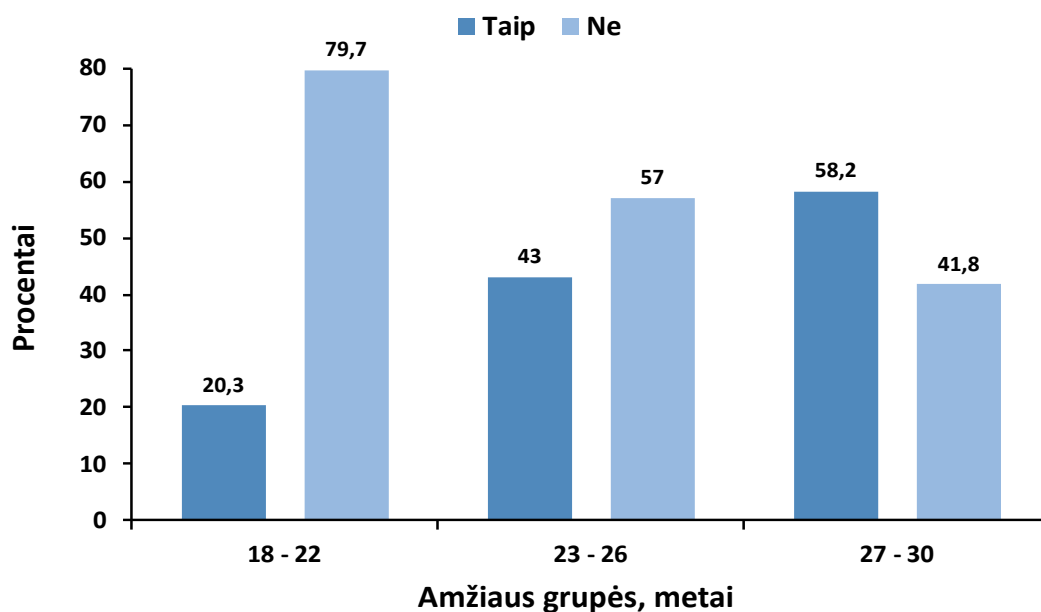
Tyrimo metu buvo nustatyta, kad didžioji dauguma – net 62,4 proc. ($n = 189$) respondentų – nekaupia pensijų fonduose, o kad taupo atsakė 37,6 proc. ($n = 114$). Iš gautų tyrimo rezultatų galima pamatyti, kad vyrai yra linkę taupyti pensijų fonduose labiau nei moterys (atitinkamai $n = 60$ ir $n = 54$) (15 pav.). Tarptautiniuose tyrimuose yra pastebima, kad vyrai išeina į pensiją susitaupę žymiai didesnę pensiją nei moterys. To priežastys yra kelios: dėl skirtingų lyčių atlyginimų nelygybės per gyvenimą vyrai uždirba daugiau nei moterys ir moterys dažniau išdirba mažiau metų, nes išeina į motinystės atostogas ar visai nedirba, kol prižiūri vaikus. Tačiau statistiškai moterys išgyvena ilgiau nei vyrai ir tai turėtų skatinti moteris pradėti planuoti, apsiskaičiuoti ir pradėti taupyti pensijai kuo anksčiau.

15 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį kaupime pensijų fonduose

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Respondentų pasiskirstymas pagal piniginių lėšų kaupimą pensijų fonduose pateiktas 16 paveiksle.

16 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžiaus kategorijas kaupime pensijų fonduose

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Duomenų analizės metu nustatyta tendencija, kad asmenų, kaupiančių pinigus pensijų fonduose, skaičius nuosekliai didėjo didėjant amžiui (atitinkamai $n = 27$, $n = 34$ ir $n = 53$), o su nekaupiančiais pensijų fonduose apklaustaisiais fiksuota priešinga tendencija – jų skaičius mažėjo didėjant amžiui ($n = 106$, $n = 45$ ir $n = 38$) (16 pav.). Atlikus statistinę analizę paaiškėjo, kad skirtingoms amžiaus grupėms priklausančių apklausos dalyvių pasiskirstymas pagal kaupimą pensijų fonduose reikšmingai skyrėsi tarpusavyje ($\chi^2 = 34,48$; $p < 0,001$). Fan, Stebbins, Kim (2021) tyrimo rezultatuose yra pastebima tokia pati amžiaus tendencija – dauguma žmonių tik vyresniame amžiuje pradeda domėtis ir taupyti pensijų fonduose. Šie tyrėjai tai sieja su prastu finansiniu raštingumo išmanymu, tačiau respondentai teigia, kad jie neturi pakankamai lėšų dabar atsidėti pensijai, bet kartu suvokia visas rizikas, susijusias su nepradėjimu kaupti pensijų fonduose kuo anksčiau. Kitų tyrėjų darbuose pastebima, kad jaunimas dažniau renkasi didesnę algą nei geresnį pensijos pasiūlymą iš darbdavio. Atvirkščiai įvyksta vyresniame amžiuje – žmonės nori daugiau stabilumo ir užtikrintumo, kad gaus pensiją, ir renkasi žemesnį atlyginimą dabar, bet su geresniu pensijos pasiūlymu.

Atlikus neparametrinę Spearman'o koreliacinę analizę nustatyta, kad tarp jauniausių ir vyriausių tyrimo dalyvių manymo, kad turi teisingus asmeninio finansų valdymo įpročius bei asmeninio biudžeto planavimo įgūdžius, atitinkamai susiformavo teigiami, statistiškai reikšmingi silpnas ($r = 0,37$; $p < 0,001$) bei labai silpnas ($r = 0,27$; $p = 0,009$) ryšiai, nurodantys, jog didėjant minėtų amžiaus grupių respondentų manymui, jog jie turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius, nežymiai didėjo ir jų asmeninio biudžeto planavimo efektyvumas. Statistinės analizės rezultatai taip pat parodė, kad 23–26 metų amžiaus grupei priklausančių apklaustųjų manymo, jog turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius, sąsajos su savo asmeninio biudžeto planavimu nebuvo reikšmingos ($r = 0,27$; $p = 0,07$) (3 lent.).

3 lentelė. Skirtingo amžiaus respondentų manymo, jog turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius, sąsajos su savo asmeninio biudžeto planavimu bei pinigų kaupimu pensijų fonduose

	Manymas, jog turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius					
	18–22 metai		23–26 metai		27–30 metų	
	r	p	r	p	r	p
Asmeninio biudžeto planavimas	0,37	< 0,001	0,21	0,07	0,27	0,009
Kaupimas pensijų fonduose	0,10	0,27	0,09	0,41	0,04	0,71

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Tyrimo metu nustatyta, kad visoms amžiaus grupėms priklausančių tyrimo dalyvių manymo, jog turi teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius bei pinigų kaupimo pensijų fonduose, įverčiai statistiškai patikimai nekoreliavo tarpusavyje (visais atvejais $p > 0,05$) (3 lent.), kas suponuoja, kad vieno iš analizuotų faktorių reikšmių padidėjimas reikšmingai nepaveikė kito faktoriaus reikšmių padidėjimo ar sumažėjimo.

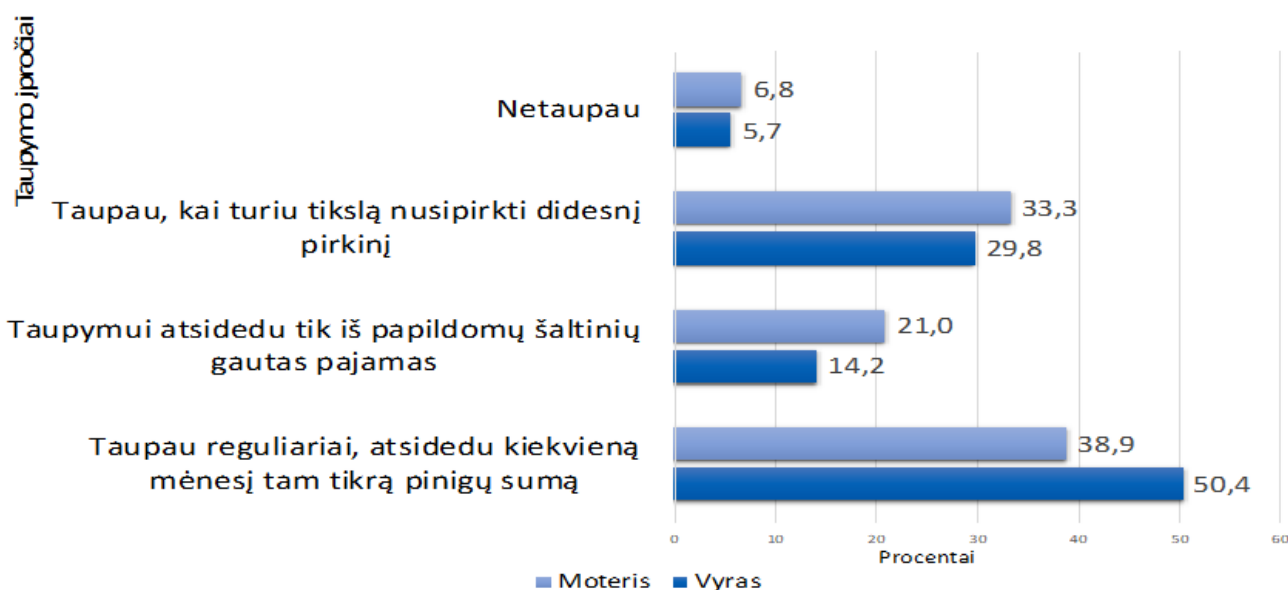
Vertinant skirtingo amžiaus respondentų asmeninių nuomonių, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius, sąsajas su poreikio skolintis vartojimui dažnumu nustatyta, kad tarp minėtų faktorių susiformavę statistiniai ryšiai tarp 18–22 metų ($r = -0,06$; $p = 0,48$), 23–26 metų ($r = -0,06$; $p = 0,61$) bei 27–30 metų ($r = -0,08$; $p = 0,45$) tyrimo dalyvių nebuvo reikšmingi (4 lent.), dėl ko galima daryti išvadą, jog didėjant ar mažėjant vieno faktoriaus vertėms, kito faktoriaus vertės išliko reikšmingai nepakitusios.

4 lentelė. Asmeninės nuomonės, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius, sąsajos su poreikio skolintis vartojimui dažnumu

	Asmeninė nuomonė, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius					
	18–22 metai		23–26 metai		27–30 metų	
	r	p	r	p	r	p
Poreikio skolintis vartojimui dažnumas	-0,06	0,48	-0,06	0,61	-0,08	0,45

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

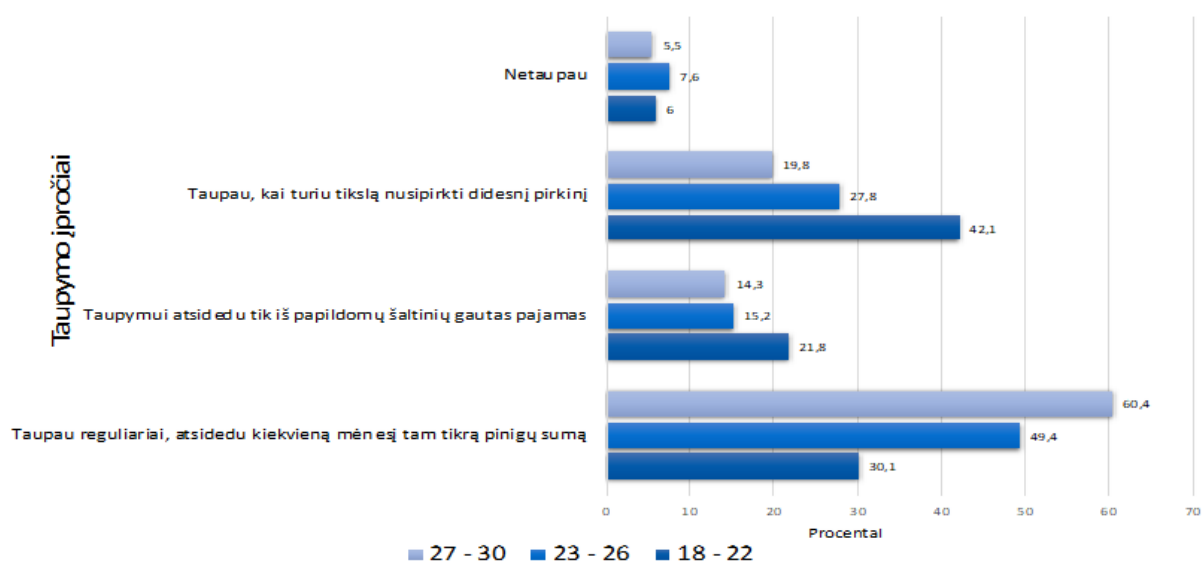
Vertindami savo taupymo įpročius dauguma respondentų teigė, kad taupo reguliariai, atsideda kiekvieną mėnesį tam tikrą pinigų sumą ($n = 134$), taupo, kai turi tikslą nusipirkti didesnę pirkinį ($n = 96$), taupymui atsideda tik iš papildomų šaltinių gautas pajamas ($n = 54$) ir mažuma atsakė, kad netaupo ($n = 19$). Taupančių vyrų yra daugiau nei moterų, taip pat vyrai reguliariau atsideda pinigų nei moterys (17 pav.). Tai taip pat patvirtina ir Demirgüç-Kunt et al. (2018) gautus tyrimo rezultatus, kad besivystančiose valstybėse vyrai 6 proc. dažniau taupo nei moterys, o turtingesnėse valstybėse net 15 proc. vyrai lenkia moteris.

17 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lytį ir pinigų taupymo įpročius

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Tyrimo metu nustatyta, kad didžioji dauguma vyriausių ($n = 55$) ir vidutinio amžiaus ($n = 39$) respondentų taupė reguliariai ir kas mėnesį atsidėjo tam tikrą pinigų sumą, o jauniausi tyrimo dalyviai dažniausiai taupė tik tada, kai turėjo tikslą nusipirkti didesnį pirkinį ($n = 56$). Pati mažiausia visų amžiaus grupių apklaustųjų dalis nurodė niekada netaupantys pinigų (atitinkamai $n = 8$, $n = 6$ ir $n = 5$) (17 a pav.). Pagal Demirgüç-Kunt et al. (2018), maždaug apie pusę visame pasaulyje gyvenančių žmonių teigia, kad taupo. 71 proc. žmonių, gyvenančių turtingose pasaulio šalyse, taupo, o apie 43 proc. žmonių – besivystančiose šalyse.

17 a pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal amžių ir pinigų taupymo įpročius

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Statistinės analizės rezultatai parodė, kad amžiaus grupės poveikis respondentų pinigų taupymo įpročiams buvo reikšmingas ($\chi^2 = 23,35$; $p = 0,001$).

Rezultatai, atspindintys skirtingo amžiaus respondentų elgesį su sutaupytais pajamomis, pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas (n (%)) pagal elgesį su sutaupytais pajamomis. Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikytas Chi kvadrato testas

Elgesys su sutaupytais pajamomis	Amžiaus grupės, metai						p vertė
	18–22		23–26		27–30		
	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	
Investavimas	45 (33,8%)	88 (66,2%)	21 (26,6%)	58 (73,4%)	40 (44,0%)	51 (56,0%)	0,06
Laikymas banko sąskaitoje	60 (45,1%)	73 (54,9%)	36 (45,6%)	43 (54,4%)	35 (38,5%)	56 (61,5%)	0,55
Laikymas namie grynaisiais	10 (7,5%)	123 (92,5%)	5 (6,3%)	74 (93,7%)	9 (9,9%)	82 (90,1%)	0,67
Išleidimas brangiam pirkiniui	20 (15,0%)	113 (85,0%)	11 (13,9%)	68 (86,1%)	14 (15,4%)	77 (84,6%)	0,96
Laikymas nenumatytiems atvejams	16 (12,0%)	117 (88,0%)	14 (17,7%)	65 (82,3%)	12 (13,2%)	79 (86,8%)	0,50
Netaupymas	3 (2,3%)	130 (97,7%)	6 (7,6%)	73 (92,4%)	3 (3,3%)	88 (96,7%)	0,15

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Duomenų analizės rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė visų amžiaus grupių respondentų nurodė sutaupytų pajamų neinvestuojantys, nelaikantys pinigų banko sąskaitoje ar namuose, neišleidžiantys jų brangių pirkinių įsigijimui ir nelaikantys jų nenumatytiems atvejams, tačiau dauguma tyrimo dalyvių neigė netaupantys pinigų visai (5 lent.). Taip pat nustatyta, kad skirtingoms amžiaus grupėms priklausančių respondentų pasiskirstymas pagal visus elgesį su sutaupytais pinigais charakterizuojančius kriterijus buvo statistiškai reikšmingai panašus (χ^2 testas, visais atvejais $p > 0,05$) (5 lent.).

Vertinant skirtingo amžiaus apklausos dalyvių pasiskirstymą pagal turimų pinigų investavimo kryptis nustatyta, kad didžioji dauguma visoms amžiaus grupėms priklausančių respondentų teigė neinvestuojantys į vertybinius popierius, investicinius fondus, kitos šalies valiutą, kriptovaliutas, nekilnojamąjį turtą bei kitas įmanomas investicijos kryptis (6 lent.). Taip pat nustatyta, kad daugiau nei pusė 18–22 metų, 23–26 metų bei 27–30 metų amžiaus grupėms priskirtų asmenų niekur neinvestavo

savo uždirbtų finansų (6 lent.). Atlikus statistinę analizę nustatyta, kad vyriausi respondentai reikšmingai dažniau investavo į savo vystomus verslus ($\chi^2 = 8,23$; $p = 0,02$), o visų kitų investavimo krypčių pasirinkimo dažnumui tyrimo dalyvių amžius nebuvo reikšmingas faktorius (χ^2 testas, visais atvejais $p > 0,05$) (6 lent.).

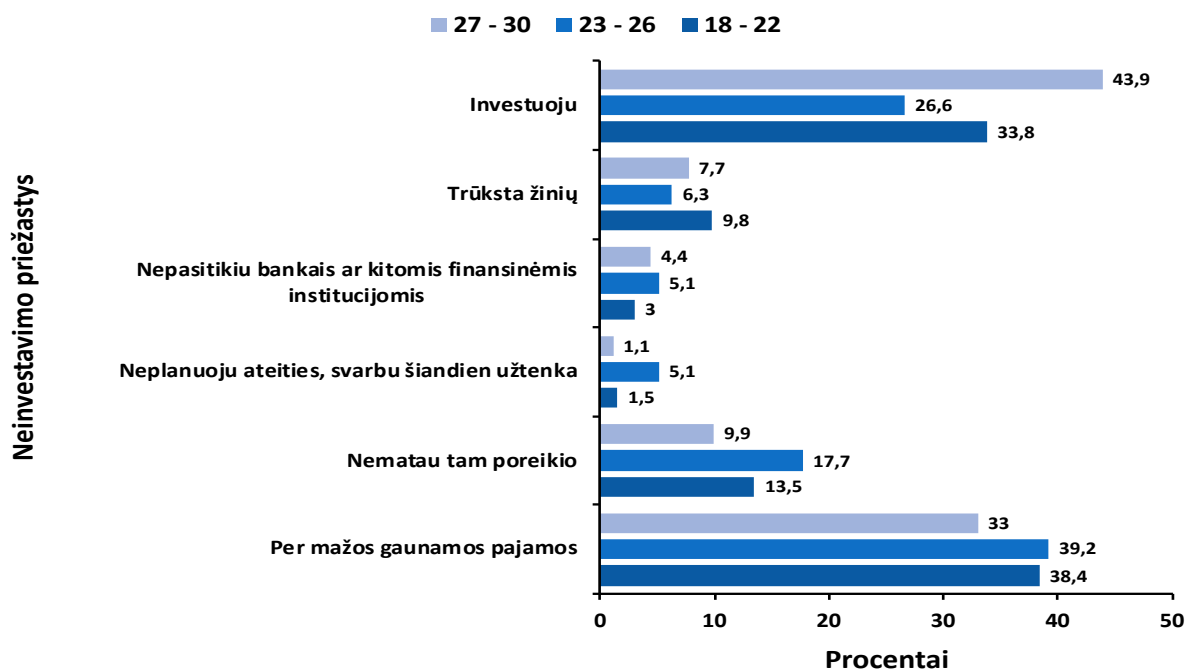
6 lentelė. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas (n (%)) pagal investavimo kryptis. Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikytas Chi kvadrato testas.

Investavimo kryptis	Amžiaus grupės, metai						P vertė
	18–22		23–26		27–30		
	Taip	Ne	Taip	Ne	Taip	Ne	
Vertybiniai popieriai	25 (18,8%)	108 (81,2%)	8 (10,1%)	71 (89,9%)	13 (14,3%)	78 (85,7%)	0,23
Investiciniai fondai	8 (6,0%)	125 (94,0%)	11 (13,9%)	68 (86,1%)	9 (9,9%)	82 (90,1%)	0,15
Kitos šalies valiuta	3 (2,3%)	130 (97,7%)	1 (1,3%)	78 (98,7%)	2 (2,2%)	89 (97,8%)	0,87
Kripto valiutos	27 (20,3%)	106 (79,7%)	14 (17,7%)	65 (82,3%)	14 (15,4%)	77 (84,6%)	0,64
Nekilnojamasis turtas	6 (4,5%)	127 (95,5%)	6 (7,6%)	73 (92,4%)	12 (13,2%)	79 (86,8%)	0,06
Taurieji metalai	1 (0,8%)	132 (99,2%)	0 (0,0%)	79 (100,0%)	3 (3,3%)	88 (96,7%)	0,13
Savo vystomas verslas	9 (6,8%)	124 (93,2%)	3 (3,8%)	76 (96,2%)	14 (15,4%)	77 (84,6%)	0,02
Neinvestuoju	88 (66,2%)	45 (33,8%)	58 (73,4%)	21 (26,6%)	51 (56,0%)	40 (44,0%)	0,06
Kita	3 (2,3%)	130 (97,7%)	0 (0,0%)	79 (100,0%)	2 (2,2%)	89 (97,8%)	0,41

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Duomenų analizės rezultatai parodė, kad dauguma 18–22 metų ($n = 45$), 23–26 metų ($n = 21$) bei 27–30 metų ($n = 40$) amžiaus grupėms priklausančių apklaustųjų nurodė investuojantys savo turimus pinigus, o kaip svarbiausias priežastis, kodėl turimų lėšų niekur neinvestuoja, skirtingo amžiaus respondentai nurodė per mažas gaunamas pajamas (atitinkamai $n = 51$, $n = 31$ ir $n = 30$) bei poreikio investavimui nebuvimą ($n = 18$, $n = 14$ ir $n = 9$). Asmenų, teigusių, kad neinvestuoja dėl žinių stygiaus ($n = 13$, $n = 5$ ir $n = 7$), nepasitikėjimo bankais ar kitomis finansinėmis institucijomis ($n = 4$, $n = 4$ ir $n = 4$) bei finansinės ateities neplanavimo ($n = 2$, $n = 4$ ir $n = 1$), skaičius buvo santykinai nedidelis (18

pav.). Atlikus statistinę analizę paaiškėjo, kad skirtingo amžiaus tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal lėšų neinvestavimo priežastis buvo patikimai panašus ($\chi^2 = 11,13$; $p = 0,35$).

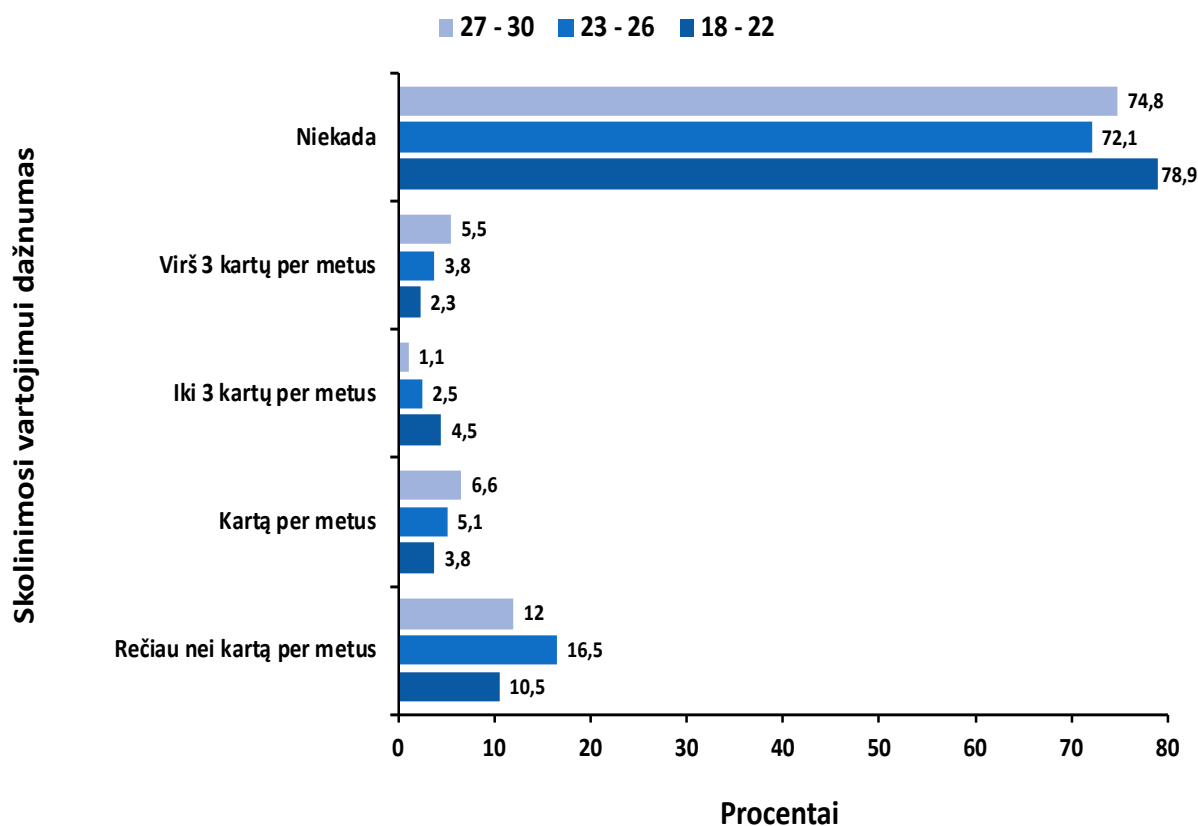
18 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal pinigų neinvestavimo priežastis

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Respondentų pasiskirstymo pagal skolinimosi vartojimui dažnumo dinamika pateikta 19 paveiksle.

Atsakant į 10 klausimą, ar tenka skolintis vartojimui, respondentai teigė, kad niekada nesiskolina ($n = 230$), skolinasi rečiau nei kartą per metus ($n = 38$), kartą per metus ($n = 15$), iki 3 kartų per metus ($n = 9$), o daugiau nei 3 kartus per metus pasirinko ($n = 11$).

Didžioji dauguma jauniausių ($n = 105$), vidutinio amžiaus ($n = 57$) ir vyriausių ($n = 68$) respondentų nurodė niekada nesiskolinantys pinigų vartojimui arba tai darantys rečiau nei kartą per metus (atitinkamai $n = 14$, $n = 13$ ir $n = 11$), o asmenų, kurie skolinosi vartojimui kartą, iki 3 kartų ar daugiau nei 3 kartus per metus, skaičius buvo nedidelis (18 pav.). Taip pat nustatyta, kad amžiaus poveikis pinigų skolinimosi vartojimo tikslais dažnumui buvo nereikšmingas ($\chi^2 = 6,37$; $p = 0,61$). Šie tyrimo rezultatai suponuoja, kad jaunimas turi pakankamai geras finansinio raštingumo žinias ir žino kaip jas pritaikyti, kas leidžia jiems neieškoti kitų pinigų šaltinių pragyvenimui. Taip pat norint sužinoti respondentų vartojimo skolinimosi priežastis reikėtų atlikti išsamesnį tyrimą, kuris nurodytų, ar tai lemia per mažos pajamos, neišmanymas kaip elgtis su pinigais, nepasiruošimas netikėtiems gyvenimo atvejams ar tiesiog įprotis skolintis ir negalvoti apie to pasekmes. Taip pat svarbu būtų ištirti, ar yra skolinamasi iš finansinių institucijų, šeimos ar draugų.

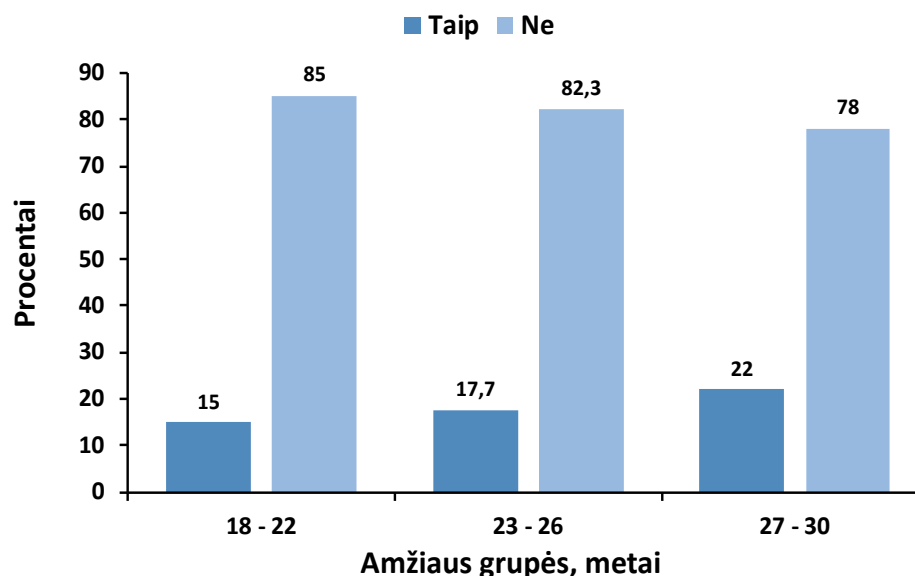
19 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal skolinimosi vartojimui dažnumą

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

3.3 Tyrimo dalyvių finansinio raštingumo lygis

Siekiant įvertinti skirtingo amžiaus apklausos dalyvių finansinio raštingumo lygį, jie buvo paprašyti atsakyti į klausimą *Ar jūsų santaupos po vienerių metų turės tokią pat perkamąją galią, jei santaupų palūkanų norma bus 2%, o infliacija 3%?* Atlikus duomenų analizę nustatyta, kad absoliuti dauguma 18–22 metų ($n = 113$), 23–26 metų ($n = 65$) bei 27–30 metų ($n = 71$) amžiaus grupėms priklausančių respondentų į pateiktą klausimą atsakė neigiamai, o teigiamą atsakymą pasirinko mažesnė dalis (atitinkamai $n = 20$, $n = 14$, $n = 20$). Atsakymo teigiamų ir neigiamų variantų pasirinkimo dažnumas tarp skirtingo amžiaus apklaustųjų buvo statistiškai reikšmingai panašus ($\chi^2 = 1,78$; $p = 0,41$) (19 pav.). Absoliuti dauguma respondentų atsakė teisingai į šį klausimą ir turi gerą suvokimą apie infliaciją ir palūkanų normą. Tačiau iš 20 pav. galima pastebėti dėsninę, kad jauniausieji apklausos dalyviai atsakė teisingai, o vyresnio amžiaus kategorijos respondentai šiuo klausimu pasirodė prasčiausiai. Infliacijos ir palūkanų normos klausimas pagal Lusardi ir Mitchell (2014) yra vienas iš geriausiai suprantamų ir teisingai atsakomų iš 4 pagrindinių temų, nustatant finansinio raštingumo lygį. Pagal Lusardi ir Mitchell (2014), pasauliniu mastu į šį klausimą atsako daugiau nei 45 proc. apklaustųjų, o

geriausiai į šį klausimą atsakė šalys, kurios praeityje buvo susidūrusios su hiperinfliacija: Argentina, Bosnija ir Hercegovina, Peru.

20 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal atsakymą į klausimą „Ar jūsų santaupos po vienerių metų turės tokią pat perkamąją galią, jei santaupų palūkanų norma bus 2%, o infliacija 3%?“

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

3.4 Tyrimo dalyvių prioritetai ir turimos žinios tvarumo srityje

Likerto skalė buvo suskirstyta į 5 balų sistemą: 1 – visiškai sutinku, 2 – sutinku, 3 – nei sutinku / nei nesutinku, 4 – nesutinku, 5 – visiškai nesutinku. Vertinant tyrimo dalyvių prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje nustatytos tendencijos, kad didžiausiais balais visų amžiaus grupių respondentai vertino teiginius *Man pažįstamas terminas – tvarūs finansai*, *Žinau kas yra „Europos Žaliasis kursas“* bei *Mano dabartiniai poreikiai yra svarbesni nei aplinkosaugos problemos*. Net (n = 98) respondentai pasirinko, kad nesutinka, jog jiems terminas *tvarūs finansai* yra žinomas, visiškai nesutinka (n = 25), taip pat nesutiko, kad žino (n = 85) ir visiškai nesutiko (n = 45) su teiginiu apie Europos Komisijos iniciatyvą „Europos žaliasis kursas“. O mažiausi įverčiai buvo skirti teiginiams *Žinau, kur galiu įsigyti tvarių produktų ir paslaugų* (sutiko n = 156, o nesutiko tik n = 18 ir visiškai nesutiko n = 2) bei *Žinau, kurie mano veiksmai daro teigiamą ar neigiamą poveikį tvarumo vystymui* (sutiko n = 155, o nesutiko tik n = 15 ir visiškai nesutiko n = 1) (21 pav., 7 lent.).

Šie rezultatai tik patvirtina jaunimo keliamą svarbą tvariam ateities vystymuisi, tačiau dar yra kur pasistengti skleidžiant informaciją (kurios 42 proc. respondentų tvirtino, kad yra per mažai) kaip prisidėti prie tvarumo tikslų. Taip pat ir pagrindinis terminas apie tvarius finansus turėtų būti labiau žinomas nei šio tyrimo metu gautas 33 proc. Didžiosios daugumos respondentų nuomone, valstybė turėtų labiau kontroliuoti netvarius verslus – visiškai sutiko (n = 70), sutiko (n = 104). O tai reiškia, kad

Lietuvos jaunimas nepasitiki dabartinėmis valstybės pastangomis ir veiksmais kontroliuojant netvarius verslus.

7 lentelė. Tyrimo dalyvių prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje charakterizuojančių teiginių vertinimas apskaičiuojant vidurkį (*M*) ir standartinę nuokrypį (*SD*). Skirtumų reikšmingumui įvertinti taikyta vienfaktorinė dispersinė analizė (*ANOVA*)

Teiginiai	Amžiaus grupės, metai						p vertė
	18–22		23–26		27–30		
	M	SD	M	SD	M	SD	
Manau, kad esu vartotojas, kuriam rūpi perkamų produktų daroma įtaka aplinkai ir (arba) socialiniam poveikiui	2,2	1,0	2,5	1,0	2,4	0,9	0,13
Mano dabartiniai poreikiai yra svarbiau nei aplinkosaugos problemos	3,1	1,0	3,2	1,0	2,9	1,0	0,08
Žinau, kurie mano veiksmai daro teigiamą, o kurie neigiamą poveikį tvarumo vystymuisi	2,5	0,8	2,2	0,8	2,1	0,8	0,23
Žinau, kur galiu įsigyti tvarių produktų ir paslaugų	2,2	0,8	2,3	0,9	2,1	0,8	0,26
Manau, kad investavimas į tvarias investicijas yra per brangu	3,1	1,0	2,8	1,1	2,8	1,0	0,02
Valstybė turėtų labiau kontroliuoti netvarius verslus	2,2	0,9	2,3	0,9	2,4	1,0	0,38
Žinau kas yra „Europos Žalioji kursas“	3,1	1,4	2,9	1,2	3,1	1,2	0,65
Man yra pažįstamas terminas – tvarūs finansai	3,1	1,2	3,1	1,0	2,9	1,2	0,36
Per mažai informacijos, kaip prisidėti prie tvaraus vystymosi tikslų	2,3	1,0	2,3	0,9	2,4	0,9	0,46

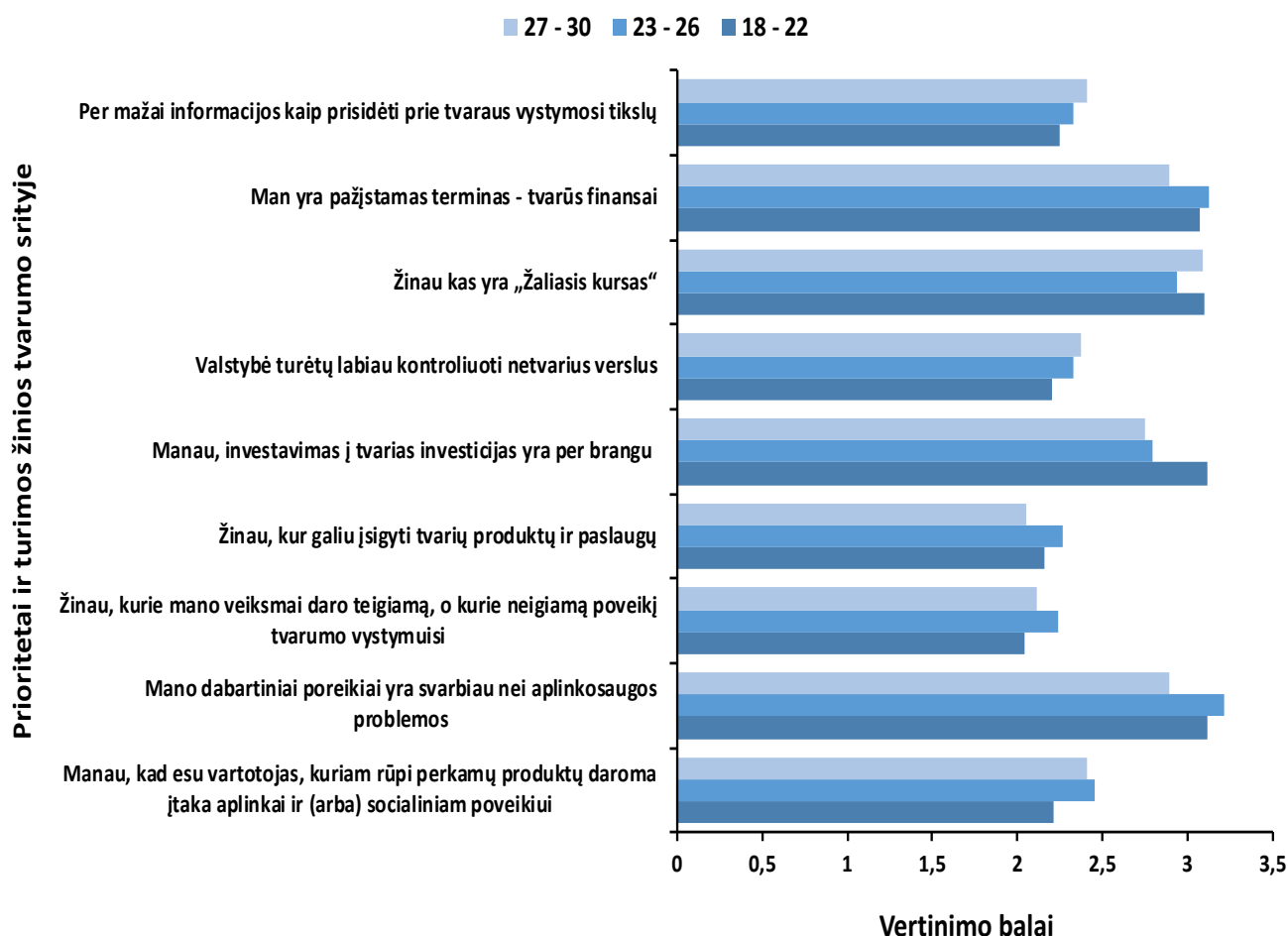
Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Atlikus vienfaktorinę dispersinę analizę nustatyta, kad iš respondentams pateiktų 9 prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje charakterizuojančių teiginių tik vieno – *Manau, kad investavimas į tvarias*

investicijas yra per brangu – įverčiai statistiškai patikimai kito priklausomai nuo respondentų amžiaus grupės (ANOVA; $df = 2$; $F = 4,24$; $p = 0,02$), o likusiems 8 kriterijų vertinimams tyrimo dalyvių amžiaus įtaka buvo nereikšminga (visais atvejais ANOVA; $p > 0,05$) (20 pav.).

Investavimas į tvarias investicijas gali pasirodyti per brangu, o mokslinių tyrimų autoriai nesutaria šiuo klausimu, nes į tai galima žiūrėti iš dviejų pusių. Viena – tai investavimas į ateitį ir ar brangu yra stengtis dėl ateities?; antra: investavimas į tvarumą yra dar neapibrėžtas ir rizika neatstoja kainos, per daug dar sklandančių gandų ir neaiškumo, kas yra tvari investicija ir kas tik „žaliasis melas“. Tad ir dauguma respondentų (49 proc.) į šį teiginį atsakė pasirinkdami nei sutinku / nei nesutinku. Tačiau bent 17 proc. dalyvių nesutiko, kad yra per brangu investuoti į tvarias investicijas ir 7 proc. visiškai nesutiko.

Aposteriorinio Bonferroni post-hoc testo rezultatai parodė, kad jauniausi tyrimo dalyviai teiginį *Manau, kad investavimas į tvarias investicijas yra per brangu* vertino statistiškai reikšmingai didesniu balu negu vyriausi respondentai (Bonferroni testas; $p = 0,03$).

21 pav. Tyrimo dalyvių pasiskirstymas pagal prioritetus ir turimas žinias tvarumo srityje

Pastaba: sudaryta autorės, remiantis atlikto tyrimo duomenimis.

Apibendrinant tyrimo rezultatus galima teigti, kad dauguma apklausos dalyvių nurodė, jog planuoja savo asmeninį biudžetą, tačiau tik mažoji dalis teigė, kad kaupia pensijų fonduose. Atlikus

analizę paaiškėjo, kad kaupimas pensijų fonduose yra aktualesnis vyresnio amžiaus dalyviams. Jaunuoliai nurodė reguliariai taupantys savo gaunamas lėšas, netaupančių buvo vos 6 %. Tačiau tik mažoji dalis dalyvių įdarbina savo sukauptus pinigus į investicijas, dauguma (44 %) atsakė pinigus laikantys banko sąskaitoje. Populiariausios priežastys, kodėl respondentai neinvestuoja yra tokios, kad jų gaunamos pajamos yra per mažos, nemato tam poreikio ir turi per mažai žinių ar pasitikėjimo jomis. Investuojantys apklausos dalyviai teigė, kad savo pinigus dažniausiai renkasi investuoti į kriptovaliutas ir vertybinius popierius (akcijas, obligacijas). Daugiau nei pusė apklaustųjų tvirtino, kad jiems yra svarbus tvarumas ir jiems rūpi jų daroma įtaka socialiniam poveikiui ir aplinkai. Tačiau tyrimo rezultatų analizės metu paaiškėjo, kad respondentai yra menkai susipažinę su „Europos žaliuoju kursu“ ir retas kuris yra girdėjęs terminą *tvarūs finansai*.

IŠVADOS

Atlikus išsamią vietinių ir tarptautinių mokslinės literatūros tyrimų analizę ir pirminių duomenų, gautų atlikus apklausą tarp 18–30 metų amžiaus grupės Lietuvos jaunimo, galima teigti, kad finansinis raštingumas ir tvarumas yra vis dar besikeičiantys ir vis dar bandantys atrasti vietą tarp žmonių. Daugumai žmonių šios sąvokos yra naujos, gal kada ir girdėtos, bet nesigilinta ar neieškota, kaip pritaikyti jas savo asmeniniame gyvenime ir siekiant jį gerinti. Dauguma žmonių užsisuka rutinoje, dėl laiko stokos nebeieško naujovių arba nesidomi naujomis finansinėmis priemonėmis ar naujausiais tvarumo sprendimais rinkoje, ką galėtų pritaikyti savo kasdienybėje.

Magistro baigiamajame darbe pateikta mokslinės literatūros analizė, esamos situacijos rinkoje apžvalga, finansinio raštingumo žinių, jo teikiamos svarbos tvariam vystymuisi tyrimo rezultatai leidžia suformuluoti šias išvadas:

1. Finansinio raštingumo ir tvarumo sampratos yra vis dar analizuojamos ir tiriamos daugelyje pasaulio šalių. Nėra prieita prie vieno konkretaus finansinio raštingumo ir tvarumo apibendrinimo, mokslininkai juos įvardija skirtingai, susiduria su skirtingais iššūkiais ir problemomis nustatinėjant vieną finansinio raštingumo lygio apskaičiavimo ir vertinimo metodą. Didžiausias iššūkis kalbant apie tvarumą yra toks, kad tai labai plati tema, apimanti aplinkosaugą, socialinę ir ekonominius aspektus, kas apsunkina mokslininkų darbą konkretizuojant tvarumo sąvoką.

2. Išanalizavus tarptautinę gerąją praktiką yra pastebima, kad šalyse, tokiose kaip Australija, Kanada, Danija, kur finansinio raštingumo lygis yra vertinamas kaip aukštesnis, yra tų valstybių politikos elementas ir galutinis tikslas. Tai galima vadinti pasiektu rezultatu per įvairiausius įstatymų ir pertvarkų priėmimus, organizacijų ir specialių programų rengimą. Žinoma, tai yra įrodymas, kad tų šalių vyriausybės geba tinkamai pasirinkti prioritetus prisitaikant prie naujovių ir kartu patvirtinamas neabejotinas aukšto finansinio išsilavinimo reikšmingumas šalies gerovei.

3. Tiek Lietuvoje, tiek ir pasauliniu lygiu nevyksta reguliarūs mokinių ar vyresnio amžiaus žmonių finansinio raštingumo patikrinimai ar vertinimai, todėl yra sunku spręsti, kokia yra padėtis ir kas ją vienaip ar kitaip lemia, jai turi įtakos. Tyrimų, atliekamų nereguliariai ir su skirtingais vertinimo metodais, rezultatai gali būti paveikti tokių veiksnių, kaip pasaulinės krizės, pandemijos, asmeniniai išgyvenimai. Jau atliktuose tyrimuose yra gaunami nedžiuginantys rezultatai, bet paanalizavus kelių apklausų rezultatus per paskutinius 10 metų matyti, kad rezultatai gerėja daugumoje pasaulio valstybių.

4. Tyrimo metu nustatyta, kad visiškai netaupančių yra mažuma – vos 6 % apklaustųjų. Tai pabrėžia jaunimo gebėjimą ne tik neišleisti visų savo gaunamų pajamų vos tik jas gavus, bet dar ir jų atsidėti įvairiems gyvenimo atvejams. Didžioji dauguma apklaustųjų turi tikslą, kam ir kodėl jie renkasi taupyti. Tai tik patvirtina mokslinėje literatūroje analizuojamus atvejus, kad norint taupyti ir susitaupyti yra būtina išsikelti tikslus, kurie stimuliuotų norą taupyti ateičiai ir neišleisti dabar. Asmeninio biudžeto

klausimu dauguma respondentų apie 80 % patvirtino, kad planuoja savo išlaidas. Tai vienas iš gerosios praktikos pavyzdžių, įrodantis, kad Lietuvos jaunimas žino ir praktiškai pritaiko savo gebėjimus kasdieninėje veikloje. Mokslinėje literatūroje savo biudžeto planavimas ir sekimas yra vienas iš penkių elementų, reikalingų finansiškai atsakingam žmogui.

5. Tvarumas ir aplinkosaugos problemos daugumai apklaustųjų yra aktualios, jie skiria tvarumui didesnę prioritetą nei savo poreikiams. Tarptautiniu lygiu tvarumas ir klimato kaita tarp jaunimo yra vieni iš svarbiausių uždavinių, kur jie jaučia, kad jų ateities gerovė priklauso nuo dabar atliekamų pokyčių, galinčių užtikrinti švarų pasaulį. Paradoksaliai respondentai yra menkai susipažinę su tarptautiniu tvarumo projektu „Europos žaliasis kursas“. Matyti žinių ir įsitraukimo stoka į didelio masto projektus, kur jie gali tiesiogiai prisidėti rašant projektus Europos Komisijai ir gauti paramą už savo tvarias idėjas, kurios gali pagelbėti vietinėse bendruomenėse ar net pradedant kurti savo verslą. Domėdamasis ir pasinaudodamas tokiais projektais jaunimas galėtų greičiau sau sukurti finansinę gerovę ar darbo vietą (ir ne vieną).

PASIŪLYMAI

1. Tiek teorinėje analizėje, tiek ir tyrimo metu paaiškėjo, kad finansinis raštingumas turėtų būti akcentuojamas ir skatinamas pačios valstybės, nes tai sukurs ne tik asmeninę piliečių gerovę, bet ir gerins valstybės ekonominę būklę.

2. Tiek Lietuvos, tiek ir tarptautiniame lygyje jaunuoliai galėtų mokyklose išmokti bent 5 pagrindinių asmeninių finansų valdymo elementų: taupymo, investavimo, planavimo, išlaidų sekimo, skolinimosi. Tai padėtų supaprastinti asmeninių finansų suvokimą, kuris neatrodytų kaip neįmanoma užduotis, ypač tiems, kas galvoja, kad finansų valdymas yra sudėtingas procesas ir tai geba tik patys turtingiausi arba apskritai tie, kas turi daug pinigų.

3. Mokslinėje literatūroje yra išanalizuota, kad įmonės galėtų investuoti savo resursus organizuojant įvairius mokymus ir kursus, kurie padėtų darbuotojams jaustis geriau asmeninių finansų valdymo srityje. Tai sumažintų patiriamą stresą susidūrus su gyvenimiškomis situacijomis, kai yra nežinoma kaip elgtis ir iš kur gauti pinigų. Mažinant darbuotojų patiriamą stresą asmeniniame gyvenime gali būti padidintas darbuotojų produktyvumas ir didesnis susikaupimas darbe.

4. Pensijų fondų kaupimas vis labiau yra skatinamas pačios valstybės, tačiau daug jaunimo vis dar nenoriai taupo ar net negalvoja apie savo pensiją. Tačiau mokant apsiskaičiuoti, kokios pensijos reikės, bus lengviau apskaičiuoti, kiek reikia sutaupyti pradėjus anksčiau ir pamatys, kad nedidelis pinigų atsidėjimas kuo anksčiau gali duoti didesnę grąžą senatvėje. Taip pat dar sklandantys prisiminimai apie žlugusius pensijų fondus praeityje nekelia pasitikėjimo valstybės kaupiamaisiais fondais, tokiu atveju jaunimas turi žinoti, kad yra pasirinkimas kaupti kitokiuose fonduose ir taip įvairinti savo ateities gautinas lėšas.

5. Investavimas taip pat turėtų būti priimtinas ne tik kaip profesionalių specialistų darbas, bet kaip ir kiekvieno žmogaus interesas, domėjimosi sritis. Tai galėtų būti pasiekta tik raginant jaunimą skirti bent kelias valandas į dieną ar savaitę skaityti ir kaupti informaciją, kaip veikia investavimas, kokios yra rizikos, kokia grąža, mokesčiai.

6. Tvarumo tema nebėra nauja, tačiau daug Lietuvos jaunimo nežino svarbiausių tarptautinių projektų. Jaunimas turėtų būti skatinamas domėtis, kaip ir kur jie galėtų prisidėti. Turėtų būti komunikuojama pasitelkiant reklamas per pagrindinius socialinius tinklapius, tokius kaip *Instagram*, *Facebook*, *TikTok*, *Youtube*. Taip pat organizuoti tarptautinius konkursus įsteigiant skatinamuosius prizinius fondus už geriausias idėjas ir jų įgyvendinimą.

7. Būtų galima organizuoti tarptautines olimpiadas, kur jaunimas galėtų varžytis dėl aukščiausio finansinio raštingumo lygio ir turimų tvarumo idėjų. Tai padėtų pritraukti daugiau jaunuolių domėtis ir gilinti savo žinias.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

- Akram, U., Hui, P., Khan, M. K., Yan, C. ir Akram, Z. (2018). *Factors Affecting Online Impulse Buying: Evidence from Chinese Social Commerce Environment*. *Sustainability*. 10 (2), 352. Prieiga internetu: <https://www.mdpi.com/2071-1050/10/2/352>
- Amagir, A., Groot, W., Brink, H. M. V. D. ir Wilschut, A. (2018). *A review of financial-literacy education programs for children and adolescents*. *Citizenship, Social and Economics Education*. Vol. 17(1) 56–80. Prieiga internetu: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2047173417719555>
- Amel-Zadeh, A., ir Serafeim, G. (2017). *Why and How Investors Use ESG Information: Evidence from a Global Survey*. Harvard Business School Working Paper, No. 17-079.
- Anderloni, L. and Vandone, D. (2010). *Risk of overindebtedness and behavioral factors*. Working Paper No 25, Social Science Research Network, Santa Monica, CA.
- Atkinson, A. and F. Messy. (2012). *Measuring Financial Literacy: Results of the OECD / International Network on Financial Education (INFE) Pilot Study*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No. 15, OECD Publishing. Prieiga internetu: <http://dx.doi.org/10.1787/5k9csfs90fr4-en>
- Atkočiūnienė, Z. O. (2013). *Žinių vadyba ir organizacijos darna: konkurencinio pranašumo aspektas. Elektroninis mokymasis, informacija ir komunikacija: teorija ir praktika*. Nr. 1, p. 15–27. Vilnius: VU leidykla.
- Avulytė-Jelagė, R. (2016). *Darnaus vystymosi tikslai*. Prieiga internetu: <http://eurohouse.lt/wp-content/uploads/2016/12/Naujienlaikis-4.pdf>
- Bahovec, V., Barbic, D. ir Palic, I. (2015). *Testing the effects of financial literacy on debt behavior of financial consumers using multivariate analysis methods*. *Croatian Operational Research Review* 6(2015), 361–371. Prieiga internetu: <http://hdoi.hr/corr-journal/>
- Baltrušaitienė, I. (2020). *Jauni žmonės svajoja gyventi privačiuose namuose, vengia sostinės – tyrimas*. Prieiga internetu: <https://www.luminor.lt/lt/naujienos/jauni-zmones-svajoja-gyventi-privaciuose-namuose-vengia-sostines?fbclid=IwAR3PtRzJNfsevKA32Ht2giOnStYq3fnOmIhEHSBmHNKmJFD3Nt7zbehIrE0>
- Belousova, T. A., Gryzenkova, Y. V., Kirillova, N. V., Vasyakin, B.S. ir Pozharskaya, E. L. (2019). *The financial literacy assessment among students majoring in the field of finance*. *EurAsian Journal of BioSciences Eurasia J Biosci* 13, 141-148. Prieiga internetu: <http://www.ejobios.org/download/the-financial-literacy-assessment-among-students-majoring-in-the-field-of-finance-6185.pdf>
- Bikas, E. ir Kavaliauskas, A. (2010). *Lietuvos investuotojų elgsena finansų krizės metu*. Verslas: teorija ir praktika, 11(4), pp. 370-380.
- Bilevičienė, T., ir Jonušauskas, S. (2011). *Statistinių metodų taikymas rinkos tyrimuose: vadovėlis*. – Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2011. – 308 p. – ISBN 978-9955-19-242-8. Prieiga internetu: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16758/9789955192770.pdf?sequence=1>

Brown, M., Grigsby, J., Klaauw, W.V. D., Wen, J. ir Zafar B. (2016). Financial Education and the Debt Behavior of the Young. *The Review of Financial Studies*, Volume 29, Issue 9, September 2016, Pages 2490–2522, Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1093/rfs/hhw006>

Brusseau, M. L. (2019). *Sustainable Development and Other Solutions to Pollution and Global Change*. Academic. Press. Science Direct. Prieiga internetu: <https://www.sciencedirect.com/topics/earth-and-planetary-sciences/venn-diagrams>

Carter, K. ir Moir, S. (2012). *Diagrammatic Representations of Sustainability – a Review and Synthesis*. in SD Smith (ed.), Proceedings 28th Annual ARCOM Conference, 3-5 September 2012, Edinburgh, UK. ARCOM (Association of Researchers in Construction Management, Edinburgh, pp. 1479–89.

Charness, G. ir Gneezy, U. (2012). *Strong Evidence for Gender Differences in Risk Taking*. Journal of Economic Behavior & Organization 83 (2012) 50–58 Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0167268111001521?token=0D815CB44956E5064FD6806921D7547E8569DCA82D5B80D9EACD5F6CF066563DEC45E4362AEABCA2C4F9C3AB87F45EE5&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210615225510>

Čiegis, R., Ramanauskienė, J. ir Martinkus, B. (2009). *The Concept of Sustainable Development and its Use for Sustainability Scenarios*. Inžinerinė Ekonomika-Engineering Economics, 2(62), 28-37. Prieiga internetu: <https://www.inzeko.ktu.lt/index.php/EE/article/view/11609>

Cole, S., Paulson, A. ir Shastry, G.K. (2016). *High school curriculum and financial outcomes: The impact of mandated personal finance and mathematics courses*. Journal of Human Resources, 51 (3) (2016), pp. 656-698

Civilikienė, J. (2020). *Mokinių finansinis raštingumas: ko pasiekėme per trejus metus?* Swedbank. Prieiga internetu: <https://blog.swedbank.lt/pranesimai-spaudai-finansu-laboratorija-ekonomikos-klase-asmeniniai-finansai/mokiniu-finansinis-rastingumas-ko-pasiekeme-trejus-metus>

Demirgüç-Kunt, A., Klapper, L., Singer, D. ir Hess, J. (2018). *The Global Findex Database 2017: Measuring Financial Inclusion and the Fintech Revolution*. Washington, DC: World Bank. Prieiga internetu: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/29510>

Dukynaitė, R. ir Valavičienė, N. (2020). *EBPO PISA 2018: FINANSINIS RAŠTINGUMAS*. Lietuvos BANKAS, LR švietimo, mokslo ir sporto ministerija ir Nacionalinė švietimo agentūra. Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/2485_662f6b5f4da328b337c5cbd4afb2ce0e.pdf

Europos Audito Rūmų (2018). *Europos Sąjungos Tarybos ir Taryboje posėdžiavusių valstybių narių Vyriausybių atstovų rezoliucija dėl Europos bendradarbiavimo jaunimo reikalų srityje sistemos: 2019–2027 m. Europos Sąjungos jaunimo strategija*. Europos Sąjungos oficialusis leidinys. Prieiga internetu: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2018:456:FULL&from=EN>

Europos Komisija. (2011). *Monitoring report of the EU sustainable development strategy*. Sustainable development in the European Union. European Commission. Eurostat. Prieiga internetu: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3217494/5731501/KS-31-11-224-EN.PDF.pdf/64cc1345-62ca-458c-bac3-1b30622079e4?t=1414776133000>

Europos Komisija. (2021). *A European Green Deal*. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

Europos Komisija. (2021). *Screening of websites for 'greenwashing': half of green claims lack evidence*. Prieiga internetu: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_21_269

Europos padengtų obligacijų taryba. (n.d.). *Energy efficient mortgages*. Prieiga internetu: <https://hypo.org/ecbc/market-initiative/emf-ecbc-energy-mortgages-initiative/>

Faber, N., Jorna, R. ir Van Engelen, J.O. (2010). *The sustainability of "sustainability"—A study into the conceptual foundations of the notion of "sustainability"*. Tools, techniques and approaches for sustainability. Pp. 337-369. Prieiga internetu: https://www.worldscientific.com/doi/abs/10.1142/9789814289696_0016?__cf_chl_captcha_tk__=Nc_P9orJAc8iRJul0CaKCKe0yutaHZ1oKYeCO3JUyNQ-1641133323-0-gaNycGzNCOU

Fan, L., Stebbins, R., ir Kim, K. T. (2021). Skint: Retirement? Financial Hardship and Retirement Planning Behaviors. *Journal of Family and Economic Issues*, 1-14. Prieiga internetu: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10834-021-09779-z>

Fernandes, D. Lynch, Jr. J. G. ir Netemeyer, R. G. (2014). *Financial Literacy, Financial Education, and Downstream Financial Behaviors*. *Management Science* 60 (8) 1861-1883. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1287/mnsc.2013.1849>

Filipiak, U. ir Walle, Y. M. (2015). *The Financial Literacy Gender Gap: A Question of Nature or Nurture?* Courant Research Centre - Poverty, Equity and Growth (CRC-PEG), Göttingen. Prieiga internetu: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/111350/1/CRC-PEG_DP_176_1.pdf

Fuentes, C., Cegrell, O. ir Vesterinen, J. (2021). *Digitally enabling sustainable food shopping: App glitches, practice conflicts, and digital failure*. *Journal of Retailing and Consumer Services*. Vol. 61. 102546. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1016/j.jretconser.2021.102546>

Giedrė Kvieskienė. (2016). *Finansinio raštingumo samprata ir paradoksai*, *Socialinis ugdymas / Socialinė partnerystė ir inovacijos*. Vol. 44, No. 3, pp. 24–35, Vilnius

Griffin, P. (2017). *CDP Carbon Majors Report 2017*. The Carbon Majors Database. Prieiga internetu: <https://b8f65cb373b1b7b15feb-c70d8ead6ced550b4d987d7c03fcdd1d.ssl.cf3.rackcdn.com/cms/reports/documents/000/002/327/original/Carbon-Majors-Report-2017.pdf?1499691240>

Hitchcock, D. ir Willard, M. (2015). *The Business Guide to Sustainability*. New York: Routledge.

Hsu, J. W. (2015). *Aging and Strategic Learning: The Impact of Spousal Incentives on Financial Literacy*. *The Journal of Human Resources*. Vol. 51 no. 4 1036-1067 Prieiga internetu: <http://jhr.uwpress.org/content/51/4/1036.short>

Hung, A., Yoong, J., ir Brown, E. (2012). *Empowering women through financial awareness and education*. OECD Working Papers on Finance, Insurance and Private Pensions, No.14, OECD Prieiga internetu: <https://www.oecd-ilibrary.org/docserver/5k9d5v6kh56gen.pdf?expires=1623791084&id=id&accname=guest&checksum=70762612F08C0D6E0E7A18847388DC8D>

Huston, S. J. (2010). *Measuring Financial Literacy*. *THE JOURNAL OF CONSUMER AFFAIRS*. The American Council on Consumer Interests. Vol. 44, No. 2. Prieiga internetu: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/j.1745-6606.2010.01170.x>

Ibrahim, D., Harun, R., ir Mohamed Isa, Z. (2009). *The importance of financial literacy among degree students: a case study in UiTM Kedah campus*. Institutional Repository. Universiti Teknologi MARA, Kedah.

Ijaz, M. F. ir Rhee, J. (2018). *Constituents and Consequences of Online-Shopping in Sustainable E-Business: An Experimental Study of Online-Shopping Malls*. Sustainability 10, no. 10: 3756. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.3390/su10103756>

Isa, K., Ahmad, A. R., Yusoff, R. M., Ani, F., ir Isa, F. (2018). NEWS Analysis Towards Youth Financial Competency Management. *International Journal of Engineering & Technology*, 7(2.29), 1151-1154. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/publication/326725144_NEWS_Analysis_Towards_Youth_Financial_Compentency_Management

Janor, H., Yakob, R., Hashim, N. A., Zanariah ir Wel, C. A. C. (2016). *Financial literacy and investment decisions in Malaysia and United Kingdom: A comparative analysis*. Malaysian Journal of Society and Space 12 issue 2 (106 - 118) Prieiga internetu: <https://ejournals.ukm.my/gmjss/article/view/17739/5476>

Jati, H., De Rosary, P.E., Fanggal, A.H. ir Makatita, R.F. (2021). *The importance of financial literacy and technological literacy for the sustainability of the culinary business in kota kupang during the covid-19 pandemic*. International Journal of Economics, Business and Management Research Vol. 5, No. 01.

Jinhee, K. (2008). *Workplace Financial Education*. Handbook of Consumer Finance Research. Springer. Pp 375. Prieiga internetu: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-0-387-75734-6_23

Jungtinės Tautos. (2018). *Youth 2030: Working with and For Young People*. United Nations Youth Strategy. Prieiga internetu: https://5d962978-9e17-4b96-91be-93983605fae8.filesusr.com/ugd/b1d674_9f63445fc59a41b6bb50cbd4f800922b.pdf

Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. (2015). *Keiskime mūsų pasaulį. Darnaus vystymosi darbotvarkė iki 2030 metų (2015)*. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Rezoliucija A/RES/70/1, JAV: Niujorkas. Autentiškas Lietuvos Vyriausybės kanceliarijos Administracinio departamento 2015-12-22 vertimas. Prieiga internetu: https://osp.stat.gov.lt/documents/10180/483818/darbotvarke_DVR.pdf

Kaiser, T. ir Menkhoff, L. (2017). *Does Financial Education Impact Financial Literacy and Financial Behavior, and If So, When?* The World Bank Economic Review, 31(3), 611–630. Prieiga internetu: <https://academic.oup.com/wber/article/31/3/611/4471971>

Kamouri, A. ir Cavanaugh, J. C. (1986). *The impact of preretirement education programmes on workers' preretirement socialization*. Journal of Occupational Behaviour, Vol. 7, 245-256. Prieiga internetu: <https://www.jstor.org/stable/pdf/3000360.pdf?refreqid=excelsior%3A5744965dac6740134e3f4e1ce1cbb0fa>

Karaliūtė, A., ir Černiauskaitė, M. (2020). *Psichologinių ir ekonominių veiksnių įtaka užimtų Lietuvos gyventojų taupymui*. Taikomoji ekonomika: sisteminiai tyrimai= Applied economics: systematic research. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, 2020, T. 14, nr. 2.v

Klapper, L., ir Lusardi, A. (2020). *Financial literacy and financial resilience: Evidence from around the world*. Financial Management, 49(3), 589-614. Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1111/fima.12283>

Klapper, L., Lusardi, A. ir Oudheusden, P. V. (2014). *Financial Literacy Around the World: Insights From The Standard & Poor's Ratings Services Global Financial Literacy Survey*. Prieiga internetu: <https://gflec.org/initiatives/sp-global-finlit-survey/>

Lenzi, D. (2017). *Relativism, ambiguity and environmental virtues*. *Environ Values* 26:91–109

Lietuvos Bankas. (2017). *Visuomenės finansinio švietimo 2017–2021 m. planas*. Lietuvos Bankas, Finansų ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Valstybinė mokesčių inspekcija ir Sodra. Prieiga internetu: [https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Visuomen%C4%97s%20finansinio%20%C5%A1vietimo%202017%E2%80%932021%20m_%20planas\(1\).pdf](https://www.lb.lt/uploads/documents/files/Visuomen%C4%97s%20finansinio%20%C5%A1vietimo%202017%E2%80%932021%20m_%20planas(1).pdf)

Lietuvos Bankas. (2020). *Lietuvos gyventojų investavimo įpročiai: vyrauja pensijų fondai ir nekilnojamasis turtas*. Prieiga internetu: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/lietuvos-gyventoju-investavimo-iprociai-vyrauja-pensiju-fondai-ir-nekilnojamasis-turtas>

Lietuvos Bankas. (2021). *Gyventojų indėliai*. Prieiga internetu: <https://www.lb.lt/lt/gyventoju-indeliai>

Lietuvos bankų asociacija. (2019). *Lietuvos finansinio raštingumo indeksas: išmanyti taupymą nebepakanka*. Prieiga internetu: <https://www.lba.lt/lt/asociacijos-naujienos/2019/lietuvos-finansinio-rastingumo-indeksas-ismanyti-taupyma-nebepakanka>

Lietuvos oficialios statistikos departamentas. (2021). *Nuolatinių gyventojų skaičius pagal amžiaus grupes apskrityse ir savivaldybėse 2021 m.* Prieiga internetu: <https://osp.stat.gov.lt/gyventojai1>

Lozano, R. (2008). *Envisioning sustainability three-dimensionally*. *Journal of Cleaner Production*. 1838–1846. Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0959652608000401?token=9C49604DEAB21C6E88CC5792E42BF01D9F5FF3DF57685AAAF9857823D80788683F83DD621615153911D572B3508BAD0D&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210617214128>

Luobikienė, I. (2010). *Socialinių tyrimų metodika*. Mokomoji knyga. Kaunas: Technologija. 103 p. ISBN 978-9955-25-803-2

Lusardi, A. ir Mitchell, O. S. (2014). *The Economic Importance of Financial Literacy: Theory and Evidence*. *Journal of Economic Literature*, 52 (1): 5–44. Prieiga internetu: <https://www.aeaweb.org/articles?id=10.1257/jel.52.1.5>

Lusardi, A. ir Oggero, N. (2017). *Millennials and Financial Literacy: A Global Perspective*. Global Financial Literacy Excellence Center, The George Washington University School of Business. Prieiga internetu: <https://gflec.org/wp-content/uploads/2017/07/Millennials-and-Financial-Literacy-Research-Paper.pdf>

Lusardi, A., Michaud, P.-C., ir Mitchell, O. S. (2013). *Optimal financial knowledge and wealth inequality*. *Journal of Political Economy*. Vol 125, No2

Martenson, R. (2008). *Are men better investors than women? Gender differences in mutual fund and pension investments*. *Journal of Financial Services Marketing* Vol. 13, 1 72–81. Prieiga internetu: <https://link.springer.com/content/pdf/10.1057/fsm.2008.7.pdf>

Melnikas, B. (2017). *Socialinis verslas: kūrimo ir plėtros poreikiai. Viešasis administravimas*. Vilniaus Gedimino technikos universitetas. Nr. 1-2 (53-54) p. 64-81. Prieiga internetu:

<http://web.a.ebscohost.com/ehost/pdfviewer/pdfviewer?vid=1&sid=8d1bca2c-4f43-44e5-a411-2811945a0138%40sessionmgr4008>

Miller, M., Reichelstein, J., Salas, C. ir Zia, B. (2015). Can You Help Someone Become Financially Capable? A Meta-Analysis of the Literature. *The World Bank Research Observer*, Volume 30, Issue 2, August 2015, Pages 220–246, Prieiga internetu: <https://doi.org/10.1093/wbro/lkv009>

Mokhtar, M., Yusoffb, S., Asmunic, S. ir Fauzid Nur Ain M. (2020). *An insight into online shopping behaviour among young adults in Malaysia*. Journal of Emerging Economies & Islamic Research 8(1) 2020, 77 – 88. Prieiga internetu: https://ir.uitm.edu.my/id/eprint/32082/1/AJ_MARZIAH%20MOKHTAR%20JEEIR%20B%202020.pdf

Nasibulina, A. (2015). *Education for Sustainable Development and Environmental Ethics*. Procedia - Social and Behavioral Sciences 214 (2015) 1077 – 1082. Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1877042815060632?token=BC640346E39D7BEC623B7FA2585EC389CDA20E0AD57502B3EB7572F136400B0EA40AF01D773C57116AB25BE2E0FCDF41&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210619085526>

OECD. (2012). *OECD/INFE High-Level Principles on National Strategies for Financial Education*. OECD Publishing, Paris. Prieiga internetu: <https://www.oecd.org/daf/fin/financial-education/OECD-INFE-Principles-National-Strategies-Financial-Education.pdf>

OECD. (2017). *PISA 2015 Results (Volume IV): Students' Financial Literacy*. PISA, OECD Publishing, Paris. Prieiga internetu: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264270282-en>

OECD. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*. OECD Publishing, Prieiga internetu: www.oecd.org/financial/education/launchoftheoecdinfeglobalfinancialliteracysurveyreport.htm

Prawitz, A. D. ir Cohart, J. (2014). *Workplace Financial Education Facilitates Improvement in Personal Financial Behaviors*. Journal of Financial Counseling and Planning Volume 25, Issue 1, 2014, 5-26. Prieiga internetu: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1043232.pdf>

Rahmandoust, M., Shah, I. M., Norouzi, M., Hakimpoor, H., ir Khani, N. (2011). *Teaching financial literacy to entrepreneurs for sustainable development*. OIDA International Journal of Sustainable Development, 2(12), 61-66. Prieiga internetu: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1982850

Remund, D.L. (2010). *Financial literacy explicated: the case for a clearer definition in an increasingly complex economy*. The Journal of Consumer Affairs , Vol. 44 No. 2, pp. 276-295.

Rosen, M.A. (2018). *Issues, concepts and applications for sustainability*. Glocalism: Journal of Culture, Politics And Innovation. Vol.3

Salas-Zapata, W. A. ir Ortiz-Munoz, S. M. (2018). *Analysis of meanings of the concept of sustainability*. Sustainable Development, 27(1), pp.153-161. Prieiga internetu: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/full/10.1002/sd.1885>

Santini, F. D. O., Ladeira, W. J., Mette, F. M. B., ir Ponchio, M. C. (2019). *The antecedents and consequences of financial literacy: a meta-analysis*. International Journal of Bank Marketing. Vol. 37

No. 6. Prieiga internetu: <https://www.emerald.com/insight/content/doi/10.1108/IJBM-10-2018-0281/full/pdf?title=the-antecedents-and-consequences-of-financial-literacy-a-meta-analysis>

Schleiden, V. ir Neiberger, C. (2019). *Does sustainability matter? A structural equation model for cross-border online purchasing behaviour*. The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research. 30:1, 46-67. Prieiga internetu: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/09593969.2019.1635907>

Spahn, A. (2018). *The first generation to end poverty and the last to save the planet? Western individualism, human rights and the value of nature in the ethics of global sustainable development*. Sustainability 10:art. no. 1853

Spinter. (2019). *Taupo du trečdaliai Lietuvos gyventojų, bet jaunimas tai daro rečiau*. Prieiga internetu: https://spinter.lt/site/lt/vidinis_noslide/menutop/9/home/publish/MTE2NDs5Ozsw

Statista. (2019). *Kasdien aktyvių „Instagram Stories“ vartotojų skaičius nuo 2016 m. spalio mėn. iki 2019 m. sausio mėn.* Prieiga internetu: <https://www.statista.com/statistics/730315/instagram-stories-dau/>

Statista. (2021). *Pasaulio skaitmeninių gyventojų skaičius*. Prieiga internetu: <https://www.statista.com/statistics/617136/digital-population-worldwide/>

Strömbäck, C., Lind, T., Skagerlund, K., Västfjäll, D., ir Tinghög, G. (2017). *Does self-control predict financial behavior and financial well-being?*. Journal of Behavioral and Experimental Finance, 14, 30-38. Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S2214635017300291?token=ED15A949C71B5203EB689C291CFB174135EC924BABEE4DEA619054A8598A1BBBE0DD905FD908734760689C03A3E49828&originRegion=eu-west-1&originCreation=20211227124527>

Stunžinas, R. (2015). Tvarumas, darnumas, tausumas ir kiti angl. sustainability atitikmenys Europos Sąjungos institucijų dokumentuose. Lietuvių Kalbos Institutas. Terminologija, (22), 110-126.

Tomaškova, H., Mohelska, H. ir Nemcova, Z. (2011). *Issues of financial literacy education*. Procedia - Social and Behavioral Sciences 28 (2011) 365 – 369. Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S1877042811025080?token=FCF0E32F66F778C38BD9F17A3368B532A0E2D4CD8B32E68486ACDDF39BCCA515821762798ED56B453EFC83DD0B147F1E&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210615000302>

Urban, C., Schmeiser, M., Collins, J. M. ir Brown, A. (2020). *The effects of high school personal financial education policies on financial behavior*. Economics of Education Review 78. Prieiga internetu: <https://reader.elsevier.com/reader/sd/pii/S0272775718301699?token=8F77A5170C07440E7F9B8E6EA29AFCC8A93FE7DD7C5A9D25DACC3E7E202C9427A5F9401E4C3A4B452B7E5E848E037E39&originRegion=eu-west-1&originCreation=20210614233531>

Valiulė, V. ir Zonienė, A., (2019). *Tvarių investicijų vertinimo koncepcija*. Regional Formation & Development Studies, 27(1).

Vartotojų finansinės apsaugos biuras (Consumer Financial Protection Bureau). (2020). *Financial Literacy Annual Report*. JAV: BUREAU OF CONSUMER FINANCIAL PROTECTION. Prieiga internetu: https://files.consumerfinance.gov/f/documents/cfpb_financial-literacy_annual-report_2020.pdf

Vinuesa, R., Azizpour, H., Leite, I., Balaam, M., Dignum, V., Domisch, V., Felländer, A., Langhans, S. L., Tegmark, M. ir Nerini, F. F. (2020). *The role of artificial intelligence in achieving the Sustainable Development Goals*. Nature communications 11, 233. Prieiga internetu:<https://www.nature.com/articles/s41467-019-14108-y.pdf>

Warren, E., ir Tyagi, A. W. (2005). *All your worth: The ultimate lifetime money plan*. Simon and Schuster. New York: Free Press.

Waseem, N. ir Kota, S. (2017). *Sustainability Definitions—An Analysis*. International Conference on Research into Design (pp. 361-371). Springer, Singapore.

World Commission on Environment and Development. (1987). *Our Common Future: From One Earth to One World*. Report of the World Commission on Environment and Development. Prieiga internetu: <http://www.ask-force.org/web/Sustainability/Brundtland-Our-Common-Future-1987-2008.pdf>

Yahya, W. K. (2019). *Engaging Youth Participation in Making Sustainability Work*. In: Leal Filho W., Wall T., Azul A., Brandli L., Özuyar P. (eds) Good Health and Well-Being. Encyclopedia of the UN Sustainable Development Goals. Springer, Cham. Prieiga internetu:https://doi.org/10.1007/978-3-319-69627-0_130-1

Yong, H.A. ir Tan, K. (2017). *The influence of financial literacy towards risk tolerance*. International Journal of Business and Society. Vol. 18 No. 3, 469-484. Prieiga internetu:https://www.researchgate.net/profile/Hui-Nee-Au-Yong/publication/322470398_The_Influence_Of_Financial_Literacy_Towards_Risk_Tolerance/links/5a9ebdaea6fdcc22e2cb32a5/The-Influence-Of-Financial-Literacy-Towards-Risk-Tolerance.pdf

Young, J.H. (2013). *Financial literacy: age and experience as the determinants*. WBRJ, Vol. 3, No. 1. Prieiga internetu: https://www.researchgate.net/profile/John-Young-21/publication/322055282_Financial_Literacy_Age_and_Experience_as_the_Determinants/links/5b188c3eaca272021cee2d19/Financial-Literacy-Age-and-Experience-as-the-Determinants.pdf

Zagonari, F. (2020). *Environmental sustainability is not worth pursuing unless it is achieved for ethical reasons*. Palgrave communications. 6:108. Prieiga internetu:<https://doi.org/10.1057/s41599-020-0467-7> | www.nature.com/palcomms

Žagūnis, V. (2019). *Praktikantų idėjos padės tobulinti SEB banko paslaugas ir diegti inovatyvius sprendimus*. SEB bankas. Prieiga internetu: <https://www.seb.lt/naujienos/2019-08-13/praktikantu-idejos-pades-tobulinti-seb-banko-paslaugas-ir-diegti-inovatyvius>

Žičkienė, S., Guogis, A. ir Gudelis, D. (2019). *Darnaus vystymosi teorinė samprata ir jos praktinė reikšmė*. Tiltai, 1, 108–123. Prieiga internetu:<https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2019~1574921992297/J.04~2019~1574921992297.pdf>

Žmogaus Teisių Tarnyba. (2018). *Bangladesh: Wave of Arrests over Peaceful Dissent*. Human Rights Watch. Prieiga internetu: <https://www.hrw.org/news/2018/08/15/bangladesh-wave-arrests-over-peaceful-dissent>

PRIEDAS

TYRIMO ANKETA

A PRIEDAS

Gerb. respondentai,

Maloniai prašau Jūsų dalyvauti apklausoje, kurios tikslas – išsiaiškinti Lietuvos jaunimo (18-30m.) finansinio raštingumo gebėjimus ir keliamą svarbą tvariam vystymuisi. Anketos pildymas užtruks vos porą minučių. Anketa yra anoniminė bei konfidenciali. Tyrimo duomenys bus panaudoti tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti.

Iš anksto dėkoju už Jūsų atsakymus.

Šios anketos rezultatai viešai nepublikuojami.

1. **Ar manote, jog turite teisingus asmeninių finansų valdymo įpročius?**
 - ☐ Taip
 - ☐ Ne
 - ☐ Nežinau
2. **Jūsų nuomone, ar svarbu formuoti teisingus finansinės elgsenos įgūdžius (pvz. vesti biudžetą, taupyti, kaupti pensijai)?**
 - ☐ Labai svarbu
 - ☐ Svarbu
 - ☐ Nei svarbu/ nei nesvarbu
 - ☐ Nelabai svarbu
 - ☐ Nesvarbu
3. **Kaip manote, kur turėtų būti ugdoma finansinio raštingumo?**
 - ☐ Namuose
 - ☐ Mokyklose
 - ☐ Universitetuose/ kolegijose/ profesinio rengimo centruose
4. **Ar planuojate savo asmeninį biudžetą?**
 - ☐ Taip
 - ☐ Ne
5. **Ar kaupiate pensijų fonduose?**
 - ☐ Taip
 - ☐ Ne
6. **Kaip įvardintumėte savo taupymo įpročius?**
 - ☐ Taupau reguliariai, atsidėdau kiekvieną mėnesį tam tikrą pinigų sumą
 - ☐ Taupymui atsidėdau tik iš papildomų šaltinių gautas pajamas
 - ☐ Taupau, kai turiu tikslą nusipirkti didesnę pirkinių
 - ☐ Netaupau
7. **Kaip elgiatės su savo sutaupytomis pajamomis? (galimi keli atsakymų variantai)**
 - ☐ Investuoju

- ☐ Laikau banko sąskaitoje
- ☐ Laikau namie grynaisiais
- ☐ Išleidžiu brangiam pirkiniui pirkti
- ☐ Laikau nenumatytiems atvejams
- ☐ Netaupau
- ☐ Kita

8. Jeigu investuojate, tai į kur? (galimi keli atsakymų variantai)

- ☐ Vertybinius popierius (akcijas, obligacijas)
- ☐ Investicinius fondus
- ☐ Kitos šalies valiutą
- ☐ Kriptovaliutas
- ☐ Nekilnojamąjį turtą
- ☐ Tauriuosius metalus – auksą arba sidabrą ir jo dirbinius
- ☐ Į savo vystomą verslą
- ☐ Neinvestuoju
- ☐ Kita

9. Jei neinvestuojate, tai kodėl?

- ☐ Per mažos gaunamos pajamos
- ☐ Nematau tam poreikio
- ☐ Neplanuoju ateities, svarbu šiandien užtenka
- ☐ Nepasitikiu bankais ar kitomis finansinėmis institucijomis
- ☐ Trūksta žinių
- ☐ Investuoju
- ☐ Kita

10. Ar dažnai tenka skolintis vartojimui?

- ☐ Rečiau nei kartą per metus
- ☐ Kartą per metus
- ☐ Iki 3 kartų per metus
- ☐ Virš 3 kartų per metus
- ☐ Niekada

11. Ar jūsų santaupos po vienerių metų turės tokią pat perkamąją galią, jei santaupų palūkanų norma bus 2%, o infliacija 3%?

- ☐ Taip
- ☐ Ne

12. Įvertinkite žemiau pateiktus teiginius. (1- visiškai sutinku, 5- visiškai nesutinku).

Vertinimo teiginiai	Visiškai sutinku (1)	Sutinku (2)	Nei sutinku/ nei nesutinku (3)	Nesutinku (4)	Visiškai nesutinku (5)
12.1. Manau, kad esu vartotojas, kuriam rūpi perkamų produktų daroma įtaka aplinkai ir (arba) socialiniam poveikiui					
12.2. Mano dabartiniai poreikiai yra svarbiau nei aplinkosaugos problemos					

12.3. Žinau, kurie mano veiksmai daro teigiamą arba neigiamą poveikį tvarumo vystymuisi					
12.4. Žinau, kur galiu įsigyti tvarių produktų ir paslaugų					
12.5. Manau, investavimas į tvarias investicijas yra per brangu					
12.6. Valstybė turėtų labiau kontroliuoti netvarius verslus					
12.7. Žinau kas yra „Europos Žaliasis kursas“					
12.8. Man yra pažįstamas terminas - tvarūs finansai					
12.9. Per mažai informacijos kaip prisidėti prie tvaraus vystymosi tikslų					

13. Jūsų lytis:

- ☐ Vyras
- ☐ Moteris

14. Kuriai amžiaus kategorijai Jūs priklausote?

- ☐ 18-22
- ☐ 23-26
- ☐ 27-30

15. Jūsų gyvenamoji vieta

- ☐ Miestas
- ☐ Miestelis/gyvenvietė
- ☐ Kaimas

16. Jūsų išsilavinimas:

- ☐ Vidurinis
- ☐ Profesinis
- ☐ Aukštasis neuniversitetinis
- ☐ Aukštasis universitetinis

Labai dėkojame už Jūsų atsakymus!